

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra obecné antropologie

Bc. Zuzana Trachtová

**Bitky romských teenagerů
Kulturní modely násilí**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **PhDr. Dana Bittnerová CSc.**

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři UK a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 26. června 2015

.....

Zuzana Trachtová

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala Daně Bittnerové, která vedla mou práci. O výzkum se upřímně zajímala a přicházela s novými podněty a komentáři, které napomohly přivést práci do současné podoby. Poděkování náleží také všem, s nimiž jsem v průběhu výzkumu spolupracovala v terénu a získávala od nich cenné informace. Můj dík patří především romským teenagerům, ze kterých se v mnoha případech stali i moji přátelé.

Obsah

Obsah.....	4
Abstrakt.....	6
1. Úvod.....	8
2. Teoretická východiska.....	11
2.1. Násilí.....	11
2.1.1. Definiční rámce pojmu násilí.....	11
2.1.2. Násilí a jeho sociálně vědní kontexty.....	13
2.1.2.1. Násilí a sociální marginalizace.....	13
2.1.2.3. Násilí a pouliční kapitál.....	15
2.1.2.4. Násilí a respekt.....	16
2.1.2.5. Násilí a maskulinita.....	17
2.1.2.6. Násilí a exkluzivita.....	17
2.1.2.7. Násilí a tělo.....	19
2.2. Vymezení romské menšiny.....	21
2.2.1. Romové v České republice.....	21
2.2.2. Romové v Praze.....	23
3. Empirická část.....	25
3. 1. Zákulisí výzkumu – má pozice v terénu, aktéři, etická dilemata.....	25
3.2. Pouliční bitky harlemské party.....	37
3.2.1. Musíš se vždy zastat.....	38
3.2.1.1. Rodina a parta nadevše.....	38
3.2.1.2. Význam lokality.....	41
3.2.1.3. Musíš se vždy zastat.....	45
3.2.1.4. Nebijeme holky, bijeme se za ně.....	48
3.2.1.5. Kvůli čemu vznikají spory.....	51
3.2.1.5.1. Kde spory vznikají.....	54
3.2.1.5.2. Gádžové se perou bez důvodu a bez pravidel.....	56
3.2.2. Nesmíš si nikdy nechat nic líbit.....	57
3.2.2.1. Nesmíš si nikdy nechat nic líbit.....	58
3.2.2.2. Vždy ve střehu.....	60
3.2.2.3. Kdo do toho víc jde.....	62
3.2.2.4. Opravdový nepřítel je gadžo.....	65
3.2.2.5. Neper se.....	67
3.2.3. Musíš být fér.....	67
3.2.3.1. Co je a není fér.....	67
3.2.3.2. Nefér boj s gadžama.....	69
3.2.3.3. Když porušíš pravidla.....	70
3.2.3.4. Taková normální bitka.....	72
3.2.4. Nevadí mi, že dostanu, hlavně že jsem se postavil.....	74
3.2.4.1. Hlavně neutéct.....	75
3.2.4.2. Posilování maskulinity.....	77
3.2.5. Mám černo před očima.....	80
3.2.5.1. Romové jsou jiní než Češi.....	80
3.2.5.2. Mám černo před očima.....	82
3.2.5.3. Musíme si dávat pozor.....	84
3.2.5.4. S gadžama se radši nepereme.....	85
3.2.5.5. Dospělí do bitky nejdou.....	88
Závěr.....	89

Literatura	93
Příloha.....	98

Abstrakt

Ve své práci se zabývám významem násilí v rámci skupin romské mládeže. Co pro ně násilí znamená, jak ho verbalizují a jakým způsobem o něm vlastně uvažují. Odpovědi na tyto otázky jsem získávala dlouhodobou komunikací s kolektivem romských teenagerů, kteří docházeli do nízkoprahového klubu, kde jsem pracovala. Později se výzkum přesunul i mimo klub, do jejich soukromých prostorů a také do boxerského klubu. Skupina romských teenagerů tvořila pevnou partu identifikující se s jednou konkrétní pražskou čtvrtí. Z rozhovorů s nimi se začalo vynořovat zajímavé téma „bitek“ mezi romskými partami s lokální příslušností k různým pražským čtvrtím. Snažila jsem se odpovědět na otázky, co vlastně teenageři říkají, když mluví o tom, že se mezi sebou „bitkují“, jak toto jednání hodnotí a jaké významy mu přikládají. V teoretické části jsem se nejprve zabývala definičními rámci pojmu násilí a pak konkrétně fyzickým násilím v rámci různých sociovědních kontextů. V literatuře je násilí často tematizováno v souvislosti s mládeží, genderem, maskulinitou, ale i sociálním vyloučením či ctí. Také jsem se věnovala vymezení romské menšiny a přiblížení její situace v Praze a celkově v České republice. Jako teoreticko-metodologický rámec, který užívám k analýze svých dat, jsem zvolila teorii kulturních modelů. Tato metoda mi umožňuje podívat se do emické perspektivy teenagerů a dále zjišťovat jaké metafory se s násilím pojí a co vlastně násilí v jejich řeči znamená.

Klíčová slova: Romové, fyzické násilí, teenageři, parta, vrstevnická skupina, kulturní modely, gender, maskulinita, čest

Abstract

This thesis focuses on the meaning of violence within groups of Roma youth. It discusses questions regarding how they understand, verbalise and reflect on violence. Answers to these questions presented in the work are based on long-term communication with Roma teenagers visiting a low-threshold club, where I worked. Afterwards, the research was carried out outside the club, in their private space and also in a boxing club. The Roma teenagers formed a fixed group, identifying themselves with a particular Prague district. The dialogues revealed an interesting topic of “fights” among Roma groups coming from different Prague districts.

The aim of the thesis is to provide answers to the questions what teenagers are actually saying when they are talking about “fighting” one another, how they assess such behaviour and what meanings it carries for them. The theoretical part presents definitional frameworks concerning the term of violence as well as the concept of physical violence appearing in different socio-scientific contexts. In literature, violence is often referred to in connection with young people, gender, masculinity, social exclusion and honour. Furthermore, this part concentrates on defining the Roma minority and outlining their situation in Prague and the Czech Republic. The theoretical and methodological framework used in this work for analysing the data is the theory of cultural models. This method allows the examination of the perspective of teenagers, the metaphors related to violence and the meaning of violence in their speech.

Key words: Roma people, physical violence, teenagers, group, peer group, cultural models, gender, masculinity, honour

1. Úvod

V roce 2013 jsem poprvé přišla jako koordinátorka do nízkoprahového klubu pro romskou mládež v Praze. Trávila jsem zde čas s romskými teenagery, kteří klub navštěvovali. Po pár týdnech pozorování dění a povídání s nimi se začalo rozvíjet zajímavé téma výzkumu. Velmi frekventovaným námětem hovoru byly, pro mě na počátku těžko představitelné, pouliční „bitky“. Kolektiv teenagerů se projevoval jako autonomní skupina upínající svou identitu k pražské čtvrti, ve které se nachází klub a kde také tráví veškerý volný čas. Z dalších rozhovorů jsem zjistila, že takovýchto skupin je po Praze více a právě ty mezi sebou navzájem řeší spory bitkami, o kterých teenageři tak často mluví. Tento fenomén mě natolik zaujal, že jsem začala získávat další a další informace. Rozhodla jsem se zjistit, co vlastně „násilí“ pro teenagery znamená, jak s tímto pojmem pracují, co si pod ním představují. V jakých kontextech se u nich tento pojem objevuje.

O podobných bitkách mezi romskými partami v Praze jsem našla zmínku ve studii *Zmapování a analýza sociální situace romské komunity na území hlavního města Prahy*, kterou v roce 2008 provedl Socioklub. Autoři v práci upozorňují na fenomén romských dětských gangů, které podle nich vyrůstají z hip-hopové subkultury, nicméně tématem se nemohli více zabývat a jen navrhuje další možné směry výzkumu. Podle nich je třeba se zaměřit na strukturu gangu a zjistit, zda jde napříč příbuzenskými vazbami, nebo je příbuzensky ustaven. Dále navrhuje věnovat pozornost účelu jejich existence a působení ve čtvrti. Jestli bitky slouží k utvrzování statusu „silnějšího“, nebo zda s tím souvisí i drogová problematika. Některá data z mého výzkumu na tyto otázky částečně odpovídají.

Co se týče teoretického ukotvení práce, nejprve jsem se zabývala obecně tématem násilí, a dále již konkrétně násilím fyzickým, které je velmi často v odborné literatuře dáváno do souvislosti s obdobím dětství a s mládežnickými skupinami, resp. je to právě literatura zabývající se problematikou dětí a mládeže, která problematiku fyzického násilí obvykle tematizuje. Právě v období dětství jsou lidé podle dostupné literatury nejvíce náchylní k užívání násilí (Smolík, 2006). Je tedy třeba si objasnit, jakým způsobem je toto období určováno.

Dětství je chápáno jako jedna z etap života člověka. Jako takové již není doménou jen pedagogické a psychologické vědy, které na dítě a mládež zpravidla nahlížejí jako na objekt socializace. Současná antropologie chápe naopak dítě jako subjekt, jako jednu z dříve

„neviděných“ skupin, které se podílejí na utváření sociální reality. K dětem je přistupováno jako k sociálním aktérům a vzniká tak pro ně prostor v teoriích chování, kultury a společnosti (Kanovský in Mačkalová, 2014). Na rozdíl od jiných vědních oborů se antropologie snaží dát dětem hlas (James, 2007). Nahlíží na dítě v rámci procesu socializace jako na aktivního jedince a upozorňuje, že dětství může v různých kulturách nabývat různých podob (Prout, James, 1997). Také já budu ve své práci přistupovat ke svým informátorům jako k subjektům, nikoli objektům výzkumu. Jiné vědní obory si dříve nepřipustily, že v tomto období mohou kulturní a sociální jevy nabývat jiných významů a že zde mohou být preferovány odlišné způsoby vyjednávání a zvládání sociálních situací a v kontextu toho i násilí může mít jiné rysy a potenciál.

Výzkumy si nejčastěji všímají násilníků – mladých lidí ve věku mezi 15-20 lety. Toto období je chápáno jako pro ně velmi náročné, jelikož procházejí proměnou z dítěte do dospělého člověka. Psychologická, sociologická, pedagogická literatura v dané oblasti interpretuje toto násilí jako důsledek toho, že tuto fázi nejsou schopni zvládnout. Často začnou trávit více času mezi vrstevníky, se kterými se rychle názorově ztotožní. Vrstevnické skupiny jsou pro mladé lidi velmi významné, a proto je tak snadné přijmout a identifikovat se se sociálními jevy, jako je právě násilí, které ovšem v rámci vrstevnických kolektivů mohou nabývat různých významů. Corsaro a Ederová (1990) hovoří o vrstevnických kulturách jako o souboru aktivit, hodnot a zájmů, které děti v interakci s vrstevníky produkují a sdílejí. Děti jen neimitují svět dospělých, ale informace z něj si kreativně osvojují a dále vyvíjejí své vlastní specifické vrstevnické kultury. To vše probíhá v souladu s požadavky vrstevnického světa a stále přispívá k reprodukci kultury dospělých (Corsaro, Ederová, 1990).

Násilí je dále tematizováno v souvislosti s genderem a maskulinitou. Na základě mnoha výzkumů je dokázáno, že existují rozdíly v užívání násilí mezi dívkami a chlapci. Podle sociologů a sociálních psychologů jsou muži fyzicky agresivnější než ženy, avšak podle výzkumů v USA v poslední době vzrůstá v gangzích i počet žen (Vigil, 2003). Na rozdílnosti v chování a projevech agresivity u chlapců a dívek se podílí mnoho faktorů. Podle Vigila (2003) jsou v gangzích jak mladí chlapci, tak i dívky oběťmi kulturního konfliktu, chudoby, problémů v rodině a ve škole. Často mají nízké sebevědomí a problém naplnit sociální role, někdy jsou týráni nebo zneužíváni, což dohromady může vést k potlačovanému vzteku, který se následně přetváří v pouliční násilí. Nejagresivnější gangy ovšem tvoří mladí chlapci mezi 14 a 18 lety.

Jedná se o přechod mezi dětstvím a dospělostí, jakési moratorium, kdy probíhá změna sociální a sexuální identity. Je to období nejistoty, kdy se pro ně stávají průvodci a idoly jejich vrstevníci (Corsaro, 2005).

Teenageři jsou aktéry společnosti a vidí svět jinýma očima. Mojí ambicí v této práci je, nabídnout k této problematice pohled z perspektivy mladých Romů. Jak už jsem zmínila, většina literatury o fyzickém násilí se pojí právě s tématy dětství, mládežnických skupin, genderové diferenciaci, ale i maskulinity. I já tedy ve své práci přistupuji ke svým datům po linii těchto témat a snažím se zjistit, jaký má násilí pro romské teenagery význam. S ohledem na povahu informací, které jsem v rámci výzkumu získala, jsem k jejich analýze zvolila teoreticko-metodologický rámec kulturních modelů. Tato teorie vychází z kognitivní antropologie a pracuje s konceptem kulturních modelů, „schémat“, které představují jakési interpretační rámce, pomocí nichž aktéři rozumí světu (Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011). Mě zajímají interpretační rámce, které užívají teenageři ve vztahu k násilí, a také to, jak se tato schémata v reálném diskurzu vyjednávají.

S tímto tématem jsem průběžně se střídavou intenzitou žila prakticky dva roky. V mnoha momentech byly pro mě určité situace v terénu výzvou. Představa, že se tomuto fenoménu v našem prostředí ještě téměř nikdo nevěnoval, ve mně vzbuzovala pocity odhodlání se právě touto problematikou zabývat a současně i jistou pokoru. Dbala jsem na to, abych svou prací tento neprobádaný terén nenarušila, zatímco mě tento terén a výzkum významně ovlivňovali. Vyrovnala jsem se v průběhu výzkumu s některými vlastními nejasnými představami spojenými s problematikou násilí, částečně jsem s teenager na moment omládlá a v neposlední řadě již několik měsíců téměř každý den trávím čas tréninkem boxu.

2. Teoretická východiska

2.1. Násilí

Násilí podobně jako jiné „komonsensové“ pojmy asociuje mnoho významů a uniká kategorizaci. „Násilí je v oku pozorovatele“ (Scheper-Hughes, Bourgois, 2003: 4). Různé disciplíny ho definují různě, a to vždy s ohledem na svá východiska a oborové akcenty. Jen zřídka je vymezeno neutrálně, většinou se pojí s významy moci, převahy, nevýhody, poškození, neadekvátního či nežádoucího jednání. Má rozměr fyzický, sociální i symbolický. Já bych však chtěla pojem násilí, resp. fyzické násilí představit jako běžnou součást sociální reality vrstevnické skupiny, rozhodně oproštěnou od představy patologie. Fyzické násilí totiž je krom jiného nástrojem, skrze který se lze vztahovat k okolí i k sobě samému.

2.1.1. Definiční rámce pojmu násilí

Přístup euroamerické společnosti k fyzickému násilí můžeme nalézt v akademických textech, které se zabývají otázkou „normality“ a sociální patologie. Fyzické násilí je zde považováno za negativní sociální jev, který je ale zároveň přítomný v naší současné společnosti. Na násilí jako na „patologický způsob interakce daného jedince se svým okolím“ (Spurný, Červený, 2007: 78) pohlíží zejména psychologie. Tito badatelé aktéry, kteří sahají k fyzickému násilí, chápou jako devianty. Nicméně i v tomto typu literatury je identifikována sociální podstata fyzického násilí. Lze odvodit, že fyzické násilí je možné pojímat jako zjevnou performanci osobní či skupinové převahy (Spurný, 1996). Násilné chování má docílit podřízeného postavení jiných lidí ve vztahu k násilníkovi a vynucují si u nich respektu (Koukolík, Drtilová, 2006). Navíc v každé společnosti je zákony a normami vymezeno, jaké projevy agrese jsou ještě sociálně únosné a které již nikoli (Raboch, Zvolský, 2001). Tím autoři připouštějí, že fyzické násilí (resp. agrese) je součástí každodennosti, vstupuje do interakcí a myslí jedinců nikoliv pouze jako deviace, ale také jako legitimní nástroj sociálního vyjednávání.

Podle mne dokážou nejkompexněji uchopit problematiku vzniku a existence fyzického násilí sociálně vědní teorie. Sociologie považuje násilí za společenský jev, který je součástí sociálních procesů (Spurný, Červený, 2007). Tyto teorie nekladou primární důraz na deviantní osobu a její odlišné charakteristiky, ale především na sociální prostředí, ve kterém jedinec žije a je jím ovlivňován (Večeřa, Urbanová, 2011). Tyto studie nabízejí různé

interpretace povahy a významu násilí ve společnosti, přičemž odkazy na sociální patologii a kriminalitu nemusí být jediným rámcem úvah (viz níže).

Násilné jednání je v literatuře velmi často tematizováno ve vztahu k období adolescence, resp. je spojováno se sekundární socializací v rámci vrstevnických skupin. Na základě mnoha výzkumů je zjištěno, že nejčastějšími násilníky, jak ve světě, tak u nás, jsou mladí lidé ve věku 15-20 let. Také Smolík (2006) situuje problém fyzického násilí do období adolescence. Hovoří o rozmezí 10-25 let. Toto období je v současné euroamerické společnosti podle Eriksona (2002) psychosociálním moratoriem, kdy probíhá změna sociální a sexuální identity. V této fázi života jsou si mladí lidé, resp. teenageři nejistí a vzory a idoly se jim stávají jejich vrstevníci. Podle Eriksona (2002) je v tomto období odkládána dospělost a mladí lidé spíše využívají prostor pro experimentování v oblasti sexuální či sociální. Dochází k odmítání odpovědnosti, upřednostňování silných prožitků a vlastně jakýchkoli extrémních zážitků. Někteří badatelé o tomto období uvažují jako o liminálním (Heřmanský, 2012). Fyzické násilí, které se v tomto období objevuje, pak může být interpretováno buď jako odpověď mladého člověka na psychický tlak (Matoušek, Kroftová, 2003), nebo může být chápáno coby součást životního stylu skupin mládeže, které se nacházejí v liminálním období (Turner in Heřmanský, 2012). Nicméně i tato skutečnost může být psychologizována, připustíme-li, že v tomto věku mládež podléhá extrémním vlivům z okolí a lehce se stává součástí různých subkultur (Smolík 2006).

V mezinárodním kontextu jsou aktuálním tématem výzkumu především mladistvé gangy, které jsou v různých zemích různě definovány (Moravcová, 2012). Členové gangů jsou většinou ve věku do 25 let. Gangy jsou nejčastěji interpretovány v kontextu sociální patologie, a proto badatelé fakt fyzického násilí u mládeže interpretují tak, že míra delikvence je v období adolescence a rané dospělosti jedince nejvyšší (Moffit in Moravcová, 2012). Podstatnější je faktografický nález, že mezi 14 a 18 rokem, v přechodovém období, míra násilí nejdříve narůstá, poté dosáhne vrcholu a následně klesá. Vysvětlení této dynamiky pak tkví ve vnitřním uspořádání gangů. Gangy jsou často hierarchizovány a jejich starší členové nabádají k násilí mladší, kteří pak přebírají jejich role (Vigil, 2003).

Domnívám se, že o násilí nelze uvažovat jen v kontextu sociální patologie, ale je dobré mu porozumět, rozklíčovat jeho význam a povahu v myslích současných teenagerů. A současně dále uvažovat, o čem toto jejich pochopení a přístup k násilí vypovídá.

2.1.2. Násilí a jeho sociálně vědní kontexty

Mnoho autorů, kteří v sociálně vědní literatuře uvažují o zdrojích fyzického násilí, se nějakým způsobem dotýká tématu marginalizace (viz níže). Často se domnívají, že ona marginalizace je dána sociální nerovností ve společnosti a z ní pramenící deprivací jedinců a skupin, násilí je tedy strukturální záležitostí. Jiné hlasy ale uvažují o tom, že zdrojem násilí je povaha kultury lidí „s násilím“¹, resp. uvažují v logice existence subkultur násilí. Wilson a Sampson (1995) upozorňují také na práce interpretující problém v souvislosti s existencí domorodé kultury násilí v afro-amerických ghettech, vůči nimž se vymezují. Ani já je nechápu jako relevantní.

2.1.2.1. Násilí a sociální marginalizace

Hledání rozřešení, zda je násilí kultura či strukturální záležitost, podle mne není produktivní. Stejně jako Wilson a Sampson (1995) vidím řešení v průniku obou pojetí, tedy v tezi, že obě roviny se vzájemně konstituují. Tito autoři nesouhlasí tedy ani se strukturalistickými ani kulturními teoriemi, jelikož je nelze dostatečně doložit a nejsou podle nich věrohodné. Přicházejí s novou teorií, která zahrnuje jak strukturalistické, tak kulturní přístupy a klade především důraz na důležitost komunity v této problematice. Podle nich komunitní úroveň rasové nerovnosti dala růst sociální izolaci, lokální koncentraci skutečně znevýhodněných, což vedlo ke strukturálním bariérám a specifické kulturní adaptaci, a to narušilo sociální organizaci, limitovalo potírání trestné činnosti a vedlo k násilí. Autoři upozorňují na to, že příčiny násilí jsou stejné jak pro Afroameričany, tak pro ostatní Američany, ale v důsledku rasové segregace jsou afroamerické komunity tomuto problému více vystaveny. Tento článek poskytuje teoretickou bázi, která vtahuje do hry strukturální i kulturní argumenty ve vztahu k rase, nerovnosti a násilí v amerických městech. Násilí se promítá jako důsledek strukturální nerovnosti, kontextu komunity a ekologického prostředí, a také je praktikou, která se stala tolerovanou a dokonce je součástí každodenního života v situaci sociální marginalizace. Podobně Haynie, Silver, Teasdale (2006) přihlíží k ovlivňujícím faktorům obou směrů, strukturalistického i kulturního. Hovoří o multi-sociálních kontextech, které ovlivňují míru násilí mládeže. Příčiny ale vidí v důsledcích sociální nerovnosti na úrovni rodiny. Podle nich

¹ Budeme hovořit o kultuře dělnické třídy, kultuře ulice, kultuře hooligans. Jsem si vědoma problematického užívání pojmů kultura a subkultura. Vedou se v souvislosti s nimi diskuze, zda nejsou již v postmoderní realitě přežitkem. Nicméně v teoretické části práce je používám, jelikož je užívají autoři v textech, na které odkazuji.

struktura prostředí narušuje sociální kontrolu rodiny a to zvyšuje riziko násilí u mládeže. Dále strukturální změny v určitých čtvrtích zhoršují přístup na trh práce, a protože je méně práce a menší důvěra v budoucí úspěch, vytváří se kód ulice, který klade důraz na to být tvrdý, přijímat rizika a užívat násilí k dosažení sociálního statusu (Haynie, Silver, Teasdale, 2006).

Podle Shawa a McKaye (Shaw, McKay in Sampson, Wilson, 1995) mezi sociálně marginalizovanými lidmi koexistují základní majoritní hodnoty s místními hodnotami subkultur násilí. Upozorňují na to, že kriminalita Afroameričanů není unikátní, roste v závislosti na lokalitě stejně jako u Američanů. Nechtějí nijak zanedbávat relevanci kultury, ale pokud vliv kultury existuje, liší se systematicky se strukturálními rysy městského prostředí. Podle Shawa a McKaye násilí není cílem, ale je předpokládáno a tolerováno jako fakt života v některých komunitách, jejichž obyvatelé jsou s majoritními hodnotami² obeznámeni, ale nemají podmínky k tomu je naplňovat. Phillippe Bourgois (2003) nepopírá vliv strukturální ekonomické nerovnosti, ale také ani neupírá lidem vlastní odpovědnost za styl života, kterým žijí. Podle něj je třeba zkoumat především vztah mezi omezeními sociální struktury a individuální odpovědností.

Vigil (2003) dále prohlubuje uvažování o subkultuře násilí v situaci sociální marginalizace. Může se podle něj jednat buď o subkulturu násilí jako takovou, nebo o takzvanou rutinní záležitost. V prvním případě jde o normativní systém chování, který násilí podporuje. Dané normy určují, jak a kdy mají členové gangu reagovat na hrozby ohrožující je samotné nebo další členy gangu. Násilí je očekáváno a vyžadováno za určitých podmínek a v určitých situacích, například při setkání s nepřítelem, jinak daný člen gangu selhal, což s sebou nese ztrátu respektu. Podle druhého vysvětlení se jedná o rutinní aktivity. Je zde kladen důraz na konkrétní čas a místo, být ve špatný čas na špatném místě vede k násilí. Násilí je chápáno jako jev vycházející z dané příležitosti, kdy jedinec tráví čas s jinými násilníky. Motivování násilníci, vhodný terč a absence těch, kteří by činu zabránili, tak v určitou dobu a na určitém místě zvyšují pravděpodobnost spáchání zločinu. Avšak oba dva výše zmíněné koncepty autora mají své slabiny a je třeba je doplnit o další faktory, například o vliv okolí, chudobu, kulturní konflikt a sociokulturní marginalizaci. Vigil proto navrhuje koncept nazvaný „mnohonásobná marginalizace“, který zahrnuje koncept subkultury násilí, rutinní aktivity,

² Podle Gellnera (2003) přenáší majoritní hodnoty především škola. Stát ustanovil školu, která zajišťuje transmisi vysoké kultury, na jejímž základě si populace státu rozumí a sdílí stejné vědění, které přispívá k pocitu příslušnosti k jednomu národu.

pouliční socializaci, ale také takzvanou „lokuru“, tedy psychický stav pseudo-kontrolovaného šílenství (Vigil, 2003).

2.1.2.3. Násilí a pouliční kapitál

Mezi klasické práce zabývající se tématem fyzického násilí jako kapitálu patří dílo *Street Corner Society* (1993) od Williama F. Whyte, který prováděl výzkum v Bostonském ghettu. Tento autor hovoří o fyzickém násilí ve spojení s pouličním kapitálem a vydobýváním respektu v rámci lokálních komunit. Tento kapitál byl však platný jen v rámci prostoru ulice v podobě pouličního kapitálu, který ale nebyl ocenitelný a směnitelný v rámci majoritní společnosti. Podobně mezi českými autory uvažuje Walach a Císař ve své práci *Jako Ghetto – ty ublížíš mě, Já ublížím tobě* (2013). Také nabízejí pohled dovnitř skupiny a interpretují vztah jejích členů k násilí. Neřeší otázku násilí jako odpověď na sociální nerovnost, ale uvažují o jeho významu uvnitř skupiny. Autoři prováděli výzkum v českých vyloučených lokalitách, na základě nichž interpretují násilí v perspektivě kultury ulice pomocí teoretických konceptů Pierra Bourdieu. Pouliční násilí zasadili do kontextu hry o respekt mezi lidmi trpícími sociální marginalizací. Násilí a respekt zde spoluorganizují sociální hierarchii. „Respekt zaručuje svému držiteli osobní bezpečnost pod hrozbou násilné odplaty. Jedná se o kulturní kapitál svého druhu, jehož akumulací dosahuje dotyčný společenského uznání u těch, kdo jsou seznámeni s jeho významem“ (Walach, Císař, 2013: 411). Pokud je člověk dlouhodobě vystaven kultuře ulice a jejím specifickým hodnotám a pravidlům, dochází u něj k osvojování pouličního habitu, který představuje určitá mentální schémata myšlení a jednání zvnitřnělá v jeho těle. Pomocí tohoto habitu pak člověk řeší nejrůznější problémy, jako jsou například konflikty. Podle Bourgoise (2003) je například v rozporu s definicí osobní svobody v kultuře ulice podřízení se normám většinové společnosti. Pro pochopení subjektivních důvodů k užívání násilí tedy navrhuji zohlednit faktor kultury ulice, kde „fyzická síla figuruje jako jeden z mála dostupných zdrojů mobilizovatelných v rámci nekončícího boje o lidskou důstojnost“ (Walach, Císař, 2013: 412).

2.1.2.4. Násilí a respekt

Studie Younga (Young in Walach, Císař, 2013) pak také upozorňuje na to, že kultura ulice je budována na dvou hlavních konstitutivních prvcích: respektu a násilí. „Všude na světě, kde mladí muži čelí zneuznání, vznikají kultury machismu, kde se jako jeden z mála dostupných zdrojů mobilizuje fyzická síla a kde se formují gangy na obranu svého území. S odepíráním cti dochází k vytváření subkultur založených na maskulinní síle a respektu“ (Young in Walach, Císař, 2013: 12).

Násilí jako reakce na odepírání cti v rámci společnosti je spojováno i se skupinami hooligans. Nedostatek uznání v rodině, ve škole či neúspěchy v zaměstnání vedou často mladé lidi k zapojení do těchto skupin. Původním předpokladem bylo, že se tyto skupiny skládají především z mladých lidí pocházejících z dělnické třídy, kteří tímto dávají nesouhlas se změnami tradičních hodnot ve společnosti. Představa, že nejradikálnější britské skupiny hooligans tedy tvoří nevzdělaní, drsní, nezaměstnaní jedinci byla postupem času na základě několika argumentů vyvrácena. Jedním z důvodů byl fakt, že finanční stránka spojená s podporou klubu není levnou záležitostí, tudíž často skupiny tvořila mládež ze zabezpečených rodin bez sociálních problémů. Dnes již tedy nenalezneme jasný vztah mezi sociálním prostředím členů těchto skupin a fotbalovým chuligánstvím (Mareš, Smolík, Suchánek, 2004). K zapojení do subkultury hooligans nejspíš často vede mladé lidi jejich potřeba posílit sebevědomí, někam patřit, identifikovat se s určitou skupinou. Násilí je zde konstitutivním prvkem, jeho negativní dopady jsou ve srovnání s pozitivy minimální (Smolík, 2008). Fyzické násilí je zde prostředkem i cílem. Méně úspěšní mladí lidé díky členství v těchto skupinách dosahují pocitu osobní důležitosti a potvrzují si svou identitu skrze uznání ze stran svých vrstevníků. Členstvím v těchto skupinách také vyjadřují nesouhlas s uspořádáním většinové společnosti a fungování v kolektivu stejně smýšlejících osob je v tom utvrzuje. „Mnohé divácké reakce, zejména fotbalových diváků, ilustrují i tendenci vyplývající z faktu, že odlišnost vnější normy a projevy této odlišnosti v chování jedince se stávají smyslem existence a činnosti některých vyhraněných diváckých skupin“ (Slepička, 2011: 175). Pro participaci v takovéto subkultuře je možnost získání potřebného statusu velkou motivací. Prostřednictvím uznávání a zvnitřňování alternativních hodnotových vzorců odlišných od majoritní společnosti je zde možné nalézt adekvátní roli. „Subkultura poskytuje prostor pro interakci, sdílení hodnot s podobně většinově nepřizpůsobivými jedinci a pocit ochrany před

případnými odsudky ze strany ostatních i možnost kompenzace nenaplněného statusu v rámci majoritní společnosti“ (Mareš, Smolík Suchánek, 2004: 22).

2.1.2.5. Násilí a maskulinita

Otázka respektu či cti a násilí, jak je zřetelné i z textů uvedených výše, je především mužskou záležitostí. Antropologické texty proto násilí dávají explicitně do souvislosti s tématem maskulinity. Julie Peteet ve své práci *Male Gender and Rituals of Resistance in the Palestinian "Intifada": A Cultural Politics of Violence* (1994) hovoří o přijímání násilí jako o rituálu sloužícímu k přeměně chlapce v muže, v rámci čehož dochází k sociální konstrukci jeho mužství. Izraelci, jako okupující vláda, neustále demonstrovali svou možnost užití násilí vůči Palestincům. Zbitá a zraněná těla Palestinců se stala symbolickým znázorněním podřízení a bezmocnosti, stejně jako výrazem odhodlání vzdorovat a bít se za národní nezávislost. Z původního záměru ponížit druhého se tak stal symbol cti, mužství a morální nadřazenosti. Muži, kteří padli do zajetí a bylo na nich pácháno fyzické násilí ze strany Izraelců, pak po návratu domů získávali vyšší postavení ve společnosti. Ve chvíli, kdy Palestincům došly veškeré prostředky, se tedy násilí stalo, v tomto případě jeho přijímání, prostředkem k ustanovení relevance. Skutečnost, že Palestinci tyto útrapy přežili, pomáhala konstruovat jejich mužnější „já“, jejich identitu. U žen zase probíhala konstrukce identity skrze verbální napadání okupantů. Násilí zde tedy slouží jako prostředek, kterým si lze někoho podrobit, ale také jako konstitutivní prvek hrdinství a mužství. Chlapec, který si protrpěl násilné podrobování, postoupil mnohem rychleji na hierarchickém žebříčku a stal se oficiálně mužem podstatně dříve, než je v arabské společnosti běžné. Autorka tedy násilí interpretuje jako prostředek vyjednání sociální pozice uvnitř společnosti, kdy je přijímáním násilí sjednávána sociální prestiž a čest (Peteet, 1994). Jak se ukazuje, nemusí být tedy násilí nutně chápáno dominantně jako výraz marginalizace.

2.1.2.6. Násilí a exkluzivita

Popření vazby násilí – marginalizace je tedy nasnadě. V průběhu historie hrála v mnoha výzkumech v souvislosti z fyzickým násilím významnou roli také problematika cti, přesněji řečeno se jednalo o „boj o čest“ (Polk, 1999). Násilí může mnohdy přinášet jeho

uživatelům tedy naopak exkluzivitu. Síla je mužskou záležitostí, je třeba tuto mužnost ustanovovat, což jim následně přináší důstojnost a čest. V moderní době odkazuje čest především k formě sociálního statusu, který se váže k integritě a charakteru člověka. Nicméně čest má i další význam, který převažoval v minulosti, ale i dnes je ho možné nalézt mezi některými skupinami a to, čest jako forma sociálního statusu spočívající v ochotě a schopnosti užít síly. Čest je zde někdy zaměňována s maskulinitou. Někteří antropologové odkazují na koncept cti jako na definující rámec maskulinity (Peteet, 1994). Muž, pro něhož je důležitá jeho čest, nebude váhat užít fyzickou sílu k boji proti jakémukoli napadení a pokusu o snížení jeho pozice či pozice jeho příbuzných a přátel. Míra cti stoupá a klesá podle toho, jak člověk zpochybňuje ochotu jiného člověka fyzicky bránit sebe či jeho známé. Pro potvrzení cti není třeba vždy někoho zbít, ale alespoň ukázat, že bych byl ochotný tak učinit. Aktéři tedy usilují na základě fyzické síly o společenský status. Čest je centrálním zdrojem statusu a jde o to, zda se může člověk zachovat neuctivě vůči druhému a „jen tak si odejít“. Člověk se vždy musí takovému jednání postavit. Kultura, pro něž je důležitá čest, bývají velmi patriarchální a je v nich vysoká míra násilí (Cooney, 2014). Nicméně vztah mezi fyzickým násilím a mužskou ctí byl zkoumán v mnoha společnostech a není zcela univerzální. V některých společnostech je naopak pošpiněním cti užít k řešení sporu fyzické násilí (Spierenburg, 2013). Elias (Elias in Gallant, 2000) říká, že v moderní Evropě bylo užití násilí propojeno se ctí, nicméně s postupem civilizace přišla i větší disciplinace a sebekontrola. V tomto novém světě je muž asertivní ne agresivní. Násilí se dle Eliase stalo nepřijatelné, maskulinita se poté projevovala už jen symbolickou manifestací.

Tím se pak uzavírá onen pomyslný kruh, který jsem naznačila. Od násilí jako projevu slabosti, marginalizace jsme se překloupili do chápání násilí jako exkluzivity, aby bylo možné pochopit, že euroamerická civilizace (kultura) hodnotu cti a slávy s násilím nespojuje. Tak jsme si sice opět ustanovili euroamerickou perspektivu, ale zároveň víme, že pro některé skupiny může násilí představovat zcela jiné protichůdné významy. Na tomto napětí tedy bude konstruována tato studie.

2.1.2.7. Násilí a tělo

Násilí je skrze dlouhodobé užívání, ať už je užíváno z jakéhokoli důvodu, postupně asimilováno tělem. Loic Wacquant (2006) konkrétně hovoří o fyzické síle vázané na „kontrolované násilí“, kterým je box. Boxer po nějakém čase nedokáže rozlišit mezi myslí a tělem, mezi racionalitou a touhou, mezi pohybem a jeho odrazem v mozku. Dobrým boxerem se člověk stává, když dokáže „myslet tělem“. Podle Wacquanta dochází k této asimilaci skrze nekonečný fyzický dril, prostřednictvím něhož se aktivita stává plně srozumitelná intelektu. „Jde zde o pochopení tělem, které jde za – a přichází před – plnou vizualizací a mentálním poznáním“ (Wacquant, 2006: 69). Box tedy slouží jako příklad vtělené praxe, která je sice produktem společnosti, zároveň je však neoddělitelná od fyzických těl aktérů (Růžička, 2009). Násilí dlouhodobě užívané, ať v reakci na marginalizaci, či jako součást životního stylu se po čase stává součástí těla.

S ohledem na povahu dat, která jsem získala, ovšem mohu sledovat jen reprezentace, kulturní modely, které ustanovují násilí jako legitimní v kontextu určitých situací, které dávají smysl a iniciují konání jedinců. Jako teoreticko-metodologický rámec, který mi umožní výše zmíněné perspektivy prolínat a pracovat s nimi, užívám k analýze svých dat teorii kulturních modelů. Podívám se pomocí tohoto teoretickometodologického konceptu na emickou perspektivu teenagerů a budu zjišťovat, na jaké další metafory se násilí pojí, co násilí v jejich řeči znamená. Je samozřejmé, že tam nenalezu jen jeden význam, i náš život je mnohovýznamový, tudíž ani násilí nelze vtěsnat do jedné kategorie. Metafory kulturních modelů se kumulují a jsou ve vzájemném dialogu, propojené.

Teorie kulturních modelů nahlíží na strategie aktérů jako na jednání, kde je již jisté předporozumění situaci a osvojení si určitých kulturních modelů či schémat³, která podmiňují

³ Pojmy „schéma“ a „kulturní model“ jsou v kognitivně antropologické literatuře vzájemně zaměnitelné (Strauss, Quinn; D’Andrade in Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011). S ohledem na jednodušší užívání pojmů budu dále v textu pracovat převážně s termínem „schéma“. V kognitivní antropologii se pro označení schémat používají kapitálky, i já je tedy budu ve své práci užívat.

nejen jejich rozumění situaci, ale také jejich jednání. Tato teorie vychází z kognitivní antropologie, kde pojem schéma odkazuje na kulturně kognitivní objekt. Kognitivní antropologie nejprve pojímala kulturu jako soubor určitých vědomostí a schopností, které si člověk musí osvojit. Kultura tedy byla vnímána jako gramatika, od čehož se pak ustoupilo a tato představa byla nahrazena konceptem kulturních modelů „schémat“, tedy kultura jako internalizované vědění (Keesing in Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011). Východiskem teorie kulturních modelů je pojetí „distributivního modelu kultury“ podle Theodora Schwartze (Schwartz in Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011). Podstatou je, že „význam se zde chápe jako proces – v myšlení a komunikaci živých lidí. Podstatný je tedy prostor setkávání těchto lidí... Pakliže zásadní charakteristikou kulturních významů je, že jsou sdílené, prostor není důležitý kvůli geografické lokalizaci, ale zejména jako prostor sdílení“ (Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011: 31). To mimo jiné znamená, že lidé, kteří jsou ve vzájemném vztahu takový prostor sdílení vytvářejí, což může vést k tomu, že situacím rozumějí jinak a následně i odlišně o nich a v nich komunikují. Pojmem či pojmy, které stojí jako východisko teoretických úvah o podstatě sdílení a z něho vyplývajícího jednání, rozhodování a komunikace, jsou kulturní modely či schémata (Strauss, Quinn, D'Andrade in Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011). Jsou to kognitivní struktury, skrze něž „člověk interpretuje svou zkušenost světa“ (Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011: 39). Porozumění skrze kulturní modely je vždy tělesnou otázkou konkrétního člověka, záleží na tom, jak si to které schéma zažil a naučil se ho. „Schéma je kognitivní struktura, skrze kterou člověk interpretuje svou zkušenost těla.“ (Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011: 39) Kulturní modely či schémata nepředstavují přesné definice, jsou spíše flexibilními šablonami. Navíc nejsou přesně ohraničené, mají schopnost být mnohoznačné a „přelévat se“, tedy vázat se na různé situace sociální reality. Lze o nich přemýšlet jako o volně plujících metaforách či asociacích, které neustanovují pevné struktury či mentální mapy (D'Andrade in Bittnerová, Doubek, Levínská 2011). Jsou interpretačními rámci, pomocí nichž aktéři rozumí světu, ale nejsou to přesvědčení či logické věty. Nicméně přesto přese všechno je jejich tendencí vytvářet prototypická (Lakoff, 2006) schémata, která jsou východiskem pro porozumění a uchopení sociální reality. Dávají či předurčují smysl jednání (řeči) v kontextu konkrétních situací.

V rámci mé práce mne tedy zajímají právě tato schémata, která ustanovují interpretační rámce násilí v rámci romské vrstevnické skupiny. Zajímají mne schémata, která

se pojí s představou násilí, resp. fyzického násilí či ještě přesněji „bitek“.

2.2. Vymezení romské menšiny

Romství není dáno pouze deklarací, ale je udržováno na základě heterostereotypů majority, které následně Romy drží v sociálním vyloučení. Lidé, kteří jsou majoritní společností považováni za Romy, jsou vystavováni specifickému přístupu, který jim často komplikuje život a oni této situaci musí čelit. Moji informátoři se sebedeklarují jako příslušníci romské menšiny a podle všeho jsou si vědomi, že je tak pojímá i majoritní společnost. Uvažují tedy o nich ve své práci na základě uvedených skutečností jako o příslušnících romské menšiny.

2.2.1. Romové v České republice

Romská populace patří k jedné z největších národnostních a etnických menšin v České republice. Převážně však Romové místo romské národnosti deklarují národnost českou a slovenskou. Jedním z důvodů je jejich pokročilá asimilace, avšak situace je mnohem složitější. Přestávají užívat romský jazyk a odklánějí se od romské identity (Gabal, Václavíková Helšusová, 2002). Často se stává, že ti Romové, kteří se úspěšně začlení jazykem, vzděláním, profesí a způsobem života do majoritní společnosti, se následně od romské menšiny distancují, neboť přijímají pohled majority (Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011). Česká republika představuje kulturně a jazykově homogenní prostředí, kde se stává podmínkou integrace do společnosti vzdělání a uplatnění se na pracovním trhu. Škola představuje pro romské děti prostředí, kde je produkován mainstreamový diskurz a mainstreamová schémata. V důsledku nízké vzdělanostní úrovně a kvalifikace napříč celou populací mají však Romové omezený přístup na trh práce. Podmínkou dosažení vzdělání je zvládnutí českého jazyka, díky čemuž následně roste i šance na získání vhodného zaměstnání. To vše ale poté vede k opouštění romského jazyka, identity a kultury (Gabal, Václavíková Helšusová, 2002).

Většina Romů v České republice se obává přihlásit k romské národnosti kvůli strachu z možné diskriminace. Romská menšina postrádá vnitřní soudržnost a oporu, která by sloužila k udržování romské identity a k prosazování vlastních integračních zájmů. Právě z těchto důvodů se příslušníci romské menšiny na veřejném životě příliš nepodílí. „Být Romem v

české společnosti je značně diskvalifikující a jsou si toho vědomi i sami Romové“ (Gabal, Václavíková Helšusová, 2002: 18). Zapojení romské populace do společnosti je, jak už jsem zmínila, stále obtížné. A to tedy nejen z důvodu specifických projevů příslušníků romské komunity, které vycházejí částečně z jejich historických zkušeností, ale také v důsledku přístupu ze strany majoritní společnosti. V každodenním životě dochází ke zhoršování vztahů s majoritní společností, což se projevuje generalizujícími předsudky, skrytými projevy diskriminace a také nárůstem rasismu a xenofobie, a to převážně u mladších generací (Rada vlády, 2009). Příslušníci majoritní společnosti vnímají Romy jako zcela odlišnou skupinu. Stejně tak vnímají například Vietnamce, Araby, Číňany, ale také Ukrajince a Rusy. Členové těchto skupin jsou mezi Čechy většinou odmítáni. Konkrétně ohledně Romů ve společnosti panuje představa, že se nejsou schopni integrovat do společnosti, a proto se zdá být efektivnějším řešením jejich segregace. Česká společnost doposud nemá příliš zkušeností s uplatňováním pozitivních integračních programů a segregace je tak přirozeným vyústěním nulové státní politiky (Gabal, Václavíková Helšusová, 2002).

Podle zprávy Rady vlády pro národnostní menšiny (2009), jak už jsem zmínila výše, značná část romské menšiny v České republice patří v současnosti do skupiny lidí ohrožených sociálním vyloučením či již vyloučených. Trpí vysokou nezaměstnaností a v poměru k celkovému počtu obyvatel mají Romové neúměrně velký podíl na trestné činnosti. Členové romské menšiny dosahují podstatně nižšího vzdělání, a to převážně v důsledku jazykového, vzdělanostního a kulturního handicapu generace rodičů, který následně komplikuje vzdělanostní mobilitu dětí. České školství nemá doposud příliš rozvinutý systém podpory vzdělávání romských dětí. Jelikož romské děti nemají často šanci zvládnout základní vzdělání, přístup ke vzdělání střednímu je tak pro ně téměř uzavřen (Gabal, Václavíková Helšusová, 2002). V českém školství i přes probíhající reformy stále existují segregované školy, kde již od první třídy dochází k oddělování majoritních dětí od dětí z minority. Stále je zde tedy přítomna diskriminace a je porušováno právo Romů na vzdělání (Nadace, 2014).

Více než polovina romských dětí neukončí základní vzdělání, v důsledku čehož zůstává bez kvalifikace, a nemá tak šanci se uplatnit na pracovním trhu, což vede k extrémní míře nezaměstnanosti. Nicméně i v situaci, kdy se Romové mohou ucházet o zaměstnání, se setkávají s diskriminací, v důsledku čehož jim pak nezbývá nic jiného, než hledat jiné zdroje obživy. Většina z nich se následně uchyluje k hrubé fyzické práci, či musí čerpat sociální

dávky (Říčan, 1998).

Diskriminace na základě etnické příslušnosti se však projevuje i na trhu s bydlením, kde jsou žádosti Romů o pronájem často majiteli bez reálných důvodů odmítány. Tento přístup nutí Romy žádat o ubytování například na ubytovnách, které bývají často v katastrofálním stavu, a i přesto zde nájem několikanásobně překračují místní tržní nájem bytů (Čopjaková, 2012). Vznikají tak sociálně vyloučené lokality, které napětí mezi majoritou a Romy spíše zhoršují. V současnosti lze v České republice hovořit až o 606 vyloučených lokalitách, kde žije téměř 95 až 115 tisíc obyvatel, z nichž většinu stále tvoří Romové. Nicméně v posledních letech dochází ke změně a zvyšuje se podíl sociálně znevýhodněných lokalit, kde Romové již většinu obyvatel netvoří (GAC, 2015). Vytváření a rozšiřování vyloučených lokalit se podle mnohých děje v důsledku nedobrovolného vystěhovávání Romů na okraje měst a do ubytoven (Český helsinský výbor, 2012).

2.2.2. Romové v Praze

V Praze žije početná romská menšina, nicméně je velmi komplikované zjistit přesná čísla. V současnosti se hovoří o počtu 13 – 17 tisíc osob. Romové v Praze žijí ve většině případů mezi majoritní společností. Jen jedna třetina z nich žije v přibližně šesti lokalitách, kde je větší koncentrace Romů. Tyto lokality nemají charakter vyloučeného ghetta. Jde o bloky domů s plným přístupem do veřejného prostoru a s občanskou vybaveností a obyvatelé zde žijí na různé sociální úrovni. Téměř všechny tyto lokality obývají již po desetiletí romští starousedlíci, kteří si k těmto částem vytvářejí pocit příslušnosti. Konstruuji si tak určitou formu lokální identity (Socioklub, 2008). Takováto identita se může vztahovat k různým územím, která můžeme vnímat jako prostor „sociálních obsahů“ mezilidských vztahů, zážitků a vzpomínek. O lokální identitě lze hovořit také v souvislosti se socio-kulturním systémem místa a s jeho obyvateli (Roubal in Socioklub, 2008). Lidé navazují k určitému místu silné sociální vazby, dobře ho znají a vědí, jak funguje. „Tuto skutečnost považujeme za klíčovou k porozumění životním strategiím Romů žijících ve městě a jejich migraci v rámci jednotlivých urbánních celků“ (Socioklub, 2008: 52).

Odborníci v Praze hovoří o čtyřech městských částech, kde je nejvyšší zastoupení Romů, a to Praha 3, Praha 8, Praha 9 a Praha 13 (Socioklub, 2008). Romové jsou v Praze

částečně integrovaní v rámci majoritní společnosti, nicméně socio-kulturní odlišnosti, kterými může být například funkčnost silných rodinných vazeb a solidárních sítí, jim způsobují při konfrontaci s majoritními normami problémy (Socioklub, 2008). Například Sutherland (2014) pomocí tohoto argumentu ohledně konfrontace norem zpochybňuje možnost asimilace amerických Romů, ale i tak připouští, že k sociálním změnám v tomto společenství přesto částečně dochází. „Odborná literatura popisuje řadu etnických skupin nebo subkultur, které žijí v odlišné kultuře pod nesmírnými asimilačními tlaky, a přesto si svoji vlastní kulturu uchovali“ (Sutherland, 2014: 24). Uvádí příklad Mapučů, původních obyvatel žijících v Chile, kteří i přesto, že se museli přizpůsobit novým ekonomickým podmínkám, dokázali to i bez toho, aby se tyto změny výrazně dotkly jejich sociální integrace (Faron in Sutherland, 2014). Takto se zdá, že přetrvávají i rodinné vazby mezi romskými obyvateli v Praze. I přesto, že sociální vztahy uvnitř komunity jsou poznamenávány mimo jiné i tím, že Romové musejí ve vztahu k vnějšímu světu neustále čelit negativním stereotypům (Sutherland, 2014).

Co se týče postavení Romů v Praze, na rozdíl od jiných regionů jsou obyvatelé Prahy k Romům tolerantnější a více ctí jejich práva. Z výzkumu Socioklubu (2008) vyplývá, že je v Praze větší podíl těch, kteří hodnotí svůj vztah k Romům jako dobrý či stejný jako k jiným skupinám obyvatel. Avšak i přesto, že má majoritní obyvatelstvo v Praze s Romy lepší vztahy než v jiných částech České republiky, existují i zde skupiny s ryze negativním přístupem, kterými jsou Romové často ohrožováni. Na základě těchto informací lze tedy soudit, že Romové v Praze, ale i v jiných částech České republiky nepochybně žijí v obtížné sociální situaci, která ovlivňuje jejich jednání a stimuluje je k různým reakcím a strategiím. (Socioklub, 2008)

Výzkum *Zmapování a analýza sociální situace romské komunity na území hlavního města Prahy*, který proběhl v roce 2008 upozorňuje na poměrně nový fenomén „romských dětských gangů“. Na základě vnějších projevů jsou gangy interpretovány jako vyrůstající z hip-hopové subkultury. Jejich aktivity a strukturu výzkumníci připodobňují k „černošským“ gangům. Jak už jsem zmínila v úvodu práce, autoři navrhují další možné směry výzkumu v této oblasti, ale neměli již možnost se tímto tématem zabývat. Ve své studii nicméně potvrzují existenci těchto skupin i násilných střetů mezi nimi a s těmito střety spojenou účast policie (Socioklub, 2008). Tato zmínka potvrzuje, že problematika romských part a s nimi spojené násilí je aktuálním tématem, které je třeba dále rozvíjet.

Ve své diplomové práci se v návaznosti na výše zmíněná teoretická východiska a studie o současné romské mládeži zabývám významem fyzického násilí v rámci skupin romské mládeže, s důrazem na maskulinitu, gender, respekt a čest.

3. Empirická část

3. 1. Zákulisí výzkumu – má pozice v terénu, aktéři, etická dilemata

V září roku 2013 jsem poprvé navštívila nízkoprahový klub pro mládež, který se stal mým výzkumným terénem. Doufala jsem, že naleznu zajímavé téma diplomové práce, a tak se také stalo. Do klubu chodila téměř ve všech případech romská mládež, se kterou jsem trávila dvě odpoledne v týdnu po dobu šesti měsíců a snažila se navazovat bližší vztahy, díky kterým jsem následně mohla sledovat jejich aktivity a zaznamenávat různé osobní příběhy. Klub střídavě navštěvovalo přibližně 15 kluků a dívek ve věku od 10 do 20 let, nicméně s naprostou převahou teenagerů⁴ ve věku 13 až 16 let. V klubu měli možnost trávit čas volným kreativním způsobem. Využívali dostupné hudební nástroje a aparaturu, fotbálek, videohry. Nicméně významnou část odpoledne jsme vždy strávili společnými debatami.

Po několika týdnech neformálních rozhovorů (viz Hendl, 2008) se začalo profilovat zajímavé téma násilí a pouličních bitek. Zdálo se, že je každodenním středem komunikace kolektivu zhruba sedmi teenagerů, se kterými jsem měla v klubu možnost trávit čas. Násilí bylo nejen verbalizováno, měla jsem i možnost být svědkem takzvaných bitek nanečisto mezi nimi přímo v klubu.

Hned na počátku jsem jim sdělila úmysl napsat zde diplomovou práci a ujistila se, že s tím souhlasí. Začal se tedy vynořovat výzkumný plán etnografického bádání, které je pro výzkumy mezi romskou menšinou vhodnou volbou (Creswell, 2007). Etnografický výzkum mi umožnil romské teenagery sledovat a také s nimi komunikovat. Na zjištění informace bylo třeba pružně reagovat. Tato metoda je při výzkumu v romské komunitě velmi dobře a nenásilně použitelná. Základem etnografické práce bylo zaznamenávání pozorovaného, slyšeného a prožitého (Hendl, 2008).

Kolektiv teenagerů v klubu byl provázán blízkými vztahy. Všichni se považovali za

⁴ V textu budu převážně nahrazovat termín mládež významově stejným anglicismem „teenager“.

přátele, nicméně postupně se mezi nimi začaly rýsovat spíše dvě party a to „umělci“ a „bitkaři“. Umělci, přesněji hudebníci a tanečníci, kteří společně provozují hudební kapelu a trávili v klubu čas tréninkem zpěvu a tance, a bitkaři, kteří se začali profilovat jako autonomní skupinka trávící volný čas rozebíráním bitek, přípravou na ně a také přímo reálnými bitkami. Umělci, když bylo třeba, také tvořili část bitkařské party, ale jakousi její měkčí či jen podpůrnou frakci. Někteří argumentovali, že se bitek nechtějí účastnit, jelikož musí pečovat o své ruce kvůli hudebním nástrojům. Pochroumané prsty z bitek by jim komplikovaly život.

Já jsem ve svém výzkumu pracovala s partou bitkařů. Tito teenageři se znali od dětství a jejich společnou zkušeností byly společně strávené roky ve stejné pražské části. Někteří se sice odstěhovali, ale stále tráví v původní čtvrti volný čas a dochází tam do školy. Nicméně, co je podle nich pro jejich vztah nejdůležitější, jak sami říkají, je společné „chození ven“. Zde je také důležitým faktem, *kam* chodí ven. Jejich slovy: „*patříš tam, kam chodíš ven, kde trávíš čas po škole*“. Praha se podle nich dělí na určité oblasti, které jsou teritorii různých mládežnických romských skupin, výjimečně se vyskytnou v partách i členové z řad majoritní společnosti. Každá skupina cítí sounáležitost s částí Prahy, kam chodí ven, kde tráví čas, stejně jako moji informátoři.

Kvůli choulostivé povaze získaných dat jsem se rozhodla pro anonymizaci nejen participantů výzkumu, ale i pražských čtvrtí, o kterých se ve výzkumu jedná. Anonymizace byla potřebná i kvůli rozsáhlé síti sociálních pracovníků a dalších aktérů neziskového sektoru, kteří mi sami potvrdili, že během působení v terénu se setkali s podobnými jevy a pravděpodobně se stejnými osobami, tudíž by je mohli v mé práci jasně rozeznat. Nicméně informace od těchto kolegů potvrzují, že je toto téma v Praze aktuální, a to nejen ve čtvrti, kde jsem výzkum uskutečnila. Jejich výpovědi také svědčí o tom, že komunikaci s romskými teenagery spojují s problematikou násilí.

Jména informátorů jsem nahradila běžnými fiktivními jmény, zatímco části Prahy jsem se rozhodla označit názvy známých new yorských čtvrtí: Harlem, Bronx, Brooklyn, Queens, Staten Island a Manhattan. Aktéři výzkumu se celkově zmiňují o šesti pražských čtvrtích. Domácí čtvrť mých respondentů a také část Prahy, kde se nachází nízkoprahový klub, jsem označila Harlem. New York jsem zvolila právě proto, že k tomuto velkoměstu sami informátoři Prahu přirovnávali: „*tohle není žádná Amerika, žádná kovbojka, New York nebo, jak si to představuješ!*“ I když vědí, že Praha není New York, Ameriku berou jako inspiraci.

Jeden z informátorů si na svém facebookovém profilu dokonce zadal do osobních údajů aktuální bydliště v New Yorku, přestože žije v Praze. Také se teenageři často inspiroují americkými filmy a opakovaně na ně v běžné řeči odkazují. Svoji čtvrť, do které patří, interpretují jako nebezpečné ghetto s gangsterskou tradicí, o čemž svědčí i fotografie – plakát, prezentující jejich čtvrť, který sdíleli teenageři na Facebooku.⁵

Nejvýraznější a současně i nejvýznamnější osobou výzkumu pro mne je Hugo (15 let), který byl jakýmsi „leadrem“ party, neaktivnějším bitkařem. Nežije v Harlemu, ale od dětství tam dochází do školy a tráví s partou volný čas. Stejně jako ostatní teenageři z mého výzkumu stále dochází na základní školu. Do bitek Huga prakticky zasvětil jeho starší dvacetiletý bratr. Když byl Hugo v dobrém rozpoložení, ochotně vyprávěl o čemkoli, velmi živě a dopodrobna. Právě z těchto rozhovorů jsem získala nejzajímavější data. Na nějakou dobu jsem s ním však ztratila kontakt a první reakci po měsících jsem od něj dostala na zprávu, zda by se mnou nenahrál polostrukturovaný rozhovor k diplomové práci, načež se ozval a souhlasil. Od té doby spolu průběžně udržujeme komunikaci. Hugo je výrazně citlivý v otázkách cti a spravedlnosti, což se v jeho vyprávěních o bitkách velmi projevuje. Významným tématem je pro něj také box. Boxerský trénink považuje za smysluplně strávený čas, na rozdíl od podle něj ztraceného času posedáváním na ulici a užíváním drog. Jeho pobočníkem a mým dalším významným informátorem byl René (15 let), se kterým jsem také uskutečnila mnoho velmi cenných rozhovorů. Po celou dobu výzkumu bydlel René mimo lokalitu Harlemu, ale docházel tam do školy. Ke konci výzkumu se odstěhoval s matkou do Ústí nad Labem, ale stále dojížděl za partou do Prahy. Zdůrazňoval, že jeho odchod z Prahy nenarušil soudržnost party a že spolu udržují neustálý kontakt. René není tak velký rváč jako Hugo, pohybuje se zájmy mezi partou umělců a bitkařů. Pokud je třeba, v každé bitce se objeví. René má i mladšího bratra (9 let), který se také začíná do bitek zapojovat. Důležitá data jsem dále získala z rozhovorů s Viky (14 let) a Nikol (15 let): obě žijí odmalička v Harlemu, jsou nejlepší kamarádky a s pouličním násilím mají podle výpovědí značné zkušenosti. Projevují velmi výraznou věrnost partě a svým přátelům. Dalšími informátory a členy party jsou Maria (14 let), Ron (15 let), Marian (15 let) a dívka z Brooklynu Zoe (16 let). Maria, původem z Harlemu i současně zde žijící, byla jednou z mých nejspřízněnějších osob v průběhu výzkumu,

⁵ Příloha – fotografie č. 1.

ale s násilím má zkušenosti velmi nepatrné. Pohybuje se také na pomezí umělců a bitkařů. Věnuje se tanci, ale je přítelkyní Reného, takže do problematiky násilí je částečně zasvěcena z jeho strany. Bitky se reálně nikdy neúčastnila, nicméně byla častým pozorovatelem a projevila zájem se v případě potřeby zapojit a harlemskou partu podpořit. Ron žil od dětství v Harlemu, ale na konci výzkumu se odstěhoval mimo Prahu. Na rozdíl od Huga se férovostí bitek příliš nezabývá, jedná impulzivněji a v průběhu výzkumu se s celou partou z Harlemu nepohodl a přešel k jiné partě. Marian se zná se zbytkem party také z Harlemu, kde spolu strávili dětství. Patří do bitkařské frakce a v nízkoprahovém klubu se aktivně účastnil debat na téma bitek. Nicméně po skončení klubu jsem s ním ztratila kontakt a další rozhovor, jako s ostatními, se již neuskutečnil. Posledním důležitým informátorem byla Zoe ze čtvrti Brooklyn. Dívka se bitek aktivně účastní a poskytla mi o nich a obecně o svém vnímání fyzického násilí velmi přínosné informace. S některými členy harlemské party se osobně zná.

Aktéři výzkumu se celkově zmiňují o šesti částech Prahy. Každá čtvrť je podle informátorů teritoriem určité party a ty spolu mají různé vztahy jak přátelské, tak velmi často na ostří nožů. Některé party dlouhodobě spolupracují a spojují se za určitých okolností proti ostatním částem, zatímco spolupráce jiných skupin je naprosto nemyslitelná. Podle teenagerů panují nejvíce vyostřené vztahy právě mezi jejich harlemskou partou a skupinou z Bronxu. Harlemská parta je podle všeho jednou z menších v Praze, prakticky se skládá jen z mých informátorů, za výjimečných okolností z několika dalších známých. Čítá přibližně deset členů, sedm z nich jsou moji informátoři, s dalšími jsem se do kontaktu příliš nedostávala, znám je spíše z vyprávění mých informátorů. Na druhé straně nepřátelé z Bronxu pojmají podle informací až desítky členů rozdělených do drobnějších autonomních part. Objevují se zde i skupiny neromské či smíšené. Podle informací z rozhovoru s kolegyní, která pracovala v nízkoprahovém klubu v této čtvrti, je zde situace poměrně odlišná od situace v Harlemu. Teenageři v Bronxu mají běžně zkušenosti s drogami a v souvislosti s tím se závažnější kriminalitou. Důvodem fyzického násilí mezi místními skupinami je tedy často prodej drog a konkurence dealerů, či vážnější spory mezi velkými rodinami. Výraznější skupinou je také parta z Queensu, která je známá nefér bojem. Jako posilu si často neohlášeně přivedou neromskou partu, která nectí pravidla boje a užívá různé zbraně. S dalšími skupinami harlemská parta často uzavírá koalici a jdou do boje společně. Mezi těmito partami se tedy neustále objevují rozepře a ty jsou vyjednávány prostřednictvím pouličních bitek, které se

staly tématem prakticky každého našeho setkání s teenagery a také jádrem mého výzkumu.

Každý týden teenageři pracovali na své kondici a přípravě na bitku přímo v prostorech klubu. Na počátku jsem situaci neporozuměla a měla jsem tak tendenci kluky od sebe během rvačky odtrhávat. Následně mi bylo vysvětleno, že to není skutečná bitka, ale jen nácvik na ni – tedy bitka nanečisto. Kluci trénují, aby byli neustále připraveni jít do bitky s nepřítelem. Taková bitka nanečisto měla svá pravidla, která si nastavili s předešlým koordinátorem klubu. Měla to být jen jakási silová hra a nácvik chvatů striktně na žíněnkách, kde by nemělo dojít ke zraněním. Nicméně takto boj vypadal jen v přítomnosti kolegy, což bylo během mého působení jen výjimečně, a tak pravidla boje postupně ustupovala do pozadí a bitka se stávala reálnější. Kluci se často smýkali po celém klubu, mimo žíněnky a používali různé pomůcky v klubu jako zbraně. „*Zase dneska nacvičovali boj, Hugo si k tomu dokonce vzal i násadu na koště...váleli se po zemi, všude...*“ (terén. pozn. Harlem, říjen 2013). A to vše i přes moji snahu bitku korigovat. Nicméně i přesto takový boj vznikal bez vzteku, byl to skutečně jen nácvik, při kterém se kluci nechtěli zranit. S největší pravděpodobností moje přítomnost v klubu, jakožto nové osoby, bez respektu, zdá se umožnila nácvikový boj reálnějším. K boji se nabuzovali takzvanou „motivační hudbou“. Vzhledem k tomu, že neměli důvod se se svým kamarádem a zároveň = soupeřem prát, potřebovali v sobě vzbudit jistou energii k boji jinak, a tedy hudbou. Ta ale sloužila i jako prostředek k navození atmosféry jakéhosi světa jejich oblíbených „boxerských“ filmů. „*Pak si pustil [Hugo] svoji motivační boxerskou hudbu a je jak v jiném světě, začne po klubu boxersky poskakovat, trochu teatrální, jak scéna z filmu, pak se začnou rvát*“ (terén. pozn. Harlem, říjen 2013). Zdálo se, že se cítí jako superhrdinové. Nejprehrávanější byla hudba z filmu *Never back down*,⁶ kde se teenageři také inspirovali násilnými scénami. Kluci přicházeli k žíněnkám jako skuteční boxeři do ringu. Demonstrovali sílu houpavou chůzí, postojem těla i pohybem kolem žíněnek, jako správní boxeři. S tím přichází na scénu problematika boxu. V diskurzu teenagerů je trénink boxu přípravou na bitku, ale také alternativou pro jinak proflákaný čas na ulici a braní drog, jak už jsem zmínila výše v souvislosti s Hugem. Toto téma bylo významné také pro Rona a Reného. Kluci v boxu viděli možnost svého individuálního úspěchu, získání oficiálního majoritního ocenění a postupně i finančního zisku. Zatímco bitky patří do repertoáru pouličního kapitálu, box je ze světa

⁶ V překladu „Nikdy to nevzdávej“, americký akční film z roku 2008.

majority (viz s. 61).

V nízkoprahovém klubu jsem tedy se souhlasem teenagerů po dobu šesti měsíců prováděla zúčastněné pozorování a neformální rozhovory, během kterých jsem si získané informace zaznamenávala do terénních poznámek. Přestože teenageři věděli o probíhajícím výzkumu, jakýkoli můj zápis poznámek nám narušil rozhovor. Byli ke mě nedůvěřiví a neochotní vyprávět o bitkách. Pokaždé se na mne snesla řada stejných otázek, „*co si píšu, proč, k čemu to použiju...?*“ Kluci se často navzájem upozorňovali, že by mi určité informace neměli sdělovat a rozhovor tímto často končil. Padaly poznámky, „*že to na ně řeknu ve škole, doma, policajtům*“. Jejich strach z vyzrazení informací mne ve výzkumu omezoval. Nejprve mi spontánně odsouhlasili, že některé z nich mohu navštívit doma a promluvit si s rodiči na téma, jak oni sami prožili mládí, a zda se účastnili takových bitek, pak ale z těchto setkání sešlo a jsem přesvědčena, že právě proto, že se kluci báli vyzrazení informací o bitkách před rodiči. V klubu jsem tedy musela tuto problematiku otevírat velmi opatrně a často témata střídat, abych je přílišným dotazováním pouze na bitky neznervózňovala. Zápisy v průběhu trvání klubu jsem omezila, jelikož záznamy byly stejně v důsledku situace kusé a zmatené. Rychle jsem tak dopisovala získané informace po cestě domů v tramvaji, abych byla schopna zaznamenat co nejvíce detailů.

Postupně jsem si v kolektivu harlemských teenagerů budovala pozici vystavěnou na přátelství. Většina z nich si mne přidala na Facebooku jako přítele a běžně jsem tam s nimi mohla komunikovat. Chtěla jsem, aby náš vztah byl osobnější, nejen pro účely výzkumu, ale i z morálního hlediska, protože ke mně teenageři začínali mít bližší vztah a stejně tak já k nim. Nelíbila se mi tedy představa založení pracovního facebookového profilu jen pro účely výzkumu a užívala jsem proto profil osobní. Teenageři věděli o probíhajícím výzkumu a Facebook jsme často užívali ke společné komunikaci. Brala jsem tedy jejich dříve vyslovený souhlas s užíváním informací z komunikace s nimi přeneseně i na tuto sociální síť. Při sběru dat jsem vycházela z jejich profilů, kde však byli zapojeni v rámci různých diskuzí i další osoby, od kterých jsem samozřejmě souhlas nemohla získat. Proto se zaštiťuji prohlášením správců Facebooku: „*Když něco sdílíte jako Veřejné (například když v nástroji pro výběr okruhu uživatelů vyberete možnost (Veřejné), je to považováno za veřejnou informaci*“ (Facebook, 2015). Profily všech těchto dalších osob byly volně přístupné, tedy informace, ale i fotografie, na nich veřejné. I přesto však jména všech osob pro jejich bezpečí a soukromí

anonymizují. Využívám tyto diskuse především proto, že se v rámci nich komunikuje o vztahu k násilí i mezi dalšími aktéry. Domlouvají budoucí bitky, či hodnotí ty proběhlé. V případě fotografií zajišťuji anonymitu pomocí rozpixelování obličejů. Tato data potvrzují, že jsou do tohoto fenoménu opravdu zapojeny rozsáhlejší sítě teenagerů sahající mimo harlemskou partu.

Teenagerům přišlo moje neskrývané nadšení a zaujetí tématem bitek až překvapující a zábavné, díky čemuž se během rozhovoru později dokázali více uvolnit a rozprávět. Nicméně Anne Sutherland ve své knize *Romové – neviditelní Američané* (2014) píše, že její vztah s Romy v rámci výzkumu se neustále pohyboval mezi radostí z toho, že jim rozumí a strachem, že se dozvídá příliš. Nikdy nezapomněli, že je cizinka. Kolikrát se odehrála situace, kdy se někdo v polovině hovoru zastavil a spolu s ostatními si uvědomil, že jí právě prozradil něco, co by právě jí prozrazovat neměl. Podobný dojem jsem měla z teenagerů i já. Jejich důvěra a otevřenost se v průběhu výzkumu často proměňovala. Některé dny mi intenzivně vyjadřovali otevřené přátelství, jiné se mnou téměř nekomunikovali. Rozhovory často přerušovali právě v úleku, zda neřekli něco, co bych slyšet neměla. Úskalím takovýchto výzkumů je přesvědčit lidi, aby nás pustili do svých životů, a podělili se s námi často o své soukromí, pocity, názory a vědění bez možnosti ovlivnit následnou podobu takto získaných a často velmi citlivých informací (Scheper-Hughes, 1993). Problémem nebyl jen fakt, že jsem byla v pozici výzkumníka, ale také skutečnost, že nejsem Romka. Několikrát mi vysvětlovali, že si Romové lépe rozumí s Romy a gadžové zase s gadži.⁷ Je to tak podle nich přirozené. Ač mě ujišťovali, že na mne to neplatí, jistě si mou odlišnost v průběhu komunikace uvědomovali.

Práce v terénu pro mne byla dobrodružná a získaná data velmi atraktivní. Pro přirozenější infiltraci do skupiny adolescentů jsem do klubu a na jiná setkání s dětmi přizpůsobovala svůj styl oblékání a často i konverzace a věnovala jsem se poznávání jejich hudebního stylu, oblíbených filmů a obecně dalších zájmů. Snažila jsem se působit mladistvějším dojmem, abych mezi námi prolomila věkovou bariéru. Nevnímala jsem to jako přetvářku, či divadelní představení, jen jsem do specifického prostředí zvolila jiné, vhodnější nastavení své osobnosti.

Důležitá pro mne byla sebekontrola, jelikož sdělované informace byly často podle mého vlastního morálního nastavení takzvaně na hraně. Avšak bylo třeba si uvědomit, že jsem

⁷ V textu budu užívat termíny gadžo a Nerom a to v logice, zda se odvolávám na emickou perspektivu informátorů, či na politicky etické interpretace, podle nichž já sama užívám termín Nerom.

nepřišla své informátory hodnotit a moralizovat. Sandra Buceriusová (Bucerius in Vavroch, 2014) hovoří o jistém nevyhnutelném občasném sebezapření výzkumníka, které se ukázalo jako nevyhnutelné i v mém výzkumu. Ne všechny vyslechnuté příběhy byly samozřejmě o hrdinství a čestném boji. Když posloucháte vyprávění o tom, jak někdo „dostal pořádnou nakládačku,“ těžko hledáte vhodnou reakci, ještě komplikovaněji jako koordinátor nízkoprahového klubu a výzkumník v jedné osobě. Také se ale naopak stávalo, že v určitých situacích, kdy uváděli velmi zajímavé informace, mě často osočovali, že bych je ze své pozice „koordinátorky“ klubu, tedy pro ně autority, která na ně má dohlížet, neměla přece podporovat v násilí a nadšeně vyzvídat podrobnosti o jeho páchání. Jsou si tedy vědomi majoritního schématu NEPER SE, v němž je násilí odmítnuto. Toto schéma je pravděpodobně spojeno s kontextem základní školy, která pro ně může reprezentovat majoritní autoritu. Má data znalost těchto majoritních hodnot potvrzují.

Komplikované situace s sebou přinášela také má prakticky nikdy nenabytá autorita u teenagerů. Jako žena jsem byla často ze strany kluků vystavena provokativním sexuálními narážkám. Velmi se bavili například srovnáváním sebe samých s mým přítelem, kterého však nikdy neviděli: „hm, no určitě máme tělo v lepší kondici.“ Také často inscenovali situace, kdy bych mohla být některého z nich „jakoby“ přítelkyní. Často se mne snažili zastrašovat svou fyzickou převahou. Konkrétním případem byla situace při zavírání klubu, kdy jsem se pomalu připravovala k odchodu. Většina teenagerů už byla venku před budovou, když mi najednou skupinka kluků vzala klíče a zamkla mne uvnitř. Musela jsme s nimi vyjednávat, poté se zamkli vevnitř se mnou a v tu chvíli začali s narážkami se sexuálním podtextem typu, „*co budeš dělat, když my jsme čtyři kluci a ty jedna holka?*“ Pokusila jsem se zapůsobit na svědomí pomyslného vůdce skupiny Huga, se kterým jsem měla dobrý vztah, což se ukázalo jako účinná strategie. V momentu kluky přesvědčil k odchodu. Necítila jsem se během tohoto incidentu v nebezpečí, nicméně to narušovalo moje postavení v klubu jako koordinátorky a bylo mi to jako ženě nepříjemné. Tato situace patřila v průběhu výzkumu k jedné z negativních, ale současně informačně zajímavých, jelikož zde kluci názorně předvedli pomocí jakých prostředků vyjadřují svou maskulinitu. O podobných peripetiích výzkumu hovoří Sandra Buceriusová (Bucerius in Vavroch, 2014), která se v počáteční fázi svého studia drogových dealerů musela vyrovnávat s invektivy namířenými přímo proti své osobě, jako provokativní sexuální otázky, verbální útoky na její postavu či styl oblékání, třídní příslušnost

i akademickou dráhu. Navíc se participanti otevřeně vysmívali tomu, že by mezi ně právě ona vůbec mohla proniknout. Řada výzkumníků upozorňuje na odlišnost výzkumu také konkrétně mezi Romy, například Doubek (2011) píše o specifickém temperamentu, který chápe jako „zvnitřnělý způsob komunikace s vlastním tělem“ (Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011: 97-98). Vnímá ho jako výsledek výchovy a odraz vztahů v rodině. Konkrétně zmiňuje problémy s vytrvalostí, odkladem potřeb, hyperaktivitu, hlučnost, impulsivnost a další (Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011).

Výzkum provázela také nestabilita získávání dat a kontaktu s participanty a to, jak kvůli mému odjezdu do zahraničí, tak kvůli dlouhodobě komplikované komunikaci s informátory. Jelikož jsem po šesti měsících z klubu kvůli zahraniční stáži odešla, zůstala jsem s teenagery v kontaktu alespoň na sociálních sítích. Po návratu ze zahraničí, kdy uplynulo opět půl roku od chvíle, kdy jsem je viděla naposledy, jsem se s nimi znovu setkala a navázala další kontakt. Navštívila jsem je v jejich vlastním soukromém klubu, protože původní klub, kde jsem pracovala, již nefungoval. Během návštěvy jejich klubu jsem prováděla zúčastněné pozorování a neformální rozhovory. Tento kontakt byl z etického hlediska komplikovaný. Setkala jsem se s „dětmi“, některými mladších 15 let, mimo prostory oficiálního nízkoprahového klubu, tedy v jejich soukromém prostředí, kde nebyla jasná moje pozice a bez informování rodičů. Bujará skupina mladistvých popíjela alkohol a nabízeli i mně a já jsem bez většího rozmyslu přijala. Byla to rychlá reakce ve snaze zapadnout, tzv. „být v pohodě.“ Situace mi však, jako jediné dospělé osobě zde, nebyla příliš příjemná a včas jsem partu opustila. Důležité bylo, že během tohoto krátkého setkání mne všichni ujistovali, že bitky skončily, podle jejich slov už to „nemají zapotřebí.“ Tato informace nastartovala chvilkovou krizi ve výzkumu a náznak jeho konce. Ve stejnou dobu jsem také ztratila na nějaký čas kontakt s Hugem, nejvýraznějším a klíčovým informátorem. Potřebovala jsem se tedy s teenagery znovu sejít a ověřit si, zda spory mezi romskými partami z různých pražských čtvrtí opravdu ustaly, a pokud ano, učinit nějaké závěry. Snažila jsem se všechny participanty znovu kontaktovat a domluvit setkání. Nedostávala jsem ale bohužel žádné reakce. Pokud mi někdo odpověděl, z komunikace s ním bylo jasné, že nevidí jediný relevantní důvod mne znovu „jen tak“ vidět. Nepracuji už v nízkoprahovém klubu, po příjezdu ze zahraničí jsem se s teenagery již přivítala a jsem o více jak 10 let starší gadžovka. Musela jsem v reakci na situaci změnit strategii, z roviny badatelky – kamarádky přejít na „úkolující badatelku“. Bylo třeba jasněji

deklarovat můj výzkum. Na rovinu jsem skrz facebookové zprávy požádala o možnost s nimi nahrát polostrukturovaný rozhovor pro účely mé diplomové práce. Na tuto zprávu mi překvapivě ze sedmi dotazovaných odpovědělo šest a dokázala jsem se sejít s pěti z nich. Zajímavé bylo, že jsem si s každým dohodla individuální setkání, načež na smlouvenou schůzku přišla nečekaně půlka party. Zafungovali jako celek. Individuálně jsem se sešla jen s jedním z nich, a to s Hugem, který už do harlemské party nepatřil, jelikož přesídlil do znepráteleného Bronxu, o čemž budu psát později.

Domluva na Facebooku byla komplikovaná, provázelo ji neustálé odkládání a obavy z jejich strany, jaké jim budu pokládat otázky. S Ronem jsem si domluvila schůzku, nicméně na smlouveném místě jsem bezvýsledně čekala 20 minut. Nedostala jsem vysvětlující ani omluvnou zprávu a kontakt s ním se přerušil. Nasazovala jsem i další strategie, jako časté obcházení terénu, zda teenagery náhodně nepotkám, také jsem začala pravidelně navštěvovat boxerský klub,⁸ kam většina z nich dříve chodila trénovat. Neměla jsem příliš štěstí, dostala jsem však alespoň šanci se od jejich trenéra boxu dozvědět o jednotlivých teenagerech z mého výzkumu, kteří u něj trénovali. Zjistila jsem, že Hugo je výraznou osobností i v prostředí boxerského klubu. Trenér o něm hovoří jako o velmi kompetentním boxerovi. Setkala jsem se zde také s romskou dívkou z jedné z pražských part, která Huga osobně znala a upozorňovala na jeho reputaci bitkaře. Stěžovala si ale na jeho slabší účast na trénincích v poslední době. Obecně je prý od té doby, co přestoupil k partě do Bronxu méně k zastížení na sociálních sítích. První kontakt s touto dívkou a její kamarádkou v boxerském klubu pro mne byl velmi výrazný. Dostala jsem zajímavou lekci, jak pocítit ohrožení pouhým „pohledem“. O tom hovoří Miloš Kučera ve svém textu *Formy citů, Lacanovská teorie* (2008). Kučera (2008) zmiňuje „známý ‘oční kontakt’ s cizincem lidově vyjadřovaný jako: Co čumíš?...“ (Kučera, 2008: 420-421). Tento kontakt probíhá v rámci krystalizace vlastního „já“ a vymezování se vůči druhému. „Korelativní cit k tomuto setkání je čistá agresivita, touha zničit, destrudo“ (Kučera, 2008: 420-421). Při svém prvním příchodu na trénink do tělocvičny jsem zaznamenala silně nepřátelské a intenzivní pohledy na mě právě ze strany těchto dívek. Semkly hlavy k sobě, střídavě se ke mně společně vracely ostrým a nekompromisním pohledem spodem očí a současně si potichu povídaly. Zdálo se, že mě nevybíravě hodnotí

⁸ Příloha – fotografie č. 2.

(Brooklyn, duben 2015). Probíhal zde na obou stranách určitý boj o zachování tváře. Dívky si jakoby „chránily své teritorium“ a na mě bylo tuto situaci ustát, což se – jak mohu nyní, po dvou měsících tréninku říci – podařilo. Ve chvíli, kdy jsem na dívky zareagovala a promluvila, se tato hranice prolomila a napětí polevilo. Dnes je mezi námi přátelský vztah. Tato scénka se však z jejich strany ještě několikrát opakovala na další nově příchozí dívky, kdy se mnou již moje dřívější sokyně naopak držely za jedno a snažily se mě popouzet vůči novým účastnicím. Další velmi zajímavou osobností boxerského klubu byla osmnáctiletá Hana, která je aktivní členkou skupiny hooligans v Praze. Ochotně mi poskytla svoji reflexi na fungování těchto skupin a na význam násilí.

I přes všechna úskalí komunikace s harlemskými teenagery jsem s pěti z nich uskutečnila téměř dvouhodinové rozhovory. Plánovala jsem provést polostrukturované rozhovory s připravenou osnovou v počítači. Během první schůzky jsem však zjistila, že každé nahlédnutí do počítače v nich vzbuzovalo znepokojení a narušovalo rozhovor. To samé platilo o diktafonu, ke kterému po váhání sice svolili, nicméně se ošívali, kdykoli si uvědomili, že je zapnutý. V reakci na situaci jsem rozhovor vedla z paměti a po celou dobu jsem se vyvarovala upozorňování na diktafon. O podobné zkušenosti z výzkumu s americkými Romy píše například Sutherland (2014). Goulet a Walshok (Goulet, Walshok in Vavrch, 2014) zmiňují problematiku připravených návodů k rozhovoru. Výzkumník, který vedl rozhovor s papírovým dokumentem v ruce, docílil spíše určitého zablokování svých romských informátorů. Autoři proto otázky transformovali do sedmi klíčových pojmů a dotazování prováděli z paměti. Podle Hejnala (2012) může rozhovor svou formou v některých členech stigmatizovaných skupin vzbuzovat pocit policejního výslechu. V rámci mého výzkumu byla ochota spolupracovat omezena často charakterem informací, které není radno kdekomu prezentovat. Pravděpodobně se moji informátoři obávali, jak už jsem výše zmínila, že bych informace mohla předat dál rodičům, učitelům, policii, na což také často upozorňovali.

V průběhu výzkumu jsem navštívila i další nízkoprahový klub, který se nacházel v Brooklynu. Pomocí účelového výběru vzorku (Hendl, 2008), kde byl pro můj výzkum podmínkou romský teenager, jsem uskutečnila neformální rozhovor s romskou dívkou ve věku 16 let. S dalšími teenagery přítomnými v klubu se mi nepodařilo promluvit právě kvůli neochotě sdělovat informace na toto téma. V rámci výzkumu jsem se setkala i s určitým limitujícím projevem flexibility, který Gmelchová (1986) označuje za „pružnost myšlení“

nebo „chytráctví.“ Pro některé romské skupiny je natolik důležitá, že ji explicitně využívají k diferenciaci od nečlenů. Autorka má na mysli tendenci přikrášlovat skutečnost, kdy se některé historicky dozvídala v různých obměnách s odlišným vyzněním (Gmelch, 1986). Stejně tak jsem se s tím setkala i já při popisu konkrétních bitek a vyhodnocování bojových zásluh jednotlivých participantů, kde se informace často lišily. Pro mne je důležité, jakým způsobem aktéři o násilí a bitkách hovoří, co je pro ně důležité, na co kladou důraz, ale i to, které informace rádi přikrášlují třeba ve svůj prospěch.

Po celou dobu výzkumu jsem se pokoušela více proniknout do „party“ a účastnit se jako pozorovatelka plánované pouliční bitky. Na počátku výzkumu, kdy jsem s teenagery trávila čas v nízkoprahovém klubu, se to zdálo jako neuskutečnitelné. Všichni reagovali odmítavě, ještě mne příliš neznali a byla jsem především v pozici koordinátorky klubu. Na další schůzce s čtyřmi z nich po půl roce a mimo klub mi s naprostým klidem odsouhlasili, že není problém, abych s nimi na bitku šla. Stačí, až se nějaká bude konat, a oni mě kontaktují. Hovořili o diváctví na bitkách jako o běžné praxi. Nicméně se tak nestalo, a to kvůli již zmíněné nespolehlivosti a pravděpodobně obávám, jelikož opět všichni přerušili kontakt a nereagovali na mé opakované zprávy. Odlišný názor na diváctví při bitce má Hugo. Ten mě s sebou rovnou odmítl vzít, a to z několika důvodů. Prvním z nich byla obava, že mi někdo ublíží, a to především dívky z jeho party, které si ostražitě chrání území a nemají v lásce nezvané návštěvy a už vůbec ne gadžovky, které by tam slovy Huga „svítily“. Dalším důvodem byl možný příjezd policie a s tím pro mne spojené nepříjemnosti. Nejzajímavější pro mě bylo vysvětlení, že nechce, abych při bitce viděla jeho „tvář magora“, styděl by se. Vysvětlil mi, že se při bitce neovládá a chová se jako šílenec, kvůli čemuž se s ním například rozešla dívka, která to neunesla.

Za nevýhodu výzkumu tedy považuji skutečnost, že nemohu výpovědi plně podložit svým pozorováním samotných bitek. Možnost sledovat teenagery při nácvičce boje v nízkoprahovém klubu považuji za velmi přínosnou, nicméně zúčastněné pozorování na reálných bitkách by přesto bylo pro moji práci nesmírným obohacením. Z povahy výzkumu bylo však prakticky nemožné, a to jak z důvodu tématu, tak ze stran problematického proniknutí do skupiny často nezletilých dětí jakožto o téměř patnáct let starší gadžovka. Nicméně zde byla ještě jedna rovina problému, která mě tížila. V první řadě jsem si kladla opakovaně otázku, jak bych zareagovala, kdybych opravdu byla bitce přítomna, tíživější však

pro mě byl scénář situace, kdy by kvůli mému přání vidět souboj došlo ke sporu mezi Hugem a dalšími účastníky jak z jeho party, tak ze strany protivníka. Obávala jsem se, aby se kvůli mé ochraně nepopral prakticky nezletilý participant výzkumu a nedošlo k ohrožení například jeho pozice ve skupině. Nicméně události se odebraly jiným směrem a toto dilema nebylo třeba řešit. V důsledku všech zmíněných faktorů jsem tedy zvolila k práci koncept kognitivní antropologie, jež nahlíží na sociální realitu prizmatem kulturních modelů či schémat, které směřují do oblastí myšlení. Tedy více je ve hře jazyk než povaha realizovaných praktik. Nicméně data získaná z pozorování bitek v rámci klubu jsou pro mou práci velmi cenná, a jak už jsem poznamenala dříve, zajímavá data mi často přinesla i omezení ve výzkumu.

3.2. Pouliční bitky harlemské party

Cílem této studie je zprostředkovat uvažování romských teenagerů, konkrétně party z Harlemu, o násilí. Tedy přesněji s odvoláním na teoreticko-metodologický rámec této práce nalézt kulturní schémata, která se vztahují k fyzickému násilí. Skrze ně lze porozumět, co pro romské teenagery fyzické násilí znamená a jak se s ním má zacházet, proč ho vůbec používat. Zajímá mě étos něčeho, co pro „civilizované“ tak jako tak stojí mimo morálku, co ve své podstatě étosem nemůže být do okamžiku, kdy se násilí nestane hrdinstvím a nebude tak přeznačeno z amorálního na morální, z vylučujícího na exkluzivní, tedy od nikoho k ustanovení statusu. Sledujeme li étos, musí nás zajímat nejen to, co lidé dělají, ale zejména jak o realitě přemýšlejí, jak hodnotí své činy a jakou důležitost jim přiřkládají. V předkládané studii tedy sleduji, jak mladí teenageři z romských rodin přemýšlejí o násilí a jak o něm mluví.

Co vlastně říkají,⁹ když mluví o tom, že se perou, lze shrnout do pěti schémat: MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT; NESMÍŠ SI NIKDY NECHAT NIC LÍBIT; MUSÍŠ BÝT FÉR; NEVADÍ MI, ŽE DOSTANU, HLAVNĚ, ŽE JSEM SE POSTAVIL A MÁM ČERNO PŘED OČIMA. Nalezená schémata nejsou etickou konstrukcí, vycházejí z emické perspektivy aktérů, jsou metaforami, které ovlivňují jejich uvažování a promítají se do jednání a rozhodování.

⁹ V analytické části z důvodu autentičnosti ponechávám účelově rozsáhlejší části citací informátorů. Teenageři ve svém projevu užívají specifických jazykových prostředků, které v zájmu práce nechci přeformulovat, aby data v textu neztratila svůj charakter.

3.2.1. Musíš se vždy zastat

3.2.1.1. Rodina a parta nadevše

V diskurzu teenagerů, se kterými spolupracuji, je opakovaně tematizována důležitost vztahu ke svým přátelům. Středobodem každodenního života je „parta“, skupina blízkých přátel, kterou významem připodobňují k rodině. Nedokáží přesně vysvětlit odlišnosti vztahu k přátelům a k rodině, nicméně je očividné, že pro ně mají oba výjimečný význam. V některých případech nadsazují přátele nad rodinné příslušníky, považují je za významnější součást svého života. V jiných situacích si nevědomky protirečí. V procesu evidování těchto členů vrstevnické skupiny a jejich vzájemných vazeb se však zdá, že je tento vztah rovnocenný. „*Bez čeho bych nemohl bejt? Tak to je rodina a kamarádi. To nejsou kámoši, to je už rodina. To je prostě zvyk.*“ (René) Zvyk pak neznamená nějaké sdílené, naučené pravidlo, ale skutečnou fyzickou blízkost. „*Ben u mě spal furt prostě, Ben byl u mě furt, to samý jako Mati, ten prostě každě den sme byli u mě, todle prostě. Jak rodina sem je bral, jak bráchy.*“ (Hugo) Teenageři kladou důraz na intenzitu setkávání a tedy na FYZICKOU BLÍZKOST, která je oproti „kámošům“, které vidí jednou za měsíc nesrovnatelně větší. „*Prostě my, co spolu chodíme ven, spolu chodíme ven od malička. Prostě, že se bereme takhle do rodiny a naši kámoši jsou ty, co vidíme jednou za měsíc, to sou kámoši.*“ (Nikol) „*Děláme spolu skoro všechno.*“ (Viki) „*Sme spolu denodenně.*“ (René) FYZICKÁ BLÍZKOST je také vázána k prostoru, kde spolu tráví čas, tedy k pražské čtvrti, kam spolu chodí ven a zakouší společně sociální prostor a získávají s ním nové zkušenosti.

Blízkost je dána nejen fyzicky, ale také časově – OD MALIČKA. Fakt, že spolu vyrůstali, je zde velmi podstatný. Tato skutečnost povyšuje přátele na úroveň rodinných příslušníků, se kterými také strávili dětství. Tato blízkost prohlubuje pouta, která mají zvláštní kvalitu. „*My se prostě nebereme jako kámoši, my se ani nebereme jako brácha, ségra, já nevím, já to neumím pojmut.*“ (Viki) Tato kvalita je daná citem – SRDCEM a s tím souvisí i schéma EMOCÍ. O významu emocí v rámci romských skupin hovoří také Bittnerová, Doubek, Levínská (2011). „*Prožívání emocí není záležitostí intimity individua. [...] Dát vědět o svém psychickém pohnutí tedy patří k normám, které se očekávají. Nikdo se za své emoce nestydí*“ (Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011: 168). Stejně tak moji teenageři často hovoří o svých emocích a pocitech. Viki dále říká: „*...to by sem musela říct jak by sem to měla tady, ten pocit* [ukazuje u

srdce].“ (Viki) Grill (2014) v návaznosti na svůj výzkum v Tarkovcích¹⁰ hovoří o sebepojímání Romů a zdůrazňuje motiv srdce jako metafory opravdovosti a závažnosti vztahu. Na rozdíl od Neromů se romští teenageři považují za citlivější, emocionálnější, udržují mezi sebou intenzivnější vazby. Tuto blízkost pak chápou jako závazek pomoci a spojenectví. „*Je to jakoby víc než rodina, víc se držíme.*“ (René) Věřící si a zastávají se jeden druhého: „*prostě, když řekneš třeba, potřebuju pomoc s tímhle, tak bude.*“ (René) „*Když si malej, tak si jenom s rodičema a si na nich závislej, tak to je podobný u nás. Jako nejsi přímo závislej, ale můžeš mu věřit ve všem.*“ (René) DŮVĚRA je podmínkou fungování vztahu. Podle Giddense (2013) si lidé budují důvěru k druhému především v situaci, kdy nelze zcela kontrolovat chování druhých. Jestliže má jedinec dostatek moci a prostředků, které mu umožní kontrolovat a ovlivnit jednání ostatních jedinců, není důvěra nezbytná. (Giddens in Josephy, 2013) Teenageři soudržnost rodiny a party neustále zdůrazňují. Důvodem může být právě pocit, že nemohou jiným lidem kolem sebe důvěřovat, mají neustálý pocit ohrožení a vědí, že nemohou kontrolovat chování jiných lidí, a to převážně z majoritní společnosti, o čemž budu hovořit později.

Spojenectví mezi teenagery je pak bezvýhradné. Vztah k přátelům prezentují jako ničím nepodmíněný, naprosto přirozený a samozřejmý. „*Prostě my ho máme rádi takovýho, jaký je, protože se známe od malička...*“ (Viki) „*Může mít nějaký nedostatky.*“ (René) Pouta daná FYZICKOU BLÍZKOST, která jsou prožívána SRDCEM a představují bezvýhradné přijetí – KAŽDÝ KAŽDÉHO BERE TAKOVÉHO, JAKÝ JE, jsou navíc posilována i vazbou mezi rodinami. „*Hlavně já jsem tady s tou rodinou Š. takhle s tady těma...i naše rodiče spolu vyrůstali, takže my sme spolu fakt od miminka jo... tak takhle já, ten Mati a Ríša jsme vyrůstali jako od šesti let, je jak náš starší brácha.*“ (Hugo)

Rodina a přátelé v partě jsou tedy pro členy tohoto kolektivu základní hodnotou, v jejímž kontextu se vynořuje schéma RODINA A PARTA NADEVŠE. Parta se skládá jak z přátel, tak sourozenců, bratranců, sestřenic atd. Na rovnocennost příbuzenských a přátelských vazeb v partě, kterou jsem již zmínila výše, poukazuje příklad přechodu Huga ke skupině z jiné čtvrti (důvody Hugova odchodu se budu zabývat později v kontextu dalších schémat). I poté, co odešel, ho členové harlemské party stále uváděli ve výčtu nejbližších osob, které považují za rodinu. „*To prostě nejde, to je jako, když máš ségru v jiný zemi, ale pořád ji bereš jako ségru,*

¹⁰ Jedná se o pseudonymum.

ne to je prostě...“ (René) Stejný postoj zaujímá vůči partě v Harlemu i Hugo. „To ono se to bere takhle, protože Harlem je malinkej, tam sme byli vždycky pár lidí, ty co sme společně vyrostli od malička. Chráním je, to je jasný, tak se tak berem furt.“ (Hugo) Zoe naopak přátelství a rodinu srovnává na příkladu skutečnosti, že by svou partu nikdy neopustila. „Oni mě berou jako rodinu a já zas je, protože oni vědí, že já bych nikdy nepřešla k nikomu jinýmu...já je mám fakt hodně ráda.“ (Zoe)

PARTA A RODINA NADEVŠE, a stejně jako v romské rodině se ani v partě dlouho neuvažovalo o hierarchické struktuře (Malique in Hadj Moussová, 2009). Členové party vždy dělali, co bylo třeba v logice toho, že KAŽDÝ KAŽDÉHO BRAL TAKOVÉHO, JAKÝ JE. Nicméně s odchodem Huga z harlemské party se v rozhovorech s teenagery začalo objevovat téma vedoucího postu v kolektivu. Podle všeho ve skupině neexistuje žádná hierarchie a s ní spojené specifické pozice, ale většina z členů party považovala právě Huga za nejmenovaného „leadra“ party. To se ukázalo ovšem až v okamžiku, kdy se oslabila bojeschopnost party, tedy Hugovým odchodem. „Kdyby šlo do bitky, tak určitě Hugo, ten je hlavní šéf, vždycky do toho jde, to není jako třeba, kdyby byl Deny [kamarád], ten by se z toho vymlouval, aby nemusel bojovat...Hugo je nejsilnější, umí mluvit, nevymlouval by se.“ (Maria) Hugo sám sebe za vůdce party nepovažuje, tedy odmítá jakoukoli hierarchii ve struktuře skupiny. Nicméně přiznává, že je z nich ten nejsilnější, a i dále v textu budu hovořit o jeho výrazných ochranných sklonech, které jsou podle Spierenburga (2013) propojeny s mužskou ctí, a také o Hugově organizaci bitek a vůdcovství party.

Hugovo jednání v rámci party dlouho naprosto odpovídalo schématu RODINA A PARTA NADEVŠE, nicméně ho narušil svým odchodem do jiné čtvrti a pro jeho bývalé partáky bylo těžké se s touto situací srovnat. Teenageři popisují Huga jako osobnost, která je vždy chránila a zastávala se jich. „Hugo byl vždycky ten, kdo se většinou zastával.“ (René) „Vždycky, když ho vidíme třeba s tou partou, tak se vždycky zarazíme třeba.“ (Viki) „Mně přijde, že Hugo byl vždycky ten, co vždycky stál jako první za Harlemem... nenechal si nikdy nic líbit na nás a teď chodí někam jinam, jako tak.“ (Nikol)

Schéma RODINA A PARTA NADEVŠE je asociováno s představou těsného sdílení, s emocemi, akceptací a rovností členů, tedy se schématy – FYZICKÁ BLÍZKOST, OD MALIČKA, SRDCE, EMOCE, DŮVĚRA a KAŽDÝ KAŽDÉHO BERE TAKOVÉHO, JAKÝ JE.

3.2.1.2. Význam lokality

Význam „lokality“, o kterém jsem se již zmínila výše, se zde objevuje jako velké téma. Lokalita v sobě spojuje onu FYZICKOU BLÍZKOST ve známém a ohmataném prostoru, jako metonymie OD MALIČKA tráveného času a společného zakoušení. Teenageři tedy tematizují sounáležitost nejen s partou, rodinou, ale i s částí Prahy. Dlouholeté přátelství, které je pojátkem mezi členy harlemské party, je přirozeně propojeno s lokalitou, kde společně tráví čas. „*PATŘÍŠ TAM, KAM CHODÍŠ VEN*“, je jimi samotnými zformulované schéma. Tam, kde tráví volný čas se svojí partou, to je jejich část Prahy. Člověk se může přestěhovat, ale stejně se vrací tam, kam patří. „*Tady to známe všechno, ty lidi, všechno, podniky, protože sme tady doma. Já nevím, tam, kde máš srdce, jak se říká, že se tady cejtíš prostě dobře v Harlemu.*“ (René) S tímto tvrzením se shoduje i Zoe. „*Podle lidí a prostě, kam chodíš ven.*“ (Zoe) Význam lokality je znatelný i z jejich slovníku užívaného v souvislosti s bitkami, například: „*Dobijeme Brooklyn!*“ (Hugo) Boje prezentují jako dobíjení celého území, tedy čtvrti a ne jen zbití nějaké skupiny lidí. Spojení a sounáležitost s určitou lokalitou v teenagerech probouzí silné EMOCE. „*Já to mám dobrý, že mně nikdo nemůže vyhodit, nebo já jsem v Bronxu od malička. Kdyby mě někdo chtěl vyhodit z naší party, tak ho rosekám!*“ (kamarád Huga z Bronxu, Facebook)

Během let, kdy spolu teenageři tráví čas v Harlemu, si utváří skupinovou identitu silně vázanou na tuto lokalitu, o čemž svědčí fotografie party s nápisem jména čtvrti nad hlavami¹¹, kterou teenageři sdíleli na Facebooku. Tato skupinová identita je důležitá i pro formování identity osobní. Susan Phillips (1999), která píše o gangzích v Los Angeles, říká, že jádrem členství v gangu je společná ideologie a identifikace s určitou lokalitou. Členové gangu existují ve skupinách, které sdílejí společnou identitu, jež je v opozici proti identitám ostatních skupin, obvykle těm z nejbližšího okolí. Identita harlemské party v sobě zahrnuje podobný způsob komunikace, porozumění, dobrou vzájemnou znalost, ale i vzhled. „*Máme stejný hlášky... myšlení, keci, rozumíme si.*“ (Viki) „*Tam jde o to, že je stejná nátura, vizáš, všechno... že je s ní sranda, že se s ní dá bavit. Máme stejný myšlenky... rozumíme si ve všech směrech... ovlivňujem se třeba každej den takhle, třeba tady, třeba někdo potřebuje s něčím pomoc, tak ty lidi se seberou a jdou. Víš, jak to myslím.*“ (René)

¹¹ Příloha – fotografie č. 11,12.

V kontextu zvyznamňování harlemské identity se teenageři začali zmiňovat i o dalších partách, podobných té jejich. Phillips (1999) například upozorňuje na to, že dnes už gangy většinou neexistují jako naprosto samostatné nepropojené entity, ale tvoří systém skupin, které mezi sebou vyjednávají spory a také aliance, ale i svůj vlastní status a prestiž. Podle teenagerů i v Praze existuje jakýsi systém na sebe různě navázaných romských part chránících svá teritoria podle městských čtvrtí. Tyto skupiny pravděpodobně sdílejí stejná schémata, o nichž budu dále mluvit. „*Ve všech obcích se prostě najde aspoň jedna parta.*“ (Viki) „*Prostě skoro všechny části, všechny části Prahy.*“ (René) Tyto lokální skupiny tedy tvoří systém, který se za určitých okolností různě propojuje. Pražské party romských teenagerů mají přesah, jak mezi sebou navzájem, tak i do měst mimo Prahu. „*Pražáci, takže Brno se chce utkat s hlavním městem, vidím to tak, že Brno vymažem z mapy...*“ (kamarád Huga z Bronxu, Facebook) Pokud je tedy třeba, spojí se pražské party proti většímu nepříteli, v tomto případě Brnu.

Moji teenageři nejčastěji hovoří o šesti čtvrtích, které jsou pro ně z různých důvodů významné: Harlem, Brooklyn, Bronx, Manhattan, Queens a Staten Island. Harlemští teenageři neustále upozorňují na svou vlastní odlišnost od právě jmenovaných skupin. I tyto další party se nechávají slyšet, že se považují za „něco víc“ než ostatní, a svou identitu také jednoznačně propojují s lokalitou, k níž patří. Příkladem důrazu na lokalitu je facebookový status jednoho z členů party z Bronxu. „*B.R.O.N.X¹² – new west – forever best.*“ Za touto větou následoval výpis osob, které do party z Bronxu patří.

Teenageři zvyznamňují vzájemné neporozumění a odlišný charakter i styl komunikace jednotlivých part, což je podle nich způsobené minimálním kontaktem mezi nimi. V uvažování se jednoznačně uplatňuje schéma PATŘÍŠ TAM, KAM CHODÍŠ VEN, protože jen FYZICKÁ BLÍZKOST přináší porozumění. „*To je prostě tím, že my máme jiný hlášky a oni taky.*“ (Viki) „*Oni jinak se vyjadřují, jinak se chovají... to je, jako když přijede někdo z Ameriky, a ty ho vidíš, tak zase jako Čech a Američan... každé má jinou náuru, jiný způsoby.*“ (René) „*Ty taky umíš anglicky, ale nerozumíš si s nim.*“ (Nikol) „*Hlavně to je daný tím, že se nestýkáme... třeba kdyby sme se stýkali každý den třeba, tak je to o něčem jiným.*“ (Viki) Namítla jsem na to, že například „my“ (tj. neromští) Pražáci si připadáme všichni stejní a nezáleží příliš na tom, ve které části Prahy žijeme, nebo alespoň rozdíly mezi námi nejsou natolik zásadní, abychom si kvůli nim neporozuměli. V reakci na to mě Viki s Nikol upozornily, že můj odlišný pohled

¹² V původní citaci je skutečný název čtvrti.

na věc může být způsoben tím, že nejsem součástí žádné party. „*Možná je to tím, že ty nemáš partu jako takovou.*“ (Viki) „...*ale my jo.*“ (Nikol) Porozuměla jsem tomu tak, že podle nich nemohu vnímat drobné nuance vztahů v rámci těchto autonomních sociálních skupin, jelikož nejsem součástí žádného menšího celku, než je pražská čtvrť, či dokonce jen Praha. A jistě měla pravdu, protože nemám kamarády, s nimiž bych v rámci jednoho prostoru od malička vyrůstala a s kterými bych až do dnešních dnů chodila ven. Moji citlivost otupila nutnost žít v různých systémových úrovních (Eriksen, 2008), které se v komplexní společnosti personálně nepřekrývají.

Autonomní skupiny teenagerů – party, tedy „spravují svá území,“ jimiž jsou výše zmiňované pražské čtvrti, a dlouhodobě mezi sebou vyjednávají vztahy různého typu. Některé udržují přátelské sociální kontakty, jiné jsou naopak zapřísáhlými nepřáteli. „*Jsou třeba větší party, s těma se bavíme ‘my’ jako větší party, ale pak sou ty menší a ty menší dělaj spíš takový ty problémy, jakože hádky nebo něco.*“ (René) O vztazích s jinými partami se zmiňují převážně právě v souvislosti se spory, kde jako přirozený prostředek řešení nastupuje na scénu fyzické násilí v podobě „pouličních bitek“. „*My si s nima nerozumíme, a když už tam musíme jet, tak je to vážná věc, když je bitka.*“ (Nikol) Phillips (1999) hovoří o systému teritorializovaných gangů v Los Angeles, které mají tendenci se mezi sebou neustále štěpit a spojovat a vzájemné vztahy vyjednávat na základě sporů a válčení.

Konflikty mezi romskými skupinami vznikají prostřednictvím sítě kontaktů, kterou si teenageři vytvářejí průběžným „hostováním“ v jednotlivých čtvrtích. Každý rok v obdobích beze sporů na určitou dobu vyjíždějí ze své čtvrti a tráví volný čas s jinou partou. „*Skoro každéj rok na tebe dojde takovej pocit, že chcete jít někam jinam než do Harlemu.*“ (René) Toto neplatí pro všechny party, nicméně teenageři popsali princip tohoto seznamování takto: ve chvíli, kdy se členové party začnou ve své části města například v průběhu prázdnin nudit, začnou intenzivně navštěvovat jinou skupinu, kterou již před tím potkali, například na diskotéce, a tráví v její čtvrti společně čas. „*Chodíme se nabít nebo někam se podívat, sednout si. Tak se seznámíš s dalšíma lidma, řekneš odkud si, ‘já sem odsud a odsud’, tak si dáš sraz a půjdou spolu ven... třeba my sme chodili na Manhattan, takhle dál... chodí se poznávat lidi.*“ (René) „*Tak třeba tohle léto sme vůbec nechodili do Harlemu, to sme chodili na Manhattan, protože nás to tady nebavilo... my sme tam chodili třeba na celej den ven a vždycky sme se museli aspoň na deset minut stavit do Harlemu, aby sme prostě...* (Viki) Po určitém období

intenzivně stráveném v jiné čtvrti se navracejí zpět do Harlemu s nově nabytými kontakty. Tímto mechanismem se mají šanci všechny skupiny navzájem poznat, propojit na sociálních sítích, a v důsledku toho skrze tyto informační kanály a v rámci náhodného setkávání vznikají různé spory. Skoro se může zdát, že tyto přátelské návštěvy mají mít tento efekt, kdy si během nich teenageři otestují soupeře, aby později věděli, s kým mají co dočinění.

Harlemští teenageři v rozhovorech nejvíce tematizují spory s partou z Bronxu, která je pro ně od pradávna na černé listině. Bronx je specifická čtvrť, která má na svém území více různorodých, na sobě více méně nezávislých part. „*Bronx je hodně velkej, tam je víc part.*“ (Hugo) Nicméně v hovoru o nich teenageři většinou mluví v jednotném čísle, jako o jedné partě z Bronxu. Když se s nimi harlemští srovnávají, popisují je jako o mnoho početnější skupinu. „*Jich je hodně, nás takhle je třeba 20-30, ale jich je třeba 50-60.*“ (Nikol) Paradoxem je, že právě k této nejvíce nenáviděné skupině Hugo přešel, jak už jsem zmínila dříve. Nicméně vzhledem k tomu, že k této změně došlo v polovině mého výzkumu, poskytl mi Hugo nejprve podrobný vhled do fungování harlemské skupiny a později jako nový insider částečně i do party z Bronxu, o které jsem nejprve měla informace jen z pohledu harlemských teenagerů. Když byl tedy Hugo Harlemák, líčil svoje lidi jako morální, zatímco lidi z Bronxu jako špatné, později tomu bylo naopak. Následující citace je ještě z období, kdy patřil do harlemské party. „*Lidi z Bronxu, to není jako v Harlemu, lidi v Harlemu jsou furt spolu todle... tam sou všichni hodně problémový, my nechlastáme, nebo jenom málo.*“ (Hugo) Hugo upozorňuje na menší soudržnost skupin v Bronxu, což je opět amorální. Negativní postoj Harlemáků vůči této partě je tak silný, že je protkán téměř každou debatou. Harlemská parta zmiňuje v souvislosti s nimi jen negativní vlastnosti. „*Jsou hnusný, zlý... furt rejvou.*“ (Viki) „*Holky z Bronxu jsou ošklivý, zmalovaný, barví si vlasy.*“ (Nikol) Ron k tomu dodává: „*jsou to zrůdy.*“ (Ron) „*Oni přijdou třeba do klubu... a oni z ničeho nic začnou dělat bordel. Kdo jim je na to zvědavej? Nikdo. Oni se hrozně povyšujou, ale nevím proč... oni sou na světě takhle malinký.*“ (Zoe) Následující situace z rozhovoru s Reném, nasvědčuje tomu, že party z Bronxu rády vyvolávají spory, pokud se objevíte v jejich čtvrti. Přičemž tyto spory jsou založeny na útoku na tělo, respektive čest:¹³ „*Já sem šel jednou do Bronxu a tam jeden na mě*

¹³ Dále v textu užívám pojmy čest, respekt a úcta takto: Čest můžeme vnímat jako vnitřní mravní postoj jedince, to, čím si člověk zasluhuje i získává úctu, ale i reálná představa ostatních o naší cti (Spierenburg, 2013). Respekt představuje uznání okolí, „zaručuje svému držiteli osobní bezpečnost pod hrozbou násilné odplaty“ (Walach, Císař, 2013: 411). Úctu můžeme vnímat jako akt jednoho, oceňující určité kvality druhého.

a na bratrance: 'já už sem zbil jednoho Harlemáka, tak bych to mohl vyzkoušet znovu,' no a nějak pak sme se dohadovali.“ (René)

Bronx je místními skupinami ostře střežen a cizí návštěvy nemají ve svém teritoriu v lásce. Ukazuje se schéma: PATŘÍŠ TAM, KAM CHODÍŠ VEN, A KDYŽ SEM NEPATŘÍŠ, TAK SEM NECHOĎ. „V Bronxu máme bejt jenom my lidi z Bronxu nikdo jinej! A taky, že to tak bude za chvíli!... všechny vyhodíme, kdo nepatří sem“. (kamarád Huga z Bronxu, Facebook)

Nicméně tato situace se může podle teenagerů měnit, například bylo i období, kdy do této části harlemští měli přístup, ale bohužel ne na dlouho. „No před tím to byl Bronx, že my sme nesměli vkročit do Bronxu a oni zase k nám. Ted'kon už je to dobrý, třeba my jdeme v pohodě do Bronxu a oni sem. No, ted'kon už zas ne.“ (René) „To je prostě i takhle jako, my holky když deme do Bronxu, tak my tam nemáme co dělat, to je prostě jejich.“ (Nikol) Zdá se, že zdrojem problémů jsou zde především dívky z Bronxu, které nerady vidí na svém území holky z jiných čtvrtí. „Nejhorší třeba na tom Bronxu je, že ty si tam nemůžeš přinést holku, která není odtamtud. Ty, když si tam přineseš holku, tak ty holky z Bronxu ti ji normálně zbijou nebo ji prostě vyhoděj pryč. Holky, jako Cigánky, který už věděj, jak to v Bronxu chodí, tam s tebou nikdy nepřijdou. Málokterý, akorát když jsou kamarádky s těma holkama, ale když je třeba neznaj nebo maj s nima špatný spory, tak tam nemůžou přijít.“ (Hugo) Dívky z jiných part tedy většinou do Bronxu nechodí, kdyby se zde objevily, tak by jim dívky z Bronxu daly najevo svou mocenskou převahu pomocí fyzického násilí. Schéma PATŘÍŠ TAM, KAM CHODÍŠ VEN, A KDYŽ SEM NEPATŘÍŠ, TAK SEM NECHOĎ lze tedy na základě výše uváděných nálezů doplnit, JINAK BUDEŠ ZA SVOU TROUFALOST ZBIT.

3.2.1.3. Musíš se vždy zastat

V diskurzu teenagerů z Harlemu se téma fyzického násilí objevuje s vysokou frekvencí. Tuto problematiku mladí Romové verbalizují v kontextu vyjednávání sociálních pozic či hájení vlastní cti nebo svých blízkých vůči dalším pražským partám. Fyzické násilí zde vystupuje v několika schématech. Prvním z nich je schéma MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT. To pro ně představuje jedno ze zásadních pravidel, kterým se každodenně řídí. Toto schéma je silně propojeno se schématem RODINA A PARTA NADEVŠE, o kterém hovořím výše. Ať se děje, co se děje, podle

teenagerů neexistuje situace, ve které by se nezastali svých přátel a rodiny. Čestný muž nebude váhat použít fyzickou sílu k boji proti jakémukoli ataku vůči jeho blízkým či jemu samému (Cooney, 2014). Pod pojmem „zastání“ si představují stát po boku svých přátel a prát se za ně. K obraně tedy užívají fyzického násilí běžně. „*Byl sem takovej, jako že sem šel prostě, že sem se vždycky zastal. Takže já sem měl takovej kodex se jich zastávat, třeba i když to nebyl můj problém, nic mi do toho nebylo, tak já sem přišel a zastal sem se, pokaždý. Třeba sem se popral já za ně, já nevím, já sem to prostě cejtil, že to mám dělat.*“ (Hugo) „*Kdyby se prala ona [ukazuje na blízkou kamarádku], například s nějakou holkou z Bronxu, tak kdybych už viděla, že ona nemůže, že už je od krve, tak třeba se zas do toho pustim já... vždycky jako se ta kamarádka musí zastat.*“ (Nikol) „*Měl blbý řeči na Kristýnu... takže se jí musim zastat, to je jasný.*“ (Ron) „*Přijde kluk a von má problém se mnou a já tam nejsem a někdo se stejně z tý party najde. A třeba von řekne 'chci ho zbit' a má na mě blbý keci, nadává na mě a ty moji kamarádi prostě jeden z nich vždycky se najde a řekne: 'tak jo, tak pojď sem' a třeba zbijou ho.*“ (Hugo)

Schéma MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT tematizují romští teenageři především v kontextu rodiny a přátel, ale platí i na kohokoli slabšího, komu je třeba poskytnout pomoc – OCHRAŇUJ SLABŠÍ. „*To se pral mojí segry přítel a můj přítel s jedním chlapem, protože oni šli na bezdomovce a oni toho bezdomovce kluci znali a on nemohl chodit a oni říkaj: 'proč si dovolujete na něho, když víte, že by dostal, tak pojďte na nás, my sme mladší.'*“ (Zoe) Na této citaci je vidět, že mají kluci poměrně silné ochranné sklony, které se v rámci schématu MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT a OCHRAŇUJ SLABŠÍ vztahují na kohokoli slabšího s potřebou ochrany a zastání. Je zde znatelná morálka boje, v rámci níž je nečestné bojovat se slabším, v tomto konkrétním případě bezmocným soupeřem. Pokud se tak stane, ztrácí dotyčný svou čest a s ní i respekt a bude muset obojí získat znovu zpět.

Princip vzájemného zastání platí i v situacích, kdy spolu členové party nesouhlasí, například mají pocit, že spor s člověkem z jiné party vznikl zaviněním kamaráda uvnitř jejich vlastní party. Přestože zde konkuruje logika racionální spravedlnosti, pro ně je určující schéma MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT. Promluva s „viníkem“ může pro příště regulovat chování, ale rozhodně nezpochybní základní princip ochrany členů party. Nikdy se nepostaví sobě navzájem, to je podle nich nepřekročitelné pravidlo. „*Ale my stejně půjdem.*“ (Nikol) „*Stejnak půjdeš a postavíte se, promluvíte si, tak řekneš jí svoje, ale stejně se jí zastaneš.*“ (René) Schéma

KAŽDÝ KAŽDÉHO BERE TAKOVÉHO, JAKÝ JE představuje i v případě boje závazek zastání.

Schéma MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT platí i ve vztahu starší mladší sourozenec či obecně mezi staršími příbuznými vůči mladším, pravděpodobně v souladu se schématem OCHRAŇUJ SLABŠÍ. Tito, většinou starší rodinní příslušníci byli předchůdci současných členů party a ve chvíli potřeby se za ně postaví. „*Někdo se bude prát a oni si zavolaj třeba rodinu, ta rodina si zavolá někoho, ten další někdo si zavolá někoho, prostě to se to takhle.... jde to i přes rodinu, brácha, bratranec, švára a takhle.*“ (Zoe) „*Bratr se kvůli mě kolikrát pral.*“ (Hugo) Toto schéma je podle teenagerů známé a platné i mezi staršími generacemi Romů právě proto, že se většina z nich dříve také těchto bitek účastnila. „*Když sme byli malý, tak se rodiče taky prali s Bronxem.*“ (Nikol)

Schémata RODINA A PARTA NADEVŠE a MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT jsou silně provázána, proto druhé ze schémat obsahuje zásadu, že není možno uplatňovat fyzické násilí právě proti svým příbuzným či přátelům. „*Jsem mu řekl, že kdyby sme nebyli rodina a neřádali se naše rodiče, tak že bych ho zbil. Hrozně bych ho zbil.*“ (Hugo) Jako komplikované se ale jeví situace, kdy proti sobě mají bojovat dvě party, v nichž existuje příbuzenská provázanost některých členů. Teenageři, příbuzní s někým z party protivníka stojí před dilematem. Podle výše zmíněných schémat se musí zastat přátel v partě i rodiny. V takovém případě je podle Zoe příbuzenství nad partu a tato situace se řeší tak, že příbuzné osoby se bitky neúčastní. „*To je rodina, já říkám, že když rodina de proti sobě, tak to sou degeši. Jak se může bratranec postavit proti svojí rodině a bejt s kamarádem, to prostě nejde... oni by ale ani nešli, kdyby věděli, že to sou rodina, to se stane. Já si myslim, že by ani možná nešla ta sestřenice, já bych taky nešla, kdybych věděla, že ona je v jiný partě a já taky, tak by to ani nešlo se prát proti sobě.*“ (Zoe) Podobná situace by mohla nastat v důsledku Hugova odchodu z harlemské party do Bronxu. V tomto případě by však šlo o nejlepší přátele, které Hugo vnímal a stále vnímá jako součást rodiny. Řešení možných budoucích sporů mezi jejich partami může být komplikované, nicméně členové harlemské party předvídají Hugovo jednání tak, že pokud na takovou situaci dojde, nejspíš se Hugo bitky raději vůbec nezúčastní, jelikož by se nechtěl postavit proti svým přátelům z Harlemu. Dokonce by pravděpodobně podle nich bitce zabránil. Když jsem jim položila otázku, zda by jim vadilo postavit se v bitce proti Hugovi, odpověděli mi: „*Tak to by ani takhle nebylo... Hugo by v tom ani nebyl, ten by se do toho ani nepletl.*“ (René) „*Nešel by za nás, ale nepral by se ani s náma, ani s nima.*“ (Nikol) „*Prostě*

by nedovolil, aby byla bitka, aby sme se vůbec prali.“ (Viki)

Jednání proti schématu MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT, může vést k narušení přátelské vazby, pokud však nejde zrovna o výše zmíněné situace, které jsou pravděpodobně ve většině případů ostatními v partě akceptovány a dotyčným promíjeny. Jednání proti schématu z jiných příčin bylo částečně důvodem, proč Hugo opustil harlemskou partu. Mezi teenagery v Harlemu neměl prý ve srovnání s novou partou pocit dostatečného zastání. „*Tady v Bronxu se mi na tom víc líbí, že ty kluci se fakt držejí, protože v Harlemu, ti to řeknu, tam třeba, když byla nějaká bitka, tak tam si třeba nemohl každému věřit, že se tě zastane. Kolikrát se stalo třeba, že prostě přišel nějaký chlap vožralej a měl kecy a třeba sem se pral jenom já. Oni se báli, nebo se posrali, nebo mě nechali. V tom Bronxu je to prostě třeba tak... je tam dobrý, že držejí, že když jeden sáhne, tak ostatní se dou zastat.*“ (Hugo) Když byl ještě součástí harlemské party hodnotil situaci opačně, nicméně nyní Hugo cítí v nové partě v Bronxu větší zastání, schéma MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT je zde podle něj plně platné.

3.2.1.4. Nebijeme holky, bijeme se za ně

V kontextu schématu MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT teenageři také významně asociují genderové hledisko. Kluci zvýznamňují skutečnost, že bitky jsou podle nich spíše chlapeckou záležitostí a proto, pokud mají spor dívky, je třeba je zastoupit a spor vyřešit za ně. To je obsaženo ve schématu BIJEME SE ZA HOLKY. „*Když se hádají holky, tak pak kvůli tomu jdou kluci, je zbytečný, aby se holky praly.*“ (René) „*Když řekneš klukovi, ať ti pomůže, tak prostě jde.*“ (Zoe) Kluci mají o dívky obavy, aby se v bitce nezranily, proto si nepřejí, aby se jich účastnily, pokud to není zcela nutné. Předpokládají, že jsou dívky slabší, takže jednání chlapců je v souladu i se schématem OCHRANUJ SLABŠÍ. Berou za svou povinnost jít do bitky za ně, ač to není jejich spor. „*Já jsem ho zbil kvůli Kristýně, on jí vyhrožoval totiž jo, tak já jsem ho zbil.*“ (Ron) Hugo také popisuje situaci, kdy se schylovalo k dívčí bitce, které ale on nechtěl přihlížet. „*Mně se tam nechtělo, protože nechtěl jsem vidět, jak se perou holky. Tak říkám: 'víš co, tak tam pojedem a rozeženem to, že se nikdo prát nebude.'*“ (Hugo)

Nicméně fakt, že kluci považují dívčí fyzické násilí za zbytečné a snaží se ho vyvarovat tím, že řeší spory za dívky, neznamená, že je pro dívky násilí tabu. „*Já sem třeba šla a ona tam byla jedna holka a furt do mě skákala. Tak já sem jí začala mlátit... už sem*

dostala, chytly mě dvě holky, jedna mě držela, druhá zbila. Pak sem si je vychytala po jednom a dostala ona i já, protože sme si daly stejně.“ (Zoe) Nicméně již v úvodu jsem zmiňovala, že podle výzkumů jsou dívky na rozdíl od kluků méně agresivní a spory řeší většinou verbální agresí (Campbell, Muncer, 1994). Dívky z harlemské party se místo využití fyzického násilí snaží protivníka ponížit verbálními ataky, které také vedou k uhájení cti. Komentují to takto: *„Dostaly jsme je slovem.“* (Viki) *„Prostě se něco stalo mezi partama, jako mezi naší a Bronxem, a prostě my sme jim slova jako prostě to daly.“* (Nikol) *„My sme je dostávaly slova... odešly jak trapačky, ztrapnily se... řekly, že udělej peklo tady a neudělaly nic, a když nás viděly, tak se nás ani nedotkly, ani na nás nezařvaly... nezařvaly a my sme na ně řvaly.“* (Viki) Podle Corsara a Ederové (1990) je kompetence někoho vtípně urazit a pohotově slovně zareagovat na urážku v rámci vrstevnických skupin velmi ceněná. Podobně také Jackson (2004) upozorňuje na průběh verbálních ataků mezi teenagery, protože, jak dobře dotyční zvládnou vést verbální přestřelku, taková se potom bude o nich šířit pověst.

Dívky se také často místo bitky dohodnou *„No oni dělaj drby, tak deme tam, vysvětlí ti to, když to pochopíš, jako řekneš si jo, dává to smysl, tak řekneš dobrý.“* (Zoe) Tento případ je ukázkou, že násilí nemusí být vždy jediným prostředkem ustanovování cti a respektu, může to být i domluva. Domluvou se například ukončí i spor, který se příliš dlouho odkládal a ze zainteresovaných osob v mezičase vyprchal vztek a s ním i potřeba použít pro řešení fyzické násilí. *„Se nám stalo, že sme se hádaly, že jo a řekly sme si 'prijd'te zejtra', no ale prostě v tu chvíli zejtra už nemáš v sobě takovej vztek jako včera, takže prostě sme se nepraly, sme si to pověděly.“* (Nikol)

Dalším důležitým schématem je HOLKU BYCH NEPRAŠTIL. Nikdy nesmí bojovat kluk s dívkou, což souvisí s již dříve zmiňovanou morálkou boje, kdy je nečestné bojovat se slabším soupeřem, tedy v rozporu se schématem OCHRANUJ SLABŠÍ, a dívka je obecně považována za slabší. *„Tady, když třeba řekneš klukovi 'pod' na mě, deme se prát', tak on se otočí a de pryč, protože ví, že je to holka. Kdyby si byla kluk, tak dostaneš, ale že si holka, tak na tebe nesáhne... kluci nepudou na holky.“* (Zoe) *„Ona mě hrozně vytočila a já jsme nechtěl prostě praštit, jako jí bych vůbec nepraštil, holku.“* (Hugo) Viki následně vysvětluje, že naopak ale ani dívka si nemá dovolovat na kluky. *„Kdyby se prali kluci a byla tam holka, která se pořád navážela do nich, tak řeknu 'jako proč se do toho pleteš, když se perou kluci!'“* (Viki) V tomto případě však nejde o otázku síly, spíše se jedná o to, že dívka podle nich nemá právo

zasahovat do mužských záležitostí. Obecně by tedy měli fyzicky řešit spor jen soupeři stejného pohlaví,¹⁴ nicméně negativněji je vnímáno, pokud napadne kluk dívku (proti schématu HOLKU BYCH NEPRAŠTIL) než v opačném případě. Status dívek v boji je od statusu kluků odlišný, jelikož dívky jsou obecně považovány za slabší soupeři.

Schéma HOLKU BYCH NEPRAŠTIL je tedy mezi romskými teenagery striktně uplatňováno. Pokud se stane, že kluk použije fyzické násilí na dívku, je to naprosto nepřijatelné. „*Jeden kluk dal facku kamaráda holce, já sem přiběhl strčil jsem do toho kluka, chtěl jsem ho praštit, ale ani nevím, jak se tam objevil ten kamarád a zbil ho.*“ (Hugo) Hugo vyprávěl o situaci, kdy probíhala bitka mezi romským a neromským klukem. Oba s sebou měli své přítelkyně, které se v průběhu také začaly prát. Neromský kluk ale nemohl snést, že jeho dívku někdo fyzicky napadá, a tak se do bitky zapojil a na obranu své přítelkyně uhodil romskou dívku. To však bylo v rámci schématu HOLKU BYCH NEPRAŠTIL pro romské teenagery nepřijatelné. „*On ten kluk tam měl taky holku a ty holky se mezi sebou začly prát. Ta gadži a romská holka... ale tak když se perou holky, tak ty nepůjdeš k holce a dáš jí facku. A von tam prej přišel a dal jí facku.*“ (Hugo) Pokud má naopak spor kluk s nějakou dívkou z jiné party, je v rámci schématu MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT a HOLKU BYCH NEPRAŠTIL, povinností jedné z jeho kamarádek jít a vyřídit spor s dívkou za něj. „*Nedávno mi dala facku gadži, protože jsem jí praštil jako kluka, ona mi dala facku, začala mi hrozně dávat... hned přišla jedna kamarádka, dala jí facku a vyhodila ji.*“ (Hugo) Hugo vůbec nebyl spokojený se zastáním dívek z harlemské party (ve výše uvedené citaci již Hugo hovoří o dívkách z Bronxu). Cítil křivdu, protože právě u něj často vyhledávaly ochranu a podporu. „*V Harlemu na mě byla nějaká holka cizí třeba drzá, že jako sprostá. Jednou mi dokonce dala facku a ty holky z Harlemu nic neudělaly... ale víš, co mě na tom štválo, kdyby aspoň já se nezastával jich. Na ně někdo byl drzej a ony utíkaly za mnou, ať ho jdu zbit toho kluka a já pak debil šel, pral jsem se za ně a kolikrát sem dostal, nebo sem měl z toho problém, ale udělal jsem to za ně. Byli tam starší kluci, ale ony chodily za mnou, protože věděly, že já jsem takovej, že jdu.*“ (Hugo) Když se Hugo zastává svých přátel, potřebuje cítit tuto oporu zpět. Pocit, že za vámi ostatní členové party stojí a v případě potřeby se vás zastanou, je pro teenagery velmi důležitý, jak už jsem výše zmínila v souvislosti se schématem DŮVĚRY.

¹⁴ Stejně pravidlo je podle Hanky (členka hooligans) nastaveno i v rámci bitek skupin hooligans. „*No holky jdou na holky, kluci na kluky.*“ (Hanka, boxerský klub, květen 2015)

3.2.1.5. Kvůli čemu vznikají spory

Diskurz teenagerů je zahlcen tématem řešení sporů a bitek. Je tedy důležité si ujasnit, co je zdrojem těchto sporů, pro jejichž řešení jsou teenageři běžně zvyklí užívat fyzického násilí. Oni sami uvádějí, že konflikty mezi partami vznikají převážně z malicherností. „*To začíná kvůli blbostem, že třeba kamarádovi sem podala cigaretu, jenže mě se klepala ruka, jak mi byla zima a spadla mu na zem, tak kvůli tomu sme se prali.*“ (Zoe) (Výpověď Zoe zde neodpovídá schématu HOLKU BYCH NEPRAŠTIL a také je v rozporu s tím, že členové jedné party by se proti sobě nepostavili. Zároveň však z pohledu Zoe nepopírá logický princip zákazu prát se se slabším, protože chlapec je vždy považován za silnějšího.) Takovými malichernostmi také mohou být nadávky, provokativní pohledy, ale i pomluvy. Corsaro (2005) hovoří o takzvaném rituálním urážení, které se uplatňuje ve vrstevnických skupinách, jako prostředek k obhájení svého postavení v kolektivu, je to jakási kompetice. Pomocí pošťuchování, pomluv a urážecí rutiny si vrstevníci navzájem prozkoumávají a vyjednávají normy a očekávání.

U romských teenagerů se s tímto váže již výše zmíněné a velmi důležité téma cti. Čest je právě třeba uhájít tím, že fyzickým násilím reagují na podněty, jako jsou nadávky a další ataky, a stává se tak proto častým důvodem bitek. Čest je s mužským násilím velmi často propojována i v literatuře (viz s. 18). Muž by nikdy neměl váhat použít fyzickou sílu k boji proti jakémukoli napadení či pokusu o podřízení jeho či jeho blízkých (Cooney, 2014). Teenageři k důvodům bitek uvádí: „*Většinou sou to nadávky.*“ (René) „*Pohledy, kouká na tebe.*“ (Nikol) O očním kontaktu hovoří Kučera (2008), jak už jsem zmínila výše (viz s. 34). „*Tak to se většinou stávalo na diskotékách, že třeba na disko bývaly nějaký nespory. Třeba dejme tomu, že jeden se na někoho špatně koukal třeba někdo z Harlemu na někoho z Bronxu, tak šel za nim ‘co tak čumíš blbě’ a už to prostě začalo.*“ (Viki) Teenageři nikdy nesmějí ztratit tvář, proto musí vždy reagovat. Mezi malicherné zdroje sporů vyjmenovávají například i nevěru, která je častým důvodem hromadných bitek mezi partami. Občas dochází k situacím, kdy jeden z páru podvede svého partnera s někým z jiné čtvrti, což následně rozpoutá hromadnou bitku obou skupin. Jako vážnější zdroj sporu všichni hodnotí verbální napadání rodiny, o fyzickém nemluvě. Zde pak hraje významnou roli schéma RODINA A PARTA NADEVŠE. Pro teenagery je ještě snesitelné přijímat verbální ataky na svou osobu, pokud však někdo napadá jejich rodinu či přátele, je to pro ně nepřijatelné. „*Nadávali nám do rodiny... můžeš nadávat, jak chceš, do mě, ale nesmíš nadávat do rodiny, to taková jsem já. Nadávej mi jak*

chceš... když mi budeš nadávat do mámy, no tak nemáš důvod. Máš se navážet do mě, protože moje máma za to nemůže.“ (Zoe)

V problematice zdrojů konfliktů hrají významnou roli především dívky. Často jsou právě ony považovány za rozdmýchávače sporů, do kterých jsou následně zataženi i kluci (srov. Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011: 137). Dívky rády intrikují, vymýšlejí drobné lži, které následně přerostou ve větší spory. „*Holky dělaj spory, oni vždycky vymyslí drby, řeknou klukům, že ti druzí kluci maj s nima problém, a je bitka.*“ (Ron) „*Se začli nesnášet, protože dělaly drby. Začlo to kvůli holce... většinou kvůli holkám se kluci většinou perou.*“ (Zoe) Dívky tuto skutečnost sami potvrzují. Jsou si vědomy zbytečnosti těchto sporů, nezdá se však, že by k tomuto tématu přistupovaly s dostatečnou sebereflexí, a dále toto téma nijak nerozvádějí.

Důvodem sporů, které se odehrávají jen mezi dívkami, jsou především vztahové záležitosti, žárlivost, nevěra. Když jsem se dívek ptala, kvůli čemu se nejčastěji perou, odpovídaly mi: „*Kvůli klukům, žárlěj moc [myšleno: dívky žárlí]... jedna si píše s druhym nebo ona s nim chodí a ta druhá si s nim prostě píše jenom jako kamarádka. Zjistej to a jdou do bitky prostě... ona si to pak ta holka přečte a chce jí zbít, protože žárlí.*“ (Zoe)

Hugo hovoří ze své zkušenosti také o fyzickém násilí, kde je důvodem čistě poměrování síly a jedná se o manifestní utvrzování statusů. Každá pražská parta má své vyhlášené „bitkaře“, tedy ty, kteří mají v boji největší úspěch a díky tomu získali respekt, čest a vyšší postavení, a jsou tak všem známí. Toto jejich postavení se skládá z určité míry cti, udržení si tváře a respektu, jež slouží jako kapitál, který je třeba si jednou za čas upevnit. Čest a respekt jsou formou sociálního statusu, spočívajícího v ochotě a schopnosti užívat sílu (Cooney, 2014). Úspěšní bitkaři z různých part na sebe navzájem dorážejí, testují se a provokují. Takovým bitkařem je i Hugo, který je takto testován a sám provokuje ostatní. V následující citaci dává osobnost „bitkaře“, tedy sebe, ještě do souvislosti s jiným typem osobnosti v kolektivu, tzv. „hodným klukem“, na kterého na rozdíl od bitkaře nikdo nikdy z principu neútočí. Zde je tedy platí schéma NA BITKAŘE TO ZKOUŠÍ, ZATÍMCO HODNÉHO KLUKA NECHAJ. Jako příklad hodného kluka uvádí Reného. „*René je takovej typ kluka, že Reného má každej rád. René kamkoli přijde, přijde do Bronxu, na toho kluka nikdy nikdo se s nim nechtěl prát... to je od malička, jakej máš respekt, a ještě když máš takovoudle povahu. Hodnej kluk, nic nedělá, srandista, hodnej, tak už si nikdo na tebe ani nic nezkouší. A víc co je nejhorší,*

když máš třeba takovoudle pověst jako my, jako mám třeba já... přijdeš do Bronxu a třeba přijde nákej kluk a slyšíš o něm třeba, že je bitkař, holky třeba řeknou 'tehle je dobrej bitkař, von se dobře pere,' tak my už to na něj začnem zkoušet 'ty seš bitkař, jo, ty si bitkař, nechceš to zkusit se mnou?' jo a prostě takhle, a když třeba nemáš, když nemáš pověst bitkaře, ale hodnýho kluka, jako René, René je jeden z mála a von prostě na něj nikdo nezkoušel bejt na něj jako drzej nebo tohle, protože on ze sebe nikdy jako nedělá ramena nic... tak na něj ani nikdo nic nezkouší, ale já když sem přišel do Bronxu, tak to zkoušel každěj, protože já sem byl z Harlemu jeden. I když sem tam možná ani nebyl největší bitkař, ale měl sem tam, že mě třeba, lidi z Bronxu, z tý mý party z Harlemu nikoho neznali, ale mě znali, a proto to tam na mě takhle zkoušeli.“ (Hugo) Fyzické násilí je chápáno jako individuální dovednost a zde takto slouží k upevnění sociálního statusu. Důležité ale je, že ne každý o tento status usiluje. Ne všichni musí nutně takovou dovedností disponovat. Takový člověk je pak přijat jako hodný kluk a následně vylučován z bitek. Podle schématu KAŽDÝ KAŽDÉHO BERE TAKOVÉHO, JAKÝ JE je jeho postavení a vztah k násilí akceptován. Naopak respekt, který se váže k postavení bitkaře ještě nezaručuje, že bude jeho postavení bez boje uznáno ze stran bitkařů z jiných part. Musí být tedy neustále ve střehu a reagovat na provokace druhých, kterými se ho snaží připravit o čest. Podle Coonyho (2014) čest posilují a oslabují situace, kdy jeden člověk nebo skupina veřejně zpochybňují ochotu jiného člověka se fyzicky bránit, a tudíž zpochybňují jeho právo, aby s ním bylo zacházeno rovnocenně. Pro potvrzení cti není třeba zbít svého oponenta, ale ukázat ochotu bojovat proti němu. (Cooney, 2014) Konkrétně v případě Reného byli všichni obeznámeni s tím, že právě on není rváč. Je to hodný kluk, neusiluje o reputaci bitkaře, nicméně v následující citaci je zřetelné, že svou čest přesto obhajoval ukázkou ochoty se přátel zastat. „...on třeba se nikdy nepral, on se nebojí, třeba hale my sme jednou měli bitku a já sem ho na tu bitku nechtěl vzít a on tam sám stejně přijel... já prostě, že ho tam nevezmu, ted' sem mu vynadal, prostě říkám 'nejdeš se mnou!' prostě my sme do toho metra šli jednou stranou, on to nějak obešel a stejně do toho metra přišel, a pak z ničeho nic my vystoupíme na tý zastávce a von s náma, říkám 'co tady děláš?' 'já jedu k tetě', říkám 'ty seš parchant'. Sem ho chytil, říkám 'drž se u mě', tyjo no von je hustej René.“ (Hugo) Hugo Reného počín ocenil. Bitky se následně přesto neúčastnil, nicméně ukázal ochotu se zapojit na obranu přátel a tím obhájil své postavení a čest. Potvrdil schéma musíš se vždycky zastat.

Schéma MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT svých blízkých, protože RODINA A PARTA NADEVŠE,

směřuje k ochranění cti blízkých, vlastně mne samotného, protože já jsem oni a oni jsou já. Proto, když se teenager necítí být součástí party, může odejít. V bitkách jde o čest party, ale i čest individuální. Proto platí schéma NA BITKAŘE TO ZKOUŠÍ, ZATÍMCO HODNÉHO KLUKA NECHAJ. Individuální čest je také součástí schemata HOLKU BYCH NEPRAŠTIL, na slabšího se nejde. Čest se podle Spierenburga (2013) skládá z minimálně tří aspektů nebo dá se říci míří třemi směry, je důležitá určitá sebeúcta, tedy do jaké míry já sám sebe hodnotím za čestného, dále zda si myslím, že jsem čestný i v očích ostatních, a v neposlední řadě je zde reálná představa ostatních o naší cti.

3.2.1.5.1. Kde spory vznikají

Doteď jsem se zabývala tím, jaké mohou být různé důvody vzniku sporů. V diskurzu teenagerů se ale také často opakuje téma, kde tj. v jakém prostoru, se většina ze sporů rozdmýchává. Spory vznikají převážně na sociálních sítích, a to především na Facebooku. Nehovořím zde o sporech s neromskými skupinami, jako jsou podle teenagerů skini či harbasáci¹⁵, se kterými dochází k fyzickému násilí spontánně přímo v ulicích. Myslím zde spory mezi členy jednotlivých part. Ti většinou započínají rozbroje v debatách na Facebooku, kde se následně shodnou na budoucí bitce a současně se dohodnou i na místě a času, kde se bitka odehraje. „*My sme jim začali psát někdy na FB... jako co si to dovoľujú, ať nejsou drzí na tu našu kamarádku, že víme, že jí furt pomlouvaj, že na ní špatně koukaj. No a pak napsali něco hnusného, tak my sme jim taky už napsali něco hnusného, no tak oni prišli.*“ (Viki) „*No to si napíšou napríklad 'buďte ve tři hodiny tam a tam všechny' a oni treba přídou.*“ (Zoe) Upozornění na budoucí bitku je častým statusem na Facebooku mnoha z teenagerů. „*Zejtra bitka....*“ nebo „*Zejtra bude válka...*“ A za těmito bojovnými hláškami, vždy přichází výčet osob, které se k bitce spolu s autorem této poznámky hlásí, a většinou také, koho vyzývají.

Teenageři mezi sebou často komunikují veřejně na svých profilech, tudíž jsem ve své práci využívala i tato data. Také na Facebooku často komentují již proběhlou bitku a taková debata, může přerůst opět v další bitku, jako například v níže uvedené citaci z facebookového profilu Huga.

Erik: *Pecka bitka*

¹⁵ Harbasáci jsou skupiny které teenageři přirovnávají ke skinům, tedy podle nich násilnickým skupinám, které napadají všechny bez rozdílu. (více kap. 3.2.1.5.1.)

Erik: *Erik, Marcel, Hugo, mi tři jsme vás dobili!!*

Radek: *To jo Hugo, celý tričko roztrháný, furt na zemi, Rendu třikrát sem hodil o zem a tebe sem málem zabil na zemi*

Erik: *co kecáš ty konino, zejtra si to dáme zase!*

Radek: *Ok, seš mrtvej!!*

Erik: *ty seš!! zejtra dám tví rodině do ruky úmrtnej list!*

Radek: *vy ste dostali*

Erik: *jojo*

Radek: *Hugo furt na zemi*

Erik: *ty to samí konino!*

Radek: *Eriku mně ste nikdo nemohl dát, vždycky jen po dvou jak ženy*

Erik: *no a co, ale byl si tam _:D*

Radek: *Ty si tam byl jak doma na zemi*

Erik: *co kecáš!*

Radek: *Zejtra odvěta??*

Erik: *jo ty zmrde!*

Radek: *Ok na tebe si dám záležet*

Erik: *já tě vypnu!*

Urážkou, kterou kluci napadají čest protivníka, může být, jak lze vidět i v citaci, přirovnání boje kluků k boji dívek. Takovéto komentáře také často doplňují fotografiemi. Když například měla proběhnout bitka v Brooklinu, parta z Bronxu, která na bitku přijela, komentovala průběh statusem: „*Při lovu v Brooklynu.*“ Tuto poznámku kluci doplnili o fotografii, kde stojí v hloučku v jakési boxerské póze.¹⁶

Domluva mezi protivníky probíhá někdy i osobně či po telefonu. Nejprve vznikne spor, poté se často při náhodných setkáních na ulici provokují a hecují k bitce, následně probíhá komunikace buď skrze Facebook nebo právě po telefonu, až dojdou ke společné domluvě na místě a času.¹⁷ V momentu prvního sporu tedy teenageři vědí, že ne vždy musí k

¹⁶ Příloha – fotografie č. 3.

¹⁷ Podobný styl komunikace je možné vidět v autentických záběrech skupin hooligans, které jsou součástí dokumentárního cyklu *Kmeny* (2015), mapující současné městské subkultury. Jednotlivé skupiny používají ke komunikaci mobilní telefony. Většinou se pohybují po městě a po telefonu se domlouvají, kde se aktuálně

bitce dojít hned, jelikož je třeba zajistit podmínky, jako například stejný počet bitkařů, vhodné místo atd. K tomu je nutná domluva. Objevuje se zde tedy schéma ABY BITKA MOHLA BÝT FÉR, NEMŮŽE SE ODEHRÁT HNED.

3.2.1.5.2. Gádžové se perou bez důvodu a bez pravidel

Teenageři zmiňují také bitky, které vznikají spontánně na ulici. Podle teenagerů vznikají, aniž by to oni aktivně zapříčinili a aniž by se na nich nějak s protivníkem společně domlouvali, a to jsou bitky s neromskými skupinami. Tyto bitky interpretují jako ty, které iniciují gadžové a oni na toto násilí musí reagovat. Neplatí zde jasná pravidla a fyzické násilí ze stran těchto skupin je jednoznačně považováno za nečestné: vyvstává zde schéma GADŽOVÉ SE PEROU BEZ DŮVODU A BEZ PRAVIDEL. Zdá se, že fyzické násilí je pro tyto neromské skupiny cílem. Podobnou paralelu je možné vidět v kontextu uvažování skupin hooligans, kde je vždy vrcholem jejich aktivit vyprovokování fyzického konfliktu (Smolík, 2008). V níže uvedeném příkladu se jedná o takzvané Harbasáky, které teenageři přirovnávají ke skinům, tedy podle jejich představy násilnickým skupinám, které napadají všechny bez rozdílu. „*Harbasáci, něco jako skini...nemusí to bejt jenom do cigánů, oni jdou do obou, do Čechů i do Cigánů.*” (René) „*Prostě, kterej jim je nesympatickej, tak do toho jdou.*” (Nikol) „*Jim je jedno, jestli seš Cigán nebo to...*” (René) „*Zbijou tě za každou cenu, co jim řekneš.*” (Viki)

Dívky také často zmiňují, že se s nimi chtějí bezdůvodně prát holky z majoritní společnosti. Většinou přijdou jako jednotlivci a verbálně zaútočí: „*Máš problém? Chceš se prát?*” Když romské dívky souhlasí, majoritní dívky většinou z bitky vycouvají a odejdou, což na nich dívky z Harlemu velmi kritizují. „*Oni se chtěj vždycky prát a pak utečou, provokujou a pak nic, tohle my nesnášíme.*“ (Viki)

Teenageři mají zkušenost ale i s celými skupinami, které je napadají z etnických důvodů, objevuje se zde schéma BIJOU NÁS, ŽE JSME ČERNÝ. Toto schéma podle teenagerů představuje nečestné, amorální bití ze strany etnicky majoritních skupin, které nejsou nijak lokálně vymezeny. Nehovoří ani o jedné konkrétní skupině. Tyto útočníky hodnotí jako velmi

nacházejí, a kde by se mohli pravděpodobně střetnout. Hanka mi tento způsob komunikace také potvrdila, ale dodává, že nejčastěji na soupeře čekají před stadionem po skončení zápasu.

brutální. Podle nich jsou schopni fyzicky ublížit komukoli, tedy dokonce i malému dítěti. Napadají všechny Romy bez výjimky a prakticky bezdůvodně. „*Třeba sem chodila do Brooklynu, když sem byla malá hodně a šli sme asi 30 lidí, přišli tam na nás skini, dospělí, ale to je jedno, oni nekoukaj na to, kolik ti je, chápeš, prostě viděj, že si tmavá.*“ (Zoe) „*Ty kdyby viděli malýho chlapečka 10 letýho...*“ (kamarádka Zoe) „*No jasný, těm je jedno, kolik ti je, tmavej prostě, tak jdou... tam chodili pořád skini, jednou tam přijela tuna policajťů, odvezli domu ciganu strašně moc jich bylo, protože strachy zavolali policajty.*“ (Zoe) Z více rozhovorů s teenagery jsem získala dojem, že jsou na tyto situace od dětství zvyklí a naučili se s nimi vypořádávat. Ve většině případů se s nimi poperou, nebo jako v uvedené citaci, raději zavolají na pomoc policii, s tím se zde objevuje schéma – POLICIE JAKO AKTÉR BITKY.

Bitky s Neromy jsou chápány jako náhodná, bezdůvodná, neorganizovaná a především nečestná střetnutí. Nemají žádný příběh, kromě příběhu rasismu. Identifikovaným důvodem je tedy nejčastěji rasa, schéma BIJOU NÁS, ŽE JSME ČERNÝ. V tomto směru se objevuje asociace převahy Neromů, troufání si na slabšího, tedy nečestné jednání. Romští teenageři se ve vztahu k nim staví buď jako oběti, nebo naopak si užívají představu zbabělosti Neromů a staví se do role hrdinů, když se agresory podaří zahnat. Zajímavé je, že přemýšlení o bitkách s Neromy je genderově podmíněné. Zatímco bitka s Neromy – muži je popisována odlišně, v jiných pojmech a významech, některá střetnutí romských a neromských dívek se zdají být v řeči informátorek velmi blízká líčení některých konfliktů mezi jednotlivými partami.

3.2.2. Nesmíš si nikdy nechat nic líbit

Na počátku rozhovorů se zdálo, že důvodem zapojení do bitek je především nutnost zastání se přátel, tedy schéma MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT. To znamená být kdykoli ochotný se fyzicky zastat svých blízkých. Nicméně postupně začalo být jasné, že zde má fyzické násilí význam nejen ochrany blízkých lidí, ale také boje o vlastní sociální uznání, o čest a respekt. Mít respekt znamená být chráněn před útoky ostatních v důsledku věrohodné odplaty, k čemuž došli Walach a Císař ve své práci *Jako ghetto – ty ublížíš mně, já ublížím tobě* (2013) a i já vidím jisté podobnosti s vyprávěním romských teenagerů. Tato rovina chápání násilí se pojí částečně s tématem bezpečí a částečně se ctí. Čest je centrální zdroj statusu a jde o to, zda může člověk projevit neúctu druhému, aniž by se mu za to dostalo náležité odezvy (Cooney, 2014).

Nicméně člověk nikdy neví, kdy na něj někdo zaútočí bez úcty k pravidlům, je třeba si neustále reakcemi na provokace vyjednávat respekt, aby zůstala v povědomí reputace bitkaře a člověk tak byl chráněn před nekontrolovatelnými útoky.

3.2.2.1. Nesmíš si nikdy nechat nic líbit

Jedním z významů fyzického násilí mezi romskými teenagerskými skupinami je, že slouží jako prostředek k vyřešení sporů. Výsledky bitek následně slouží k ustanovování sociálních pozic na základě respektu a cti. To staví členy party do situace, kdy musí neustále usměrňovat jakékoli projevy neúcty, které by se mohly často zdát zanedbatelné. Právě to je podstatou schématu NESMÍŠ SI NIKDY NECHAT NIC LÍBIT. Reputace člověka je ve společnostech s povědomím o cti postavena na fyzické udatnosti a silové reakci na urážky. Je tedy třeba vždy reagovat. Bittnerová, Doubek, Levínská (2011) se ve svém výzkumu zabývají romskými obyvateli sociálně vyloučené lokality a hovoří například o schématu „ať si nedovoluje,“ kdy je akceptována taková agrese, která má obhájit pozici člověka ve společnosti, vyjednat vztah vůči druhému. „*Někdo přišel a já říkám třeba ‘kluci pojďte prostě bitka, nenecháme si to líbit...podťe skočíme na ně prostě bitka, když maj keci prostě bitka chtěj se prát bitka.’*“ (Hugo) „*Ona se do mě chtěla pustit a já sem si to nechtěla nechat líbit.*“ (Zoe) Někdy party používají fyzické násilí preventivně, aby upozornily na své postavení a usměrnily jednání ostatních skupin či jednotlivců. „*Dělaj to spíš jenom kvůli tomu, aby si oni nedovolovali, aby prostě oni nebyli takový jako ‘jo tak my všechny zbijem’... tak už víš... ‘jako děláš frajera, tak pojď proti mě’... ukážem, že se najdou i lidi, který je dokážou zbít i toho člověka, jako že není jen on největší.*“ (Zoe) Harlemská parta je podle Reného na sebe v tomto ohledu náležitě hrdá. „*...když se něco děje, tak Harlem se nikdy nenechal, prostě ranáři.*“ (René)

V rámci schématu NESMÍŠ SI NIKDY NECHAT NIC LÍBIT je třeba být neustále ve střehu a vhodně reagovat na různé podněty. Pokud se tak nestane, má to své důsledky. Podle Cooneyho (2014) pro potvrzení cti není třeba zbít svého oponenta, ale ukázat ochotu bojovat proti němu. Podle teenagerů nepostavení se soupeři znamená jasnou ztrátu respektu a cti, které je poté třeba znovu doslova vybojovat, což opět trvá nějaký čas. Hugo upozorňuje, že pokud si nechá člověk pošramotit svou čest a respekt, může ho to ve společnosti zařadit do nižší vrstvy. „*Musíš, když si to tak vezmeš, to musíš, ty by si měl vlastně všude ostudu. Ale nejde už ani tak*

moc o tu ostudu, ale jde o tu vlastní čest. Jako že nesmíš se zachovat prostě jak trubka, tady to je venku, tady mezi Cigánama, že když se něco takovýho zachováš, zachováš se někdy takhle, tak už pak vlastně furt počítaj tě všichni mezi tu nižší vrstvu prostě, už nejsi mezi těma který... a už si na tebe lidi začnou dovolovat. Tam všechno, to je celý, každej den tě někdo zkouší, někdo si na tebe dovolí a jde o to, jak se zachováš. Někdo ti zkusí třeba, nevím, třeba jeden kamarád mi jednou zkusil třeba, když sem začal chodit do Bronxu, tak tam to všichni zkoušeli prostě, třeba přišel a byl drzej. Třeba jeden kluk mi sebral sluchátka a začal mi mluvit, že nejsou moje, že jsou jeho. Zkoušel to prostě, dostal pěstí a už nikdy nikdo mi nezkusil nic říct jo. No nebo někdo třeba přišel a z ničeho nic na mě začal rvát 'ty seš blbeček' a furt mi tam předhazovali, že jsem z Harlemu... mi to předhazovali a tam jde o to, jak se hned zachováš, jestli držíš hubu a nebo jestli hned vyjedeš prostě a řeknu třeba jako 's kym se jako bavíš?' tohle prostě a vyjedeš na něj ty. Takhle si tam musíš udělat respekt všude... musíš mít respekt.“ (Hugo) Podle Huga je tedy důležité, jak se člověk zachová, v moment, kdy na něj někdo doráží. Pokud si to jednou nechá líbit, stane se pravidlem, že nemá u ostatních respekt a mohou si na něj pak dovolovat kdykoli. Jak už jsem zmiňovala, pokud je zpochybněna ochota fyzicky se postavit soupeři, je také současně zpochybněno právo, aby bylo s dotyčným zacházeno jako s rovnocenným člověkem (Cooney, 2014). Násilná reakce na takové podněty tedy slouží k vymezení vlastního postavení a nastavení vztahu s ostatními. Pokud tato reakce neproběhne, dotyčný se nepostaví protivníkovi, je považován za sraba a i ostatní nabývají dojmu, že má strach. To samozřejmě vede opět ke ztrátě postavení a respektu a to jak ve své skupině, tak samozřejmě i v očích soupeře a dalších part, které se o tom vždy dozvědí. To následně ovlivňuje jejich chování k dotyčnému. „Napíšeš třeba 'hale já se s tebou prát nechci' a oni si řeknou 'ty se bojíš' a tady to, začnou nadávat, že děláš machry přes písmenka a doopravdy se nepostavíš, a to tě už našťve. Už jenom to, že se nechceš prát, že víš, že nechceš, aby oni se spolu prali, tak už jenom to. A prostě, když už tě fakt provokuje, tak už musíš jít, to nejde... důležitý je, že ses postavila, že prostě víš, že ses nebála a postavila ses.“ (Zoe) „Musíš, i kdyby si nechtěl, jinak budeš srab, musíš se aspoň postavit, i kdyby si dostal.“ (René)

Pokud někdo ztratí respekt, je opakovaně vystavován výsměchu, cítí se ponížený a podle Huga i spadá do nižší společenské vrstvy a čeká ho proces jeho znovuzískávání. Dotyčný musí na získání uznání opět pracovat, což znamená vyčkat na příležitost a použít na

někoho fyzické násilí, tím ukázat převahu a znovu získat respekt. „Jeden náš kamarád... se posral z jednoho kluka, úplně z blbečka prostě, utekl do KFC před ním. Schoval se v KFC a prostě už to má hrozný. Každý už ho bere mezi tu nejnižší vrstvu... sem tomu klukovi nadával, že prostě je močka, ať vyleze ven, a prostě trefí ho jo. On nevylez, posral se hrozně... má to hrozný, teď se mu každý směje tadyto. A teď zas to bude trvat jo, musí třeba zas někoho praštit nebo něco, aby si zas udělal ten respekt. To je těžký na tý... takhle mezi venku... jednou uděláš malou chybu a pak ti to všichni předhazují.“ (Hugo) Hugo vysvětluje, že pokud se vám jednou toto stane, táhne se to s vámi dál i v budoucnu. Při nějakém dalším konfliktu vám vaše selhání protivník předhazuje a vysmívá se vám a dochází k dalšímu ponižování. „Když se třeba takhle zachováš, že tě někdo vyzve a ty nejdeš... všichni se o tom dozvědí, ještě jaký sou všichni drbny. Všichni, to je během dne, vědí všechny party... prostě všichni by to věděli, jo, a nesmíš se takhle zachovat, protože tě začnou brát mezi ty blbečky, každý si začne dovolovat.“ (Hugo) Walach a Císař (2013) uvažují o ztrátě cti a respektu současně jako o ztrátě kapitálu v podobě ochrany ve společenství, které je s významem kapitálu seznámené.

Udržování respektu v rámci vlastního sociálního okruhu se zdá být dlouhodobě a soustavně vyjednávanou záležitostí. Není to nic trvalého, ale naopak neustále obnovovaného. Respekt a čest se dlouho získávají a dá se o ně prakticky jedním špatným jednáním přijít. Pokud člověk nezavdá příčinu k rychlé ztrátě respektu, vydrží podle Reného vybojované uznání po tu dobu, co si to ostatní skupiny pamatují. „Máš v tu chvíli respekt, vybojuješ si respekt... máš ho tak dlouho, jak si to lidi pamatují.“ (René) I Nikol popisuje, že když už si s někým jednou respekt vybojovala, tak to platí i do budoucna. „Já bych se prala například, třeba s ní a nechodily bysme spolu ven a já bych jí zbila, tak ona sama by věděla, že do mě nemá jít třeba za rok za dva. Ví, že už jednou prohrála.“ (Nikol) Vítězství v bitce také na určitý čas posouvá party výše v hierarchii skupin. Mají takzvaně „trochu navrch“. „Třeba sme na vrchu my nebo oni.“ (Nikol) „...prostě máme trochu navíc.“ (René)

3.2.2.2. Vždy ve střehu

Schéma NESMÍŠ SI NECHAT NIKDY NIC LÍBIT sebou nese potřebu být VŽDY VE STŘEHU, být neustále připravený k boji. Teenageři toto téma opakovaně verbalizují. „Tak musim bejt furt ready, kdyby něco.“ (Hugo) Chtějí být připraveni jak na boj o respekt a čest v rámci romských

skupin, tak na obranu proti neromským útokům. Jako přípravu uvádějí docházení na tréninky boxu nebo takzvaný nácvik bitek nanečisto.

V boxerském klubu se teenageři naučí chvaty a posilují fyzickou zdatnost, která se jim následně hodí jak na nácvik boje nanečisto, tak pro reálnou bitku. Box má pro ně ale i další významové roviny. Hugo zmiňuje box také v souvislosti se zdravým životním stylem. Jeho trénováním nabývá svaly a cítí se pak prý lépe, zdravěji, protaženě. Také jím s klukama vyplňují čas, který by prý jinak trávili poflakováním, kouřením a „braním drog“. *„Deme třeba někam do nějaký tělocvičny, kde je pytel, a třeba zaboxujem si, trénujeme... že třeba nevlákáme se.“* (Hugo) Je zřetelné, že kopírují v tomto směru majoritní diskurz. Zdravý životní styl, smysluplné trávení volného času jsou schémata mainstreamu. A jak píše Doubek (2011), potvrzuje to, že v této oblasti sdílejí samozřejmě tuto kulturu a významy, které český prostor produkuje. (Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011) Z rozhovorů bylo jasné, že má box pro kluky ještě další přesah. Mají ambice být v něm úspěšní i na profesionální úrovni a také poznamenávají, že je pro ně příjemné používat fyzickou sílu v legálních mezích – v ringu.¹⁸ *„... já se chci věnovat boxu... v tom ringu, tam je to legální, tam se ti za to nemůže nic stát a ještě právě, že když někoho zbiju, tak vyhraju... od 18 se můžu někam dostat pořádně, ted'kon... od 18 můžu postupovat už za prachy čím dál tím vejš a vejš.“* (Hugo) Kluci jasně identifikovali, že zde je násilí směnitelné za symbolický a ekonomický kapitál, na rozdíl od násilí užívaného na ulici v rámci pouličních bitek. „Pouliční kapitál není směnitelný za odlišnou formu kapitálu v jiném sociálním poli. Jinde může být jeho účinek významně diskvalifikující“ (Walach, Císař, 2013: 398).

Význam boxu potvrzují i časté zmínky o něm na Facebooku, jako například facebookový status Huga: *„BOX is life!! life is BOX!!“* (Hugo, Facebook) V legálních hranicích se pohybují i při nácviku bitek nanečisto, které jsou pro ně kromě přípravné stránky věci i zábavou. Tento boj prováděli v nízkoprahovém klubu, kde jsem průběh měla možnost sledovat i já. Trénují ale také například v parku nebo u sebe navzájem často přespávají doma, aby mohli společně trénovat. Tento nácvik je pro ně důležitý nejen tím, že se pomocí něho připravují na skutečnou „bitku“, ale také tím, že si utvářejí navzájem jistý přehled o svých schopnostech a síle členů party, díky čemuž pak dokáží před reálnou bitkou lépe vyhodnotit

¹⁸ Příloha – fotografie č. 4.

situaci a stav své nastoupené party. Během nácviku prý zkouší jen chvaty, které se většina z nich naučila při tréninku boxu, pěsti používají až na své skutečné soupeře a nepřátele. „*To my si nedáváme pěstma, to až na bitce.*“ (Ron) Upozorňují mě ale, že i tato forma násilí je velmi podobná reálnému boji. „*Se proti sobě pereme, ale kdyby si viděla, jak se perem ze srandy. To je, jako by to bylo doopravdy. To nám stačí, kolikrát přijdu domu v roztrhaných věcech od krve.*“ (Hugo)

Zde chci zmínit zajímavost, na kterou jsem narazila, když jsem se doptávala teenagerů právě na přípravu na boj. Jelikož došlo k nepochopení, začaly mi dívky na dotaz o přípravě automaticky vyjmenovávat, co vše je třeba si před bitkou sundat, uklidit, u někoho uschovat, aby to nepřišlo k újmě či aby to nezpůsobilo újmu bojujícím. Na základě dřívějších zkušeností už tedy mají nacvičeny určité úkony, které slouží k ochraně osobních věcí, ale i vlasů a oblečení. Dívky upozorňují, že si musí před bitkou vždy svázat vlasy do gumičky, aby je soupeřka za ně netahala. „*Dávám si vlasy do gumičky, aby mě netahaly za vlasy. To nemám ráda, když holka mě tahá za vlasy. Prostě facku, dávej mi pěstí, jak chceš, ale za vlasy mě netahej.*“ (Zoe) Dále se i kluci shodují na tom, že je třeba sundat veškeré šperky, piercingy, náušnice, které by jim mohly roztrhnout ucho či jiné části těla. Odložit prstýnky, hodinky, cokoli, čím by mohli soupeři ublížit a také o nepřítele poškodit. Dále vyndávají nevhodné předměty z kapes, jako např. klíče, odkládají telefony a další cenné věci, které by mohly přijít k újmě. „*Když máš něco ráda a nechceš si to rozbít, tak většinou si to rozbiješ, tak to ze sebe sundáš. To prostě to dělaj oba dva [myšleno jak oni, tak soupeř]... hodinky náušnice, řetízky, prstýnky, telefony, no tak třeba já nemůžu mít u sebe klíče, mě to úplně vadí.*“ (René) „*Jako jednou sem sundala boty, protože sem je měla bílý a já sem věděla, že ty boty budou od krve, tak sem je sundala.*“ (Zoe) Podle Zoe se také nesmí podceňovat pevná obuv, pokud nemá vhodnou boty jde raději bojovat bosa. „*Ona mě vytáhla ven, říkám ‘co je?’ a měla jsem ještě žabky, měla sem špatný boty a ona na mě ‘pojd’ se prát’ a tady to, tak sem sundala boty a říkám ‘tak pod’.*“ (Zoe)

3.2.2.3. Kdo do toho víc jde

V rámci schématu NESMÍŠ SI NIKDY NECHAT NIC LÍBIT je, jak jsem již vysvětlila, podstatné reagovat na provokace fyzickým násilím, připravovat se na něj a BÝT VŽDY VE STŘEHU. Pak je

ale také důležitý výsledek užití tohoto násilí, tedy závěr bitek mezi partami. Podle teenagerů je v boji oceňováno nasazení účastníků, tedy „*KDO DO TOHO VÍC JDE*“, opět jimi formulované schéma, a také to, jak velké je obecenstvo a s jakou intenzitou tito diváci výsledek bitky rozšíří, a posílí tak reputaci vítěze. „*To není prostě o tom, jestli já mám monokla a ona ne, to je o tom, jak ti ostatní viděj, jak se do toho pouštíš.*“ (Viki) „*Jak se do toho dáš.*“ (René) Peteet (1994) hovoří ve své studii o bití jako o rituálu stávání se mužem také o účastnících a divácích. Interakce mezi nimi je klíčová pro význam a efektivitu rituálu. Diváci sledující bití mladíků mohou následně ohodnotit jejich utrpení jako hrdinství: to zbitým následně přidává na maskulinitě a oni tak procházejí rituálem stávání se mužem.

V rámci teenagerských bitek je samozřejmě také důležité, kdo na konci stojí na nohou a dá poslední ránu. „*Prohraje ten, kterej už nemůže, kterej si řekne sám dost.*“ (René) S tímto výrokiem se shoduje i Hugovo hodnocení výsledku bitky. „*No to bylo takový vyrovnaný... já sem spíš dostával, byl sem docela dost zbitej, ale vyhrál sem to tak, že on měl rychlý rány. Jako ruce měl, ale já sem uměl takový ty chvaty MMA¹⁹ a chytil sem ho do kravaty a začal sem ho dusit, dokud neusnul. Prostě jenom jako, ne že jako úplně usnul, ale do takovýho toho, že je omámenej. Pak sem vstal, dal sem mu dvě rány a šel sem od něj... on vlastně vůbec nebyl zbitej, protože on moc ran nedostal, já sem měl monokl, nateklou pusou, ale vlastně vyhrál sem jakoby já, protože já sem to ukončil. Tam jde nejvíc o ten konec vlastně, kdo to ukončí, kdo koho vlastně nakonec zbije.*“ (Hugo) Podle Huga je tedy nejdůležitější závěr bitky, kdo zasadí poslední ránu a boj ukončí. Nedá se podle něj hodnotit úspěšnost boje podle počtu zranění, protože často výsledku vůbec neodpovídají. Jeden z členů party z Bronxu zveřejnil na Facebooku status související s tímto tématem. „*Nejde o to, kolik ran inkasuješ, tady jde o to, kolik ran uneseš, a přesto se znovu zvedneš. Kolik ran dokážeš přijmout a nezastaví tě!*“ (kamarád Huga z Bronxu, Facebook) Zoe popisovala průběh bitky takto: pokud se zdá, že už je bitka u konce, ale přesto více zbitá parta nakonec vstane ze země, považuje se výsledek za vyrovnaný. „*Když viděj, že už jsou všichni zbití, že ležej všichni na zemi, tak říkaj, že vyhráli oni. Když oni stejně vstanou, tak si řeknou, že to bylo vyrovnaný.*“ (Zoe)

Zde je ještě zajímavé zmínit, jak se odlišuje nasazení v boji dívek od kluků, což se pojí také se schématem ZRANĚNÍ. Podle výpovědí jsou kluci v boji mnohem brutálnější než dívky. Používají více pěsti a další chvaty naučené z boxu. „*Tak kluci se perou trochu brutálně, jako*

¹⁹ MMA – Mixed Martial Arts je syntéza různých bojových stylů.

pěstí.“ (Viki) „*Kluk prostě neřekne nic a prostě jde a pere se. Netahá za vlasy, ale kopačky do ksichtu, boxerama. Oni se trefí, dají si pěstí, tady to.*“ (Zoe) Dívčí fyzické násilí je popisováno spíše jako tahání za vlasy a trhání, škrábání, kousání, kopání. „*Prostě všelijak, třeba oni vždycky se tahaj za vlasy. Oni jdou většinou všichni na trávu do parku, kutálej se, dávaj si facky, pěsti, kopou do sebe, všechno možný.*“ (Zoe) „*Holky se škrábou.*“ (René) „*Škrábance, modřiny, rozseklý ret.*“ (Viki) I literatura často zmiňuje, že boje kluků jsou o mnoho agresivnější než boje dívek (Vigil, 2003). Zatímco tedy zranění dívek jsou objektivně lehčího rázu – škrábance, modřiny, monokly – kluci nejčastěji uvádějí zlomené ruce, polámané prsty, vyražené zuby, drobné tržné rány a jako nejčastější uvádí tzv. boxerskou zlomeninu. „*Mně se stávalo, že vo ně sem si dělal... že já sem si ubližoval vo ně. Jak sem si třeba kvůli nim zlomil ruku. Jednou sem si zlomil prst vo kluka... víc zlomenin sem měl, zuby už sem měl dva vyražený, ale to ještě byly mléčňáky, dobrý narostly... to radim už dětem ‘perte se ted’kon, pak už zuby stojí prachy’ [smích]. Byl sem třeba řízlej, ale malinko. Nebo jednou mi kluk bodl asi třikrát nebo čtyřikrát bodl kružítkem, sem mu to vzal a zabodl sem mu to do ruky. Nebo jednou sem spadnul do takovýho trní a všude sem měl zabodaný takový ty bodlinky... to mi vytahovali v nemocnici.*“ (Hugo) Ve výpovědi Huga se objevují i kurioznější zranění, jako zabodnuté kružítko v ruce či bodláčí po celém těle. Nicméně je vidět, že ZRANĚNÍ z bitek jsou pro teenagery celkem běžnou záležitostí, nikoli jen něčím výjimečným. Je také zřetelné, že evidence zranění z bitek patří do repertoáru bitkaře. Tedy schéma KDO DO TOHO VÍC podporuje i oblast vyprávění o zraněních, popřípadě upozorňování na stopy po zranění na těle. (viz s. 75)

Nyní se znovu vrátím k výše zmíněným divákům, kterým se v bitce připisuje dvojitý význam. Buď jsou informátory o výsledku bitky a obnovují tak informace o reputaci jednotlivých part, nebo slouží jako „jističi“. Členové party jsou blízkými kamarády a navzájem se chrání před vážnějšími zraněními. Jasně zde platí schéma RODINA A PARTA NADEVŠE, ale současně ani nechtějí, aby jejich kamarád způsobil vážná zranění druhému protivníkovi, protože by se mohl dostat do problémů. V rámci schématu MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT si navzájem jistí záda a korigují určitým způsobem průběh boje. Ať má zrovna navrch kamarád, či protivník, pokud se boj dostává za hranice pravidel, kamarádi „jističi“ bitku ukončí a soupeře od sebe odtrhnou. „... my vidět, že třeba náš kamarád je od krve, tak prostě my hned skočíme a prostě je aspoň odtahnem. Jako nenechali bysme to.“ (Hugo) „*Když třeba vidim, že jeden od nás dostává, tak nepudu eště na něho, ale odtrhnu je od sebe... řeknu prostě*

‘stačí!’ Už vidíš, že má třeba dost nebo ho třeba prostě odtáhneš... já třeba, když vidím, že ten, co je od nich třeba, že už nemůže, tak ho prostě odtahnu.“ (Zoe) Chtějí zabránit ZRANĚNÍM, nicméně ty jsou i přesto podle výše zmíněného neodmyslitelnou součástí bitek a mají mnoho podob od malých zranění až po smrt. Teenageři jsou si dobře vědomi toho, že některé bitky mohou vést i ke smrti účastníků, a to je pro ně výstrahou. Takový incident zmiňovala Zoe. Její kamarád zemřel v důsledku bitky mezi dvěma partami v pouhých 15 letech. „Voni mi zbili máho kamaráda a dali ho na vozíček, prostě tak ho zbili, že oni se neprali rukama, oni se prali pálkama, dřeva a prostě takhle trubkama... on se z toho pak nějak dostal, jako že chodil, ale pomalinku... oni ho znovu zbili a něco mu šlápli mu na prsa a něco mu udělali a umřel.“ (Zoe) Se ZRANĚNÍM se tedy pojí další dvě schémata jedno říká „NESMÍ SE NIC STÁT“ a druhé „ALE STÁT SE MŮŽE“. Byť podstatou těchto bitek tedy není navzájem si způsobit vážná zranění či se zabít, nelze takovou eventualitu vyloučit. „To my ne, my se bojíme, že třeba něco uděláme, že ho můžeš i zabít.“ (Hugo)

Teenageři také výrazně kritizují, pokud schéma MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT a RODINA A PARTA NADEVŠE neplatí na straně jejich soupeřů vůči členům jejich vlastní party, tedy pokud své přátele v bitce nechrání. Je to podle nich amorální a nečestné. Takovým jednáním přímo opovrhují a upozorňují, že oni by se takto nezachovali. „Kluk normálně si vzal na bitku ty kanady... a teď šlo vidět... on mu normálně kopl do pusy těma botama a pak na zemi, jako že mu šlápli normálně na obličej a oni mu pak normálně točili [na video] tu držku a nikdo nic, jakože ostatní se smáli i jeho kamarádi... a ten kluk, kterej dostával, tak on tam měl svoje kamarády a oni se smáli. To by u nás nešlo prostě.“ (Hugo)

3.2.2.4. Opravdový nepřítel je gadžo

Se zajímavým názorem přichází Zoe. Podle ní není třeba vše řešit pomocí fyzického násilí. „Já nejdřív se zeptám ‘chcete se fakt prát, od čeho máte huby, abyste jim nadávali zpátky, máte se prostě taky ozvat,’ no oni třeba řeknou ‘ne, deme do bitky’, no tak se perte... nebo voni si dovolujou, dělaj frajery, říkám ‘tak se taky máte ozvat, máte říct děte v klidu pryč nebo dostanete, nebo my pudeme pryč a necháme vás tady.’” (Zoe) Navrhuje dát přednost, pokud to situace dovolí, řešení verbální cestou či klidným odchodem, „prostě to nechat být“. Zde se projevuje pravděpodobně dívčí přístup k násilí, kde je preferováno verbální řešení

sporu (Campbell, Muncer, 1994). Zoe obecně kritizuje bitky mezi romskými skupinami a svůj názor obhajuje takto: proč se prát se svými, mezi Romy, když je třeba se spojit proti opravdovým nepřátelům. Reaguje na rasisticky motivované útoky na romské obyvatelstvo a navrhuje se postavit těm opravdovým nepřátelům – gadžům, než se zabývat malichernými spory mezi Romy navzájem. „*Když sem slyšela, že Bronx a Brooklyn se dou prát, tak říkám 'ste Praha, máte se držet při sobě, nedělat blbosti, ještě když je tady ten rasismus, všechno tadyto, že na vás každej nadává, že si děláte tadytim ostudu, že se vám každej bude smát. Co z toho máte' a oni stejně neposlechli.*“ (Zoe) Zeptala jsem se jí, jelikož v citaci zmínila Prahu, zda si myslí, že je třeba se spojit proti ostatním městům a ona mi odpověděla: „*Ne proti ostatním městům, ale proti těm, kdo nás jakoby nesnáší.*“ (Zoe) Podobná zmínka na toto téma padla i u Reného. „*Udělalí sme dohodu, že se přestanem prát a radši se budem držet.*“ (René) Podle dalšího vývoje, který jsem zaznamenala poté, se pouliční bitky mezi partami pořádat nepřestali, nicméně jsem přístup Zoe a Reného vnímala jako zajímavé gesto.

Již dříve zmiňovaná Phillips (1999) vycházela při studiu gangů ze segmentální teorie Evanse-Pritcharda, který o ní hovoří na příkladu nuerského kmene: ten se dělí na menší segmenty, jež se vždy v případě potřeby spojí v boji proti větší skupině. Vidím tu jisté paralely s fungováním part romských teenagerů. Mezi pražskými skupinami je rivalita a různé bojůvky, nicméně kdyby bylo třeba, budou schopni se spojit proti „většímu nepříteli“. Platí to nejen na nepřátele, které zmiňovala Zoe, tedy majoritu, podstupněm opravdových nepřátel jsou také ostatní města. „*PRAŽÁCI, takže Brno se chce utkat s hlavním městem, vidím to tak, že Brno vymažem z mapy. Takže Brooklyn, Harlem, Queens a hlavně Bronx, buďte u metra v Bronxu ve čtyři. Dohodnem se, co a jak.*“ (kamarád Huga z Bronxu, Facebook) Tento status sdílel na facebookovém profilu jeden z členů party z Bronxu, tedy velkého nepřítele harlemské party. Přesto jsou v tomto případě, kdy je třeba bojovat s jejich společným větším nepřítelem, ochotni se společně spojit. Propojování by podle nich probíhalo v rámci systému od těch nejmenších jednotek, tedy pražské čtvrtí, proti sobě navzájem, následně společně proti jinému městu a poté i s dalšími městy proti majoritním skupinám.

Obrátíme-li se ke konceptu schémat, můžeme uvažovat o tom, že téma bitek je také spojeno s představou sociálního uspořádání světa a místa teenagerů v něm. Výchozím je schéma PATŘÍŠ TAM, KAM CHODÍŠ VEN, ale za určitých okolností se loajalita přenáší na širší lokální působnost, stejně jako bitky s Neromy evokují loajalitu napříč partami. Loajalita však

sahá jen mezi romské party, za jejich hranicí je již jen nepřítel – majorita. Uvědomíme-li si, že s bojem s Neromy se pojí jiné metafory (nefér boj, neorganizovanost boje a další), potvrzuje se, že Neromové jsou chápáni jako jiní lidé a i skrze téma bitek se posiluje distance od nich, o čemž budu hovořit dále v textu.

3.2.2.5. Neper se

Výše zmíněná schémata NESMÍŠ SI NIKDY NECHAT NIC LÍBIT, spolu se schématy VŽDY VE STŘEHU a KDO DO TOHO VÍC JDE asociují představu, že je třeba aktivně, za užití fyzického násilí reagovat na útok. Nicméně v řeči romských teenagerů je přítomno také schéma NEPER SE, které je v příkrém rozporu s výše uvedenými schématy. Schéma NEPER SE romští teenageři dávají do souvislosti s dospělou autoritou a s majoritními institucemi – např. školou (viz s. 32). Fakt, že jim je toto schéma známé, byl v průběhu výzkumu nepopiratelný. Už jen jejich strach z vyjádření informací o bitkách ve škole, policii, či údiv z mého zájmu o násilí, vypovídá o tom, že tímto schématem disponují.

Tenze mezi oběma schématy vyznívala spíše ve prospěch NESMÍŠ SI NIKDY NECHAT NIC LÍBIT. To znamená, že se romští teenageři v této oblasti příliš neidentifikují s mainstreamovým schématem NEPER SE, tedy ani s mainstreamem. V každém případě však schéma NEPER SE na sebe váže schéma REPRESÉ. Tedy kdo se pere, může být autoritou potrestán, resp. prát se přináší problémy, o čemž budu hovořit dále v textu (viz kap. 3.2.5.3. Musíme si dávat pozor).

3.2.3. Musíš být fér

3.2.3.1. Co je a není fér

Fyzické násilí mezi teenagery má pravidla, která jsou v jejich jednání jasně viditelná a jimi verbalizovaná. Podle schématu RODINA A PARTA NADEVŠE si nikdy nestoupnou v bitce proti rodině či přátelům; schéma MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT jim předurčuje chránit své blízké, v souladu se schématem HOLKU BYCH NEPRAŠTIL kluci dobře vědí, že uhodit dívku je zapověděníhodný a nečestný čin, v rámci schématu BIJEME SE ZA HOLKY se za ně musí, když je třeba, i fyzicky postavit; a schéma NESMÍŠ SI NIKDY NECHAT NIC LÍBIT je udržuje ve střehu a nutí reagovat na různé výzvy. Vše se odehrává podle určitých pravidel udržování respektu a cti. Tato pravidla

jsou pak silně korigována i dalším schématem MUSÍŠ BÝT FÉR. Pojem „fér“ se zde shoduje s pojmem cti, tedy co je a není čestné vzhledem k vnitřním mravním postojům jedince.

Pro teenagery je otázka férovosti boje, ale i čestného jednání v běžném životě významným tématem. Když jsem si jednou povídala s kluky v nízkoprahovém klubu, rozjiskřila se dlouhá debata na téma férovosti. Kluci mi interpretovali zdánlivě drobný konflikt mezi fotbalisty Cristianem Ronaldem a Lionelem Messim, který je ale podle nich jasným příkladem nečestného jednání. Nevím, zda se tato situace takto odehrála nebo jestli vůbec je skutečná, nicméně převyprávěli mi ji takto: po jednom z fotbalových utkání, kde zvítězil Ronaldův tým, se Ronald postavil proti Messimu a řekl: „*Já mám svaly, ženu, auto, co máš ty?*“ Důležitá byla reakce kluků: „*Svaly nejsou všechno, hlavně to musí být fér.*“ (terén. pozn. René, Harlem, říjen 2013). Dlouze kritizovali Rolanda za to, že se Messimu vysmíval a nechoval se jako čestný chlap. „*Vygelovanej metrosexuál... neměl to Messimu říkat, to není fér, tady nejde o svaly, ale o to, jak kdo umí hrát! Messi je nejlepší.*“ (terén. pozn. Hugo, Harlem, říjen 2013). O tématu férovosti bitek hovoří teenageři vždy s takto rozbouřenými emocemi. Podobně bouřlivě komentovali boxerský zápas Mika Tysona, kdy v důsledku nepříznivě se vyvíjejícího souboje ukousl soupeři Holyfieldovi kus ucha, za což byl diskvalifikován. „*Neumí se chovat, když mu ukousne ucho, to není moc fér..*“ (terén. pozn. Hugo, Harlem, říjen 2013). I tento případ je pro ně ukázkou nečestného jednání, od kterého se distancují. Každá bitka musí být fér, má svá pravidla a ta se nesmějí porušovat. „*Naše parta, my sme hodně férová.*“ (Hugo)

Za nečestné jednání se považuje, pokud nenechají soupeře vstát ze země, využívají jeho nesoustředěných okamžiků, bojují v přesile, bojují proti nerovnému soupeři, ale i pokud užívají zbraně. „*Když už se perou a jeden je na zemi, tak ho vždycky nechám vstát, jakoby férovost, když se pere kluk s klukem... když ho nenechá vstát, tak ten kluk, co mu dal pěstí, a kluk si lehne, tak ten je poníženej, protože ho nenechal vstát.*“ (René) „*Prostě jako není u nás dovoleno, aby se pralo na zemi, nebo aby jeden zakopl a on by toho využil a prostě si sedl na něj.... třeba byli sme za Martinem, ale když spadl na zem Richard, tak sme řekli ‘Martine počkej, nech ho vstát’.*“ (Nikol) „*Nesmí se všichni na jednoho. Jako dělaj to, ale podle mě to je debilní... když se to děje, tak s tím většinou nesouhlasí ostatní... prostě ať jsou stejně.*“ (Zoe)

Debaty o férovém jednání byly velmi emotivní právě z důvodu častého nedodržování

těchto zásad některými členy jiných skupin. „Marek, jak byl na zemi, jako v takovym tom sedu a ten Ríša stál tajdle, tak ho chtěl praštit boxerem do zad a já jak jsem to viděl, tak jsem se rozběh a dal jsem jednu pěstí Markovi. Ten celej slítl a tři týpci z Brooklynu na mě zezadu skočili a začali mě mlátit... zezadu jsem to ani nechápal prostě.“ (Hugo) „Řekli, že jich tam bude tak devět, tak pohoda... ale voni na nás udělali levárnu. Přivedli si na nás asi dvacet kluků... starší kluky.“ (Hugo) „Von z ničeho nic vytáhl dva teleskopy, říkám ‘jako co děláš ne’ a kámoš hned na něj ‘zahod’ to ne, pojd’ rukama’ no a teď víš co, začali všichni ty kluci vytahovat z batohů teleskopy, boxery a víš co, my čumíme... praštil mě tady tím železným sem tady no a mě tam praskla žilka, chytil sem se za oko a dostal sem nazpátek.“ (Hugo) Většina příkladů nefér jednání a nerovného boje je spojena s partami z Bronxu. Ty podle teenagerů v porovnání s ostatními skupinami využívají nejvíce nečestných zbraní, zneužívají slabiny protivníka, naprosto narušují veškerá pravidla boje a nejednají v souladu se schématem MUSÍŠ BÝT FÉR, ale ani dalšími výše zmíněnými schématy.

3.2.3.2. Nefér boj s gadžama

Za naprosto nevyzpytatelné a nečestné protivníky označují teenageři, jak už jsem dříve zmiňovala, soupeře z řad majoritní společnosti. „Tady tu třeba gadžovskou partu, která byla smíchanina Cigáni a gadže, tak to jsou ty nejproblemovější tam. Právě ty gadžové, tohle my nemáme rádi na nich. Třeba naše parta, my sme hodně férová, ale oni se ozřali a třeba chytli kluka samotnýho a zbili ho, začali ho všichni mlátit... to dělali hodně ty bílý...třeba chodili mlátit bezdomovce jo a zrovna sme jednoho viděli, jak mlátil chudáka bezdomovce... oni do něj kopali nějak a my sme tam přišli takhle, ta naše parta a nalítli sme tam jako... zastali sme se ho.“ (Hugo)

Ve specifických případech, jako jsou právě tyto, i teenageři z Harlemu přestávají jednat dle schématu MUSÍŠ BÝT FÉR. Řídí se zde spíše schématem „JAK TY NA MĚ, TAK JÁ NA TEBE“, které již nemá nic společného se ctí, ale berou takové jednání v tomto případě jako naprosto omluvitelné. Reagují tak na nestandardní podmínky boje, které soupeř nastavuje. Tyto bitky se nedají příliš považovat za boj o čest či respekt, často jde spíše o to „nějak vyváznout.“ Teenageři přiznali, že si v těchto případech nosí do bitky zbraně, nehledí na vyrovnanost soupeře a volí podstatně útočnější a agresivnější styl boje. Protivníci prý přicházejí bojovat

tvrdě a musí se jim tedy dostat tvrdé odezvy. „*Oni sou takový, že mlátěj na zemi... ale my třeba takový nejsme, já třeba pokaždý, když jsem se pral, tak jsem kluka nechal vstát, až když se peru s těma bílejma tak to nedělám, protože oni nenechaj vstát tebe... Věděli jsme, že oni nosej takhle zbraně, tak sme si taky přinesli a nechali sme si nějaký zbraně prostě takhle v křoví takhle. A jediný co sme tam takhle našli byla nasáda od lopaty, zlomená. Prostě nějaký teleskop a nějaká železná tyč... když na na tebe někdo nalítne, je dobrý to mít u sebe. Třeba tady v tom Bronxu se někdy stane, že když tam jdeš třeba sám a jdou třeba ožralý nějaký, tak to se ti třeba zase hodí.*“ (Hugo) Nefér boj gadžů je tady dáván do souvislosti nejen s nečesností Neromů, ale také se skutečností, že k fyzickému násilí může dojít neplánovaně a že vyplývá z podstaty života určitých lidí v určitém prostředí, resp. těch, již jsou marginalizovaní. Podobně jako píší Walach a Císař (2013), i romští teenageři vědí, že se do situace fyzického násilí – bitky mohou dostat, aniž by to plánovali.

V repertoáru zbraní, se kterými se harlemská parta v bitce s těmito skupinami setkala jmenují: boxer, teleskop, obušek, paralyzer, ale i různé tyče, klacky či násady a lopaty. „*Oni většinou třeba maj u sebe boxera jo... obušek jo... oni to schovávaj, aby sme o tom nevěděli.*“ (Zoe) „*Vzali na nás lopaty, to si ještě pamatuju a řvali „tak pojd’te!*“ (Viki) Teenageři zmiňují, že ač na ně tito protivníci nastoupí neregulérním způsobem a se zbraněmi, oni se vždy snaží ještě na počátku nastavit čestný boj a vyjednávají s nimi. „*Pro nás to neni fér...prostě sme řekli tohle to vůbec.*“ (Viki) „*...bud’ se budete prát normálně nebo si taky na vás vememe takový nástroje.*“ (Nela) Nicméně podle všeho tyto bitky nakonec nikdy neprobíhají podle pravidel. Odlišně probíhají romské bitky, pokud dojde k narušení schématu MUSÍŠ BÝT FÉR mezi členy romských skupin, platí jasné sankce, na které se zaměřuji v další části. Nicméně jestliže s neromskými skupinami neplatí pravidla boje, nejsou zde funkční ani žádné opravné prostředky za nečestný boj, jedná se zde jen o výsledek vyhrál/prohrál.

3.2.3.3. Když porušíš pravidla

Když dojde k nečestnému jednání a tedy porušení pravidel mezi partami, je na dotyčného uvalena negativní sankce – ztrácí respekt a je zpochybněna jeho čest a také je za toto chování nazpět fyzicky napadán ostatními, kteří s tímto jednáním nesouhlasí. V souladu se schématem MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT a MUSÍŠ BÝT FÉR v již výše zmíněné citaci (s. 69) kluci vyprávěli, že se

poprali s partou z Bronxu, která bezdůvodně bila na ulici bezmocného bezdomovce. Nebo pokud v bitce dojde k boji v přesile, k fyzickému napadání protivníka ve znevýhodněné pozici na zemi a k mnoha dalším situacím, které se neslučují s pravidly a schématem MUSÍŠ BÝT FÉR, může se pak stát, že dotyčný „nefér bojovník“ za to bude ještě mnohokrát pykat – MUSÍŠ BÝT FÉR. NEBO ZA TO BUDEŠ PYKAT. Útočník, resp. útočníci jsou poté fyzicky atakováni, aby bylo dosaženo férového boje a zároveň dáno útočníkovi najevo, že nevede rovný zápas. „... oni viděli jak to bylo nefér... tak kámoš přišel, dal mu ránu a ten kluk tam ležel deset minut na zemi, no prostě mrtvej.“ (Hugo) Ukázkovým příkladem, jakou lavinu na sebe může strhnout člověk za nefér boj je Hugova interpretace bitky, kdy jeden z jeho blízkých přátel v následku takového boje skončil v nemocnici v bezvědomí. „Kamarádovi bylo 14 let a to byl, to už je dospělej kluk a toho kámoše fakt zbil hodně. A to ho zbil nečekaně, že ho začal najednou zezadu mlátit... přišel, dal mu pěstí sem [ukazuje na zátylek], chytil, dal mu hlavou o to metro [míněno křídlo vstupních dveří do metra] a začal ho na zemi strašně mlátit a sem slyšel, že ho praštil ještě nečím, teleskopem snad a on ten kámoš byl hodně zbitej, skoro do bezvědomí. No nám už to bylo, no prostě záchvat, když sme ho viděli hodně zbitýho, sme se rozeběhli do toho parku, tam sme ho chytili a zbili sme ho na zemi ve čtyřech a šli sme pryč... a šli sme se umejt k tomu kamarádovi, protože sme měli ruce od krve no ...dokonce až zlomil mu ruku kámoš, on udělal nákej chvat a zlomil mu ruku celou. No já sem mu vylomil čtyři zuby...ale ten kluk dostal pak asi ještě desetkrát kvůli tomu kámošovi, protože pak chodili ty ostatní...ten dostával pak asi ještě měsíc... von pokaždý, co tam přišel, dostal. Vždycky se někdo našel... nejlepší bylo, co s nim udělal ten jeden kluk v Bronxu, ten mu stáhnul trenky a říká ‘vypadni domu’ a nechal ho jít domu v trenkách a ani ho nezbil.“ (Hugo) Zde je jasně vidět platnost schématu MUSÍŠ BÝT FÉR, NEBO ZA TO BUDEŠ PYKAT. Pokud někdo naruší schéma MUSÍŠ BÝT FÉR a někomu vážně ublíží, mnohokrát se mu toto jednání vrátí zpět. V odezvě na takový čin se i ostatní přestanou řídit schématem MUSÍŠ BÝT FÉR a jejich jednání se začne řídit spíše heslem „oko za oko, zub za zub“. Spierenburg (2013) píše, že dříve byli takovíto nečestní muži symbolicky poníženi. V jeho datech však trest spočíval v asociaci těchto hanebníků s malými, slabými zvířaty, zatímco čestní muži se zvířaty silnými, hrůzu vzbuzujícími.

3.2.3.4. Taková normální bitka

Nyní popíšu, jak probíhá běžná bitka mezi romskými partami, resp. jak ji teenageři popisují, konstruují ve vyprávění. V průběhu tohoto popisu přirozeně vyplyne ještě mnoho dalších pravidel spadajících do schématu MUSÍŠ BÝT FÉR. Jak tedy od počátku probíhá běžná bitka podle pravidel: Poté, co si teenageři mezi sebou bitku na sociálních sítích dohodnou, se sejdou na smluveném místě ve smluvený čas. Při prvním kontaktu dochází nejprve ke kontrole rovných podmínek ohledně počtu osob, to znamená, zda mají obě party stejný počet členů a odehrává se vizuální měření sil. Proběhne vzájemné vyhodnocování schopností jednotlivých účastníků na základě určitých aspektů, jako je věk, výška, fyzický vzhled ve smyslu zdatnosti, a také samozřejmě na základě již známé reputace jednotlivých aktérů. V tomto směru se zdá, že bitka má charakter až agonální hry, kdy je potřeba zajistit rovné podmínky oběma soupeřům. Ostatně přítomnost dalších pravidel tomu nasvědčuje (Caillois, 1998). Taktéž, že cílem je určit vítěze, jenž zvítězí na základě vlastních schopností.

V rámci bitek romských teenagerů je dále podstatné, zda se má odehrát tzv. férovka, tedy bitka jeden na jednoho, či hromadná bitka, v rámci níž se perou členové obou part. „*Bud' maj spolu jenom dva spor a zatahujou do toho všechny, ale když sou ty ostatní chytřejší, tak řeknou 'dejte si jenom vy dva férovku, prohraj prohrál, vyhraj vyhrál' a nemusíme jakoby dělat velký rozbroje.*“ (René) Často, když je spor mezi dvěma lidmi a tudíž by se měla odehrát férovka, se v rámci výše zmíněného přeměřování sil dojde k závěru, že protistrany nejsou rovnocennými soupeři. „*Sou někteří, se kterýma se můžeš srovnávat, a pak někteří, s kterýma se nemůžeš srovnávat.*“ (René) V takovém případě dochází k jakémusi boji v zastoupení. Pokud má spor starší a silnější kluk s mladším, zastane v bitce mladšího např. jeho starší sourozenec, který je podobně zdatný jako soupeř. V případě, že má spor kluk s dívkou, musí jít za dívku s klukem bojovat například přítel či kamarád, anebo naopak za kluka s dívkou nějaká kamarádka, jak už jsem zmínila výše v textu. Do bitky tedy často jdou jiné osoby, než kterých se přímo spor týká. „*Bratr se kvůli mě kolikrát pral, třeba že starší mě zbili. My sme to s bráchou měli takhle. Mně je třeba 15, bráchovi 20, kdyby třeba přišel nákej 15 letej kluk a měl kecy na bráchu, tak já ho zbiju, protože brácha nemůže. Brácha by ho ani nezbil, protože je mladší. A když zase přijde starší nákej, 20 letej a je drzej na mě, tak ho zbije brácha.*“ (Hugo) „*To si vybíráš, třeba nepůjdeš na kluka, kterej třeba může bejt kluk postavou jako Viki [silnější postavy] a třeba bejt proti němu nějak jako hubenej, tak přece on by ho nezbil. Třeba*

by ho ztrapnil, ale nezbil by ho, protože by věděl, že by když ho uhodí, tak ho zlomí... jde taky o věk, o vejšku... může bejt klidně vyšší nebo menší o hlavu, ale může bejt udělanej... podle toho kolik mu je a na kolik vypadá, jakou má postavu.“ (René) Nicméně podle vyprávění Nikol je možné ve férovce svého kamaráda i vystřídat, kde již nový soupeř pravděpodobně neprochází měřením. *„Kdybych už viděla, že ona nemůže, že už je od krve, tak třeba se zas do toho pustim já.“* (Nikol) Kdy tedy může končit boj pro jednotlivce – KDYŽ JE OD KRVE, poté zastoupí kamarád. Ptala jsem se, zda lze rychle vyhodnotit soupeře, když proti sobě nastoupí dvě party na bitku. *„To si nevybereš, to je jako když jdeš ve válce, jak bylo třeba dřív s těma mečema, jak bojujou.“* (René) Oponovala jsem mu, že prvně říkal, že k přeměrování sil dochází vždy na počátku bitky, na což reagoval: *„Jako jo, když je to jeden na jednoho, když je hromadná, tak tam si nevybereš, prostě jdeš a sestrelíš prvního, kdo ti přijde.“* (René) Na tomto příkladu je vidět, jak schémata vůbec nevytvářejí apriori logické struktury. Jak si mohou schémata (tyto volně plynoucí asociace) protičeřit a v rámci daného kontextu být chápány jako relevantní pro uvažování a jednání v sociální realitě.

Jak už jsem zmínila, při hromadných bitkách je důležité, aby na obou stranách stál stejný počet lidí. Pokud tomu tak není, nastoupí na scénu jakési zdržovací manévry a oslabená skupina rychle vyhledává další bitkaře, kteří jim doplní stavy. Podle Zoe taková situace probíhá tak, že početně slabší parta zaměstná protivníka verbálními atakami, nebo vyprovokují „férovku“ a jeden z členů party mezitím nenápadně odjede pro další „bojovníky“. *„Děláme to tak, že jeden odejde nenápadně. Já třeba pro někoho pojedu a přivezu je zpátky, jako že potřebujeme pomoc... já sem byla na bitce takhle a jeden se z nás zdejchnul a já o tom ani nevěděla a dal mi do ruky telefon, a že mi volá... já sem tam za chvíli, přijedu, musíte je nějak zdržet. A já sem třeba šla a ona tam byla jedna holka a furt do mě skákala, tak já sem jí začala mlátit no a to se zdrží... prostě se s ní peru do takový doby, než přijedou oni, musím vydržet.“* (Zoe)

Obecně je tento moment před každou bitkou důležitý. Je potřeba se k boji motivovat, jelikož spor třeba vznikl již dříve a za tu dobu mohl vztek částečně vyprchat. Podle teenagerů se skupiny nejprve verbálně napadají, urážejí, hojně užívají vulgarismy a poté bitka může začít. Podobně i Jackson (2004) hovoří o tomto momentu před bitkou jako o prostoru k vybičování k bitce, díky vulgárním projevům a verbálním atakům v protivnících roste agresivita a vztek.

I když má proběhnout bitka jeden na jednoho, je podle teenagerů dobré přijít s kamarády a být se soupeřem v rovnocenném počtu. Často se prý stává, že když jeden z dvojice prohrává, kamarádi přijdou na pomoc a vytvoří tak přesilu. „*Když viděj, že jeden od nich dostává, tak na něj skočej všichni... tak mu chtěj pomoc a prostě chtěj je zbít a jdou všichni.*“ (Zoe) Pravidla o vyrovnaném počtu soupeřů v rámci schémata MUSÍŠ BÝT VŽDY FÉR jdou tedy často stranou, když přátelé vidí, že jejich kamarád nezvládá boj a oni pak musí jednat v souladu se schématem MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT. Proto je třeba být rovnou vždy připraveni i na hromadnou bitku. „*Když je tam sám ten kluk a my sme tam tři, čtyři, tak ho nechám bejt a řeknu třeba at' pak přijde s kamarádama. At' tam má taky oporu... ten kluk se bojí a já to chápu, protože když tam vlastně ty si máš dát s někym férovku a ten tam má tři kamarády, tak ty si v tý hlavě řekneš 'ty ho zbiješ a pak na tebe skočí ty osatní' a takhle to v týhle době je. Málokdy se najde frajer, kterej de férově... prostě ty férovky jsou nejlepší, když si dáte, ale přijdete tam jenom vy dva, jen ty on. To je nejlepší, nebo když ty tam máš tři kamarády a on má tři kamarády.*“ (Hugo) Schéma MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT zde tedy kazí bitku jako rovný boj – agonální. Hugo považuje za nejlepší, pokud na férovku přijdou jen ty dvě určité osoby a vyřídí spor spolu. Podle něj se to však v dnešní době takto příliš neodehrává. Je tedy zřejmé, že k nedodržování pravidel mezi partami dochází, nicméně i přesto obecně teenageři vnímají tyto bitky v mezích normy, na rozdíl od bojů s neromskými skupinami.

3.2.4. Nevadí mi, že dostanu, hlavně že jsem se postavil

V diskurzu teenagerů z Harlemu se neustále opakuje věta „*Nevadí mi, že dostanu, hlavně, že jsem se postavil*“, přesně ta je dalším významným schématem, na základě něhož každodenně uvažují. Zde je opět zřetelné pravidlo cti, kdy je třeba vždy projevit ochotu se ve střetu fyzicky soupeři postavit (Conney, 2014). Toto schéma je v mnohém podobné schématu NESMÍŠ SI NIKDY NECHAT NIC LÍBIT. Odlišuje se v tom, že schéma NEVADÍ MI, ŽE DOSTANU, HLAVNĚ ŽE JSEM SE POSTAVIL nastupuje na scénu ve chvíli, kdy mají jít teenageři do boje s o mnoho silnějším soupeřem, zatímco schéma NESMÍŠ SI NIKDY NECHAT NIC LÍBIT je aktivní každodenně v běžných potyčkách. Schéma NEVADÍ MI, ŽE DOSTANU, HLAVNĚ ŽE JSEM SE POSTAVIL bývá nejčastěji zmiňováno v kontextu bitek s nevypočitatelnými a agresivními neromskými partami.

3.2.4.1. Hlavně neutéct

Velmi silně ve schématu NEVADÍ MI, ŽE DOSTANU, HLAVNĚ ŽE JSEM SE POSTAVIL zaznívá výstraha: „*nesmíš z bitky nikdy utéct a vzdát se přesto, že se zdá, že z bitky neodejdeš jako vítěz!*“ Nejhorší reakcí je podle teenagerů útek z bitky. „*On normálně utek, tohle my nenávidíme.*“ (Hugo) Je třeba bojovat za každých okolností, ač často skončí s mnoha šrámy. Peteet (1994: 34) píše, že „maskulinita Arabů je získávaná, ověřovaná a odehrávající se v rámci hrdinského skutku, riskování, a vyjádřením nebojácnosti a asertivity.“ Je získávána neustálou bdělostí a ochotou k bránění cti, zachování si tváře. Ukazování fyzických známek násilí představuje v případě Palestinců jakýsi komentář utrpení a oběti. Jsou to komunikační nástroje, mocné výroky rezonující se ctí, která pochází ze vzpírání se. Zde lze nalézt podobnost s romskými teenagery, Palestinci tím ukazují vzdor vůči „těm druhým“ – Izraelcům, od kterých mají i stopy po těle, stejně jako teenageři většinou v kontextu tohoto schématu vyjadřují odpor k útočným majoritním skupinám.

Podle romských teenagerů jsou fyzické šrámy o mnoho snesitelnější než pošramocená čest a následná ztráta tváře, jak zmiňuje Peteet (1994). Během vyprávění příběhů o bitkách mi své vlastní šrámy po těle často názorně ukazovali, nebo naznačovali, kde měli kterou kost zlomenou. „*zlomenej malíček, tady ta kost [ukazuje na předloktí] tu sem měl zlomenou několikrát.....*“ (terén. pozn. Hugo, Harlem, listopad 2013). Následně tyto stopy boje slouží jako důkaz nebojácnosti.²⁰ „*Nesmíš utéct! Věděl jsem, že dostanu, ale neutekl bych. Byl jsem rád, že na to nedošlo, ale nesmíš utéct, to se pak s tebou vleče, a musíš dokazovat, že nejsi srab... byl sem smířenej s tím, že dostanu.*“ (Hugo) „*Prostě jdeš a třeba budeš vědět, že dostaneš, ale prostě si budeš vědět svoje, že si se postavila, a že si se nebála, že si se neztrapnila a neustoupila... lepší je se postavit a dostat, než prostě utéct. Pak budou ještě větší drby, že si se bála, dělala frajerku a potom si utekla.*“ (Zoe) Větším ponížením pro teenagery je dát najevo strach a z bitky couvnout. Raději odejdou zbití, s prohrou, ale se ctí, než aby ukázali slabost a přišli o veškerou čest. Čest je tedy obhájena i v případě, že člověk prohraje, podstatné je ukázat ochotu k fyzickému střetu a díky tomu pak získávají i respekt okolí.

Hugo v další citaci popisuje, že si byl vědom agrese protivníka, ale i přesto neutekl –

²⁰ Příloha – fotografie č. 5.

jednal v souladu se schématem HLAVNĚ NEUTÉCT. „*Já bych neutek, šli sme do nich, ale nedostal sem a ještě sem moc dobře věděl, jaký sou, že to není typ kluků, že tě s tím nepráštěj. Věděl sem, že nás tím umlátěj, že by nás tím mlátili. Nechtěl sem třeba dostat teleskopem, to musí bolet... to si měla vidět oni měli třeba hokejky, řetězy, teleskop, boxera a něco řvali, nějaký název... no magoři hrozný a to přijeli a prostě sme věděli, že dostanem a teď sme stáli jenom my tři, tak říkám 'no tak co no, tak dostanem', stejně sme šli do nich...řikám 'pojd'te pojd'te, tak aspoň dostaneme důstojně!'*“ (Hugo) Hugo v citaci zdůrazňuje agresivitu a nebezpečnost protivníka. Fakt, že byl odhodlán bojovat s někým takovým mu přidává na udatnosti. Razantně vyjadřuje odhodlání se postavit přesile a důstojně prohrát. Kdyby boj vzdali nebo rovnou odmítli výzvu, cítili by se podle Nikol poníženi. „*Když řeknou 'chceme se s váma prát' a my my se s váma ale prát nechceme', tak tohle by pro nás bylo poníženi.*“ (Nikol) Takové jednání by bylo proti schématu NEVADÍ MI, ŽE DOSTANU, HLAVNĚ ŽE JSEM SE POSTAVIL a také NESMÍŠ SI NIKDY NECHAT NIC LÍBIT.

V souvislosti se schématem NESMÍŠ SI NIKDY NECHAT NIC LÍBIT jsem již zmiňovala tuto situaci: „*Jeden náš kamarád... se posral z jednoho kluka, úplně z blbečka prostě, utekl do KFC před nim. Schoval se v KFC a prostě už to má hrozný. Každěj už ho bere mezi tu nejnižší vrstvu.*“ (Hugo) Toto je ukázka momentu, kdy si byl dotyčný vědom, že pravděpodobně bitku prohraje, ale nebyl to ochotný podstoupit. Ukázal strach a z boje utekl, tedy nedostal ani schématu NESMÍŠ SI NIKDY NECHAT NIC LÍBIT ani NEVADÍ MI, ŽE DOSTANU, HLAVNĚ ŽE JSEM SE POSTAVIL ani HLAVNĚ NEUTÉCT. Následně byl vystaven výsměchu ostatních a rapidně mu tento incident pošramotil reputaci, jejíž obnovení ho následně stálo mnoho sil. Zoe naopak vysvětluje, že pokud člověk uteče z bitky, je sice v ten moment považován za sraba, ale dále za to není nijak sankcionalizován. „*Pro ně si srab, ale úplně ne, protože, když si se bál, že si se lek. Víš, třeba jich tam bylo hodně a tady to, že prostě si utek, že si se bál... když někdo utek, tak prostě utek. Necháme ho bejt. Když vidíme, že se boje, tak nejdeme do něho ještě.*“ (Zoe) Je podle ní přirozené, že má člověk strach ze silnějšího protivníka a nechce přijít k fyzické újmě. Útěk je pro ni tedy v některých situacích akceptovatelný. V jejím hodnocení se zde vynořuje schéma KAŽDÝ KAŽDÉHO BERE TAKOVÉHO, JAKÝ JE. Také zde může hrát roli dívčí pohled na věc, který jsem zmiňovala výše v textu. Podle něj je prosazováno méně fyzického násilí a více verbální komunikace. Tedy z pohledu dívek není tak podstatné uhájit čest fyzickým násilím, jako podstatnější hodnotí „zůstat celý“.

3.2.4.2. Posilování maskulinity

Předešlá schémata NEVADÍ MI, ŽE DOSTANU, HLAVNĚ ŽE JSEM SE POSTAVIL, ale i NESMÍŠ SI NIKDY NECHAT NIC LÍBIT či OCHRAŇUJ SLABŠÍ odkazují k tématu maskulinity (ukázalo se, že pro chlapce je sebe prezentace skrze schémata spojená s násilím mnohem významnější než pro dívky). Teenageři ukázkou své odvahy jít do bitky proti silnějším soupeři v souladu se schématem NEVADÍ MI, ŽE DOSTANU, HLAVNĚ ŽE JSEM SE POSTAVIL posilují svou maskulinitu. Gallant (2000) píše, že někdy může být čest součástí maskulinního kódu, který vyžaduje projevy maskulinity, tedy násilí. Čest a maskulinita bývají někdy zaměňovány, množství maskulinity roste úměrně s růstem cti. V případě teenagerů dochází ke smíření s tím, že je soupeř silnější, početnější, má zbraně – podstatné je, že se postavili a v tomto případě budou zranění vítána jako důkaz toho, jaké jsou schopni podstoupit fyzické násilí (viz s. 65). Zde lze nalézt paralely se studií Julie Peteet *Male gender and rituals of resistance in the Palestinian "Intifada"* (1994). Podle této studie docházelo u Palestinců skrze útrapy, které podstoupili v zajetí Izraelců, ke konstrukci mužství. Fyzické násilí, které na nich bylo páčáno nepřitelem a zanechalo na jejich těle stopy, jim po návratu domů přisuzovalo hrdinství a vyšší společenský status. Prostřednictvím trpění bití ze strany Izraelců si takto muži konstruovali svou identitu, maskulinitu a účtovali určité množství cti. Samozřejmě jsem si vědoma odlišností v závažnosti dvou srovnávaných situací, nicméně nalézám podobnost s teenagery v momentu trpění fyzického násilí a jeho následného zhodnocení v podobě posílené maskulinity a cti.

Teenageři vysvětlují, že podle nich neexistuje situace, kdy by z bitky utekli, i přesto, že vědí, že pravděpodobně přijdou k nějakému ZRANĚNÍ. Cítí se odvážně, jako hrdinové, když jsou nastoupeni beznadějně proti přesile. Další přidanou hodnotou takového jednání je i posilování reputace bitkaře, která v sobě spojuje nejen úspěchy v boji, ale i fakt, že je ten konkrétní člověk „magor“ a jde s největší pravděpodobností do bitky vstříc neúspěchu. Tato reputace je pak, jak už jsem vysvětlovala dříve, užitečná v rámci boje romských part, ale také zvyšuje sebevědomí dotyčného pro boj s partami neromskými. Následující citace je krásnou ukázkou prakticky všeho, co jsem právě uvedla. „*Holky řvaly, šly pryč, některý tam zůstaly. Nějaká Cigánka tam byla a zavolala policajty... my deme takhle naproti sobě. Prostě oni se sešli a jdeme naproti sobě, ale to bylo hrozný. Prostě oni nám tam pak ty policajti říkali, že sme*

magori. Prostě, že to máš tři kluci skoro proti 30, protože z každý strany... z každý strany to mohlo bejt tak plus minus 10, a prostě my sme šli... já, kámoš a ten měl sádru, takže v jedný ruce tyč... my už sme se tak heclí, byli sme tak vynervovaný, že jestli todle s náma takhle udělaj... tak sme řvali ještě my 'Harléém, Harléém!' a šli sme. A ted' zrovna mezi nás ti normálně vjelo policejní auto, sme všichni čuměli. Hned sme to zahodili, zahodili ty věci. Tady ti vylez policajt, k jejich straně a k nám policajtko... ta Cigánka zavolala, že prostě partička přišla je zbít a oni viděli, že my sme tři a jich kolik... ta policajtko nám říká, tý Aničce [členka party co neutekla], říká 'a co tohle je za magory?' já tak koukám ne, a ona 'že šli proti tolika lidem'... byl sem smířenej s tím, že dostanu.“ (Hugo) Hugo byl očividně potěšen reakcí policistky, která ho označila za „magora“, což je ve slovníku teenagerů prakticky lichotivé slovo.

Teenageři tedy mohou konstruovat svou maskulinitu pomocí demonstrativní prohry v nevyrovnaných bitkách se silnějším protivníkem. I když se bitka, jako ve výše uvedeném příkladu, neodehraje, přesto jejich odvaha nechat se prakticky dobrovolně zbít slouží ke zvyšování reputace bitkaře a potvrzení osobní cti. Jednotlivci posilují svou maskulinitu také zdůrazňováním své síly a schopností oproti ostatním členům party. V rozhovorech s Hugem jsem zaznamenala téma ochránářství, o čemž jsem se již dříve zmiňovala. Spierenburg (2013) spojuje ochranné sklony, spočívající ve fyzické ochraně slabších, opět s tématem mužské cti. Stejně tak Peteet (1994) uvádí, že maskulinita mezi Araby je získávána neustálou bdělostí k ochraně rodiny a přátel. Hugo opakovaně vyjadřoval směřem ke svým přátelům ochranné gesta – schéma OCHRAŇUJ SLABŠÍ a také naznačoval, že nejsou kompetentní se bitky účastnit. „Třeba René a tady ty kluci se i uměj prát, ale já jsem je nenechával, sem se pral za ně tady... sem nechtěl, aby se prali.“ (Hugo) Už dříve Hugo zmiňoval, že René je „hodnej kluk“, nepřál si, aby s ním chodil do bitky, protože se bál, že mu někdo ublíží. „Martin, myslím že tam byl a René. Tak my sme je nepočítali do bitek, tady ty kluky. Já jsem si je nenechal prát... my sme tam jeli deset a bylo naplánovaný, jako že nás má bejt dvacet a jich dvacet a ted' sme tam přijeli v deseti. Tak říkám 'hale vůbec', už ted' je nás málo. Tak sem tam vzal jenom kluky, o který sem se nemusel bát, o kterejch sem věděl, že se v tý bitce postaraj, i když v tý bitce vlastně na každýho vyjdou dva kluci. A já prostě, že ho tam nevezmu, ted' sem mu vynadal prostě, říkám 'nejdeš se mnou.'“ (Hugo) Mísí se zde ochranné sklony – OCHRAŇUJ SLABŠÍ, s trochou nadřazenosti Huga a podceňováním svých partáků. Je možné, že

v jeho konkrétním případě, toto chování souvisí i s jeho postavením v partě, kde je nejmenovaným leaderem. Nicméně ochranné sklony naznačující převahu jsem zaznamenala dokonce i u „hodného kluka“ Reného. *„Může ti bejt klidně 12 let, 13 let klidně i 15, ale budeš se pořád chovat jako dítě, tak tě tam nevezmu. Protože vim, že by se tobě něco stalo.“* (René) Kluci uplatňovali schéma OCHRAŇUJ SLABŠÍ dokonce i vůči mé osobě. *„Je srovnám, když bude potřeba. Na mě se můžeš spolehnout.“* (Ron) Občas se však tato silová hra převrhla na opačnou stranu, kdy na mě začali naopak vyvíjet nátlak a snažili se ve mě vyvolávat strach na základě jejich převahy, o čemž jsem již více hovořila v metodologické části. Nicméně projevy ochrany slabších jsou zde jednoznačně spojeny s tématem udržování individuální cti.

Svoje schémata má i vizualita. Jde zejména o schéma TĚLA, POHYBŮ, VÝRAZŮ OBLIČEJE. Schéma vypracovaného TĚLA je uplatňováno převážně prostřednictvím fotografií,²¹ které zveřejňují na svých facebookových profilech. Často v mé přítomnosti také rozebírali a hodnotili bitky, kterých se účastnili. V rámci této komunikace užívali také specifický JAZYK, který podporoval jejich maskulinitu. Tento typ projevu lze také zaštitit pojmem „machrování“. To znamená, opakovaně upozorňovali na svou fyzickou zdatnost, úspěšnost v bitkách, nebojácnost. Při těchto projevech, ale i mimo ně, dávali najevo svou maskulinitu i POHYBY TĚLA a VÝRAZEM OBLIČEJE. Do šíře rozhozené ruce²², houpavá chůze, „výraz vraha“.

Zajímavým projevem posilování maskulinity jsou tedy jejich aktivity na facebookových profilech. Velmi často se na profilech kluků objevují fotografie, jak jsem zmínila výše, kde stojí jako parta v boxerské póze,²³ často svlečení do půl těla, aby vynikly svaly na horní části TĚLA. Na některých fotografiích²⁴ je graficky doděláván nápis s názvem čtvrti, ke které patří. Je zde tedy znatelný důraz na lokální příslušnost v rámci schematu PATŘÍŠ TAM, KAM CHODÍŠ VEN. Přesně takovouto fotografii jsem například viděla na profilu Huga, kde byl nad pózujícími teenagery název jejich čtvrti. Na dalších fotografiích²⁵ jsou kluci například zachyceni v posilovně nebo při cvičení v parku, vždy s důrazem na svalstvo (schéma TĚLA).

²¹ Příloha – fotografie č. 13, 14, 15, 16, 17.

²² Příloha – fotografie č. 6.

²³ Příloha – fotografie č. 7, 8, 9, 10.

²⁴ Příloha – fotografie č. 11, 12.

²⁵ Příloha – fotografie č. 13, 14, 15, 16, 17.

Zdá se, jakoby kluci skrze tyto fotografie – schema TĚLO, ukazovali svým rivalům převahu a upozorňovali je, že jsou tvrdými a nebezpečnými soupeři. Velmi často své nepřátele vyzývají veřejnými statusy na Facebooku. „...*jestli máte něco proti Bronxu, jsme tady!*“ Této větě předcházela ve statusu výpis členů party, kteří jsou podle všeho připraveni v Bronxu na boj.

Často také předváděli naučené chvaty, které používají v bitce a představení doplňovali o boxem inspirovanou gestikulaci. Příležitostně rekonstruovali průběh celé bitky s komentáři jednotlivých chvatů. Nácvik bitek nanečisto v prostorách klubu, které jsem měla možnost pozorovat, bych připodobnila k bitce jako z „amerického filmu“. Atmosféru inscenace boje vždy doplnili o takzvanou motivační hudbu. Ve většině případů pouštěli skladbu *Where the hood at* nebo *X Gon` Givet It to Ya* od amerického hiphopového zpěváka DMX z jejich oblíbeného filmu o boxu. Vzory maskulinity ale nalézali i v rapové scéně. „Pravý hrdý rap“ je podle nich ten „černošský“, „*na tom vyrostli malý Cigáni*“ (*Ron*). Největším vzorem je pro ně „tvrdý chlap“. Obsah tohoto tvrzení mi vysvětlili na příkladu zpěváka Rytmuse: „*Rytmus je teď s Darou a je měkřej, jde s dobou a dělá disko. Pravej raper musí zůstat hrdej.*“ (Hugo) Podle Huga tvrdý chlap „*musí všechno zvládnout*“.

3.2.5. Mám černo před očima

3.2.5.1. Romové jsou jiní než Češi

Teenageři z Harlemu se sami diferencují od majoritní společnosti a na odlišnosti opakovaně upozorňují. Vystupuje zde schéma ROMOVÉ JSOU JINÍ NEŽ ČEŠI. Toto schéma je konstruované logicky v opozici druhého – jiného, tedy Čechů. Tato diferenciace zaznívá například ve spojitosti s nasazením v bitce, kdy sobě přisuzují větší míru temperamentu, zatímco Čechům spíše klidnější povahu. „*Cigáni sou takový temperamentnější.*“ (René) „*Češi jsou prostě takový v klidu.*“ (Viki) Může souviset také se schématem SRDCE, kdy u gadžů teenageři popisují jiné EMOCE. Sebe teenageři hodnotí jako bojovníky, kteří se nezaleknou a nevzdají bitku. „*Už sem viděla, že se Čech pral s Čechem... jenže oni třeba řeknou 'já na to kašlu', ale Romové maj něco, já nevim. Oni prostě neřeknou 'já na to kašlu', oni prostě jdou... oni nedaj pokoj.*“ (Zoe) Zoe připouští, že jsou často neodbytní a urputní, ač by mohl být spor ukončen dříve, chtějí pokračovat v rámci schemata NESMÍŠ SI NIKDY NECHAT NIC LÍBIT. Do poslední

chvíle tedy hájí svou čest. Naznačuje ale také, že předčasné ukončení sporu, jak zmiňuje u Neromů, nemusí být vždy lepším řešením, nehájí totiž řádně svou čest. Schéma ROMOVÉ JSOU JINÍ NEŽ ČEŠI dále prohlubuje svým vysvětlením Nikol: „Češi řešej věci v klidu, ale Romové, Cigáni jsou prostě takový, že prostě hned jakoby zařvou, hned jsou vynervovaný.“ Nikol ale také spojuje jednání Romů s větší agresivitou a neklidem. O specifickém temperamentu, jak už jsem dříve zmiňovala, hovoří i Doubek (2011) a vnímá ji jako jakýsi zvnitřněný způsob komunikace s vlastním tělem. Je to výsledek výchovy v rodině. Popisuje tento způsob chování jako problémy s vytrvalostí, odkladem potřeb, hyperaktivitu, hlučnost, impulsivnost a další (Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011).

Hugo naopak upozorňuje na další charakteristický rys Romů a tím je soucit, opět schéma SRDCE. Romové jsou podle něj, na rozdíl od příslušníků majoritní společnosti citlivější, s větším vztahem k dodržování morálky a cti. Toto je podobné výsledkům výzkumu Grilla (2014), který hovoří o větší lítosti Romů a častým odkazům k morálce. Také teenageři zmiňují, že podle nich mají Neromové tvrdé srdce. Hugo komentuje „*My Cigáni máme tu lítost víš...třeba ke mě když přijde kluk, může mi udělat cokoli, ale když se třeba rozbere, tak ho nepraštim. Nejde mi to, to by musel udělat třeba fakt velkou věc, hodně mi ublížit.*“ (Hugo) Romové v Grillově (2014) výzkumu také často upozorňují na to, že se o sebe Neromové méně navzájem starají a nepomáhají si. Toto je znatelné i z Hugova vyprávění: „...*ten kluk, kterej dostával, tak on tam měl svoje kamarády a oni se směli. To by u nás nešlo prostě, my vidět....že třeba náš kamarád je od krve, tak prostě my hned skočíme a prostě je aspoň odtáhnem. Jako nenechali by sme to.*“ (Hugo) Neromové podle něj tedy nejednají podle schémat MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT, MUSÍŠ BÝT FÉR, jednají amorálně a bez cti. Hugo je na toto téma velmi citlivý. Na svém facebookovém profilu sdílel fotografii známého rapera Eminema²⁶ se skupinou afroameričanů a okomentoval ji: „*Kdyby byli všichni bílí takový, tak by s nima všichni Cigáni vychazeli lačově* [míněno „dobře“, přejímka z romského jazyka]“. (Hugo) Už v jiných rozhovorech teenageři často upozorňovali na osobnost Eminema a jeho dobré vztahy s Afroameričany. Brali ho jako vzor „gádža“, který nepohrdá ostatními a považují ho za „fér chlapa“.

²⁶ Příloha – fotografie č. 18.

3.2.5.2. Mám černo před očima

V rámci ozřejmování odlišného „temperament“ se teenageři pohybují po linii racionální/iracionální jednání. Schémata ROMOVÉ JSOU JINÍ NEŽ ČEŠI, ale i schéma SRDCE jsou součástí dalšího schématu MÁM ČERNO PŘED OČIMA. Toto schéma dále obsahuje emocionální nestabilitu teenagerů, která se projevuje v okamžicích bitky. Opět jsou zde tedy vyzdvihovány EMOCE teenagerů, v tomto případě spojované například s konfliktními situacemi. „*To musíš být psychopat.*“ (Nikol) „*O mě se ví, že já sem nervák, že prostě mě to je jedno.*“ (Zoe) V tomto stavu podle nich nad sebou člověk nemá kontrolu. Stejně tak Bittnerová, Doubek, Levínská (2011) hovoří o tématu emocí v diskurzu obyvatel ve vyloučené lokalitě, kde jsou také častěji spojovány s konfliktní situací, v souvislosti s fyzickým útokem excitovaného člověka. „*Prostě se ti musí udělat ta tma a vidět ho na zemi, jak krvácí.*“ (Nikol) Teenageři naznačují, že jsou v tomto stavu nevypočitatelní a demonstrují tak, že jsou nebezpečnými soupeři, se kterými není radno si zahrávat. Nejčastěji vyjadřují toto emocionální rozpoložení souslovím: „*mám nervy*“. „*Kdybych měla nervy, třeba když já mam nervy, tak nemám žádnou hranici... prostě na tu holku, že když se popereme, tak nemám žádnou hranici.*“ (Nikol) Podle Bittnerové, Doubka, Levínské (2011) „*snímají z člověka vinu, neboť se má za to, že podobně jako v alkoholovém opojení se dostává agresor mimo sebe. Zároveň je takový stav chápán jako přirozený důsledek dějů*“ (Bittnerová, Doubek, Levínská, 2011: 169).

Na podobný koncept emocionální nestability narazili i Walach a Císař (2013) ve výzkumu s Romy ve vyloučené lokalitě. Participantů výzkumu v podobných situacích užívají totožné spojení: „*mám nervy*“. Demonstrace emocionální nestability slouží k posilování mocenské autority nad ostatními. Toto je jiná složka násilí, která nemá příliš společného se ctí, spíše funguje vedle ní jako další faktor, zvyšující status člověka a zaručuje mu větší respekt. Vigil (2003) pro tento stav užívá pojem „*loco*“, „*uvažování a jednání loco je hraní si se šílenstvím*“ (Vigil, 2003: 230). V situacích, kdy bylo třeba, se lidé ve vyloučených lokalitách adaptovali na stav *mysli loco*, jednali nebojácně, nepředvídatelně, drsně. Podle Vigila (2003) se stalo toto duševní a psychologické nastavení rekvizitou pro přežití na ulici. Fotta (2015) ve svém výzkumu brazilských Romů hovoří o konstrukci maskulinity, obrazu nebezpečného člověka z důvodu sebeobrany. Podobný dojem mám z teenagerů v mém výzkumu. Jsou si vědomi svého marginalizovaného postavení ve společnosti a jsou vystavováni útokům ze stran násilných skupin z majority, tudíž z potřeby většího bezpečí částečně účelově konstruují

představu své neúměrné agresivity.

Participantů mého výzkumu hovoří také o jakési euforii, která je činí v bitce velmi odhodlané. „*To už je adrenalin, to už je prostě, to už prostě nepobereš.*“ (Zoe) „*My už sme se tak heclí, byli sme tak vynervovaný... tak sme řvali ještě my ‘Harléém, Harléém!’ a šli sme.*“ (Hugo) Přiznávají, že fyzické násilí používají často zkratkovitě, v důsledku rychlé reakce na situaci. „*Některý sou výbušný, to jsem třeba já, ty Čalejovci, ten Martin. Třeba my sme takový, že my hned třeba vystartujem rychle. Třeba my se rychle vynervujem na každého, protože my sme čtyři boxeři v Bronxu.*“ (Hugo) I zde Hugo konstruuje představu, že je velmi nevyzpytatelný a agresivní. Spojuje také toto chování se svým statusem boxera. Zdá se, že naznačuje, že s boxem se pojí větší agrese a impulzivní jednání. Nebo jen upozorňuje na možnost, že díky svým kompetencím získaným v boxu si takové chování může dovolit.

Schéma MÁM ČERNO PŘED OČIMA přichází často v reakci na emočně náročné situace. Hugo popisuje, jak zareagoval on a jeho přátelé, když se dozvěděli, že jeden z jejich kamarádů byl brutálně zbit, v důsledku čehož upadl do bezvědomí. „*Kámoš byl hodně zbitej, skoro do bezvědomí. No nám už to bylo, no prostě záchvat... sme se rozeběhli do toho parku, tam sme ho chytili a zbili sme ho na zemi ve čtyřech... dokonce až zlomil mu ruku kámoš... Radek, protože chytil nervy, tak ho hodil na zem, ho začal mlátit na zemi.*“ (Hugo) Zpráva o kamarádovi v klucích vyvolala obrovský vztek. Hugo hovoří o „záchvatu“, částečně se ospravedlňuje tímto nepřičetným stavem, ale předpokládá, že to vlastně nebude vzhledem k závažnosti situace, ve které se jejich kamarád ocitl, vůbec nutné. Přesto si ale uvědomuje, že jednání v rámci schématu MÁM ČERNO PŘED OČIMA není v určitých situacích ospravedlnitelné a upozorňuje na to, že se s touto svojí stránkou snaží pracovat. „*...už se ovládám víc, ale teď kon poslední dobou to zase do mě jde. Ale ovládám se už víc.*“ (Hugo)

Tuto snahu demonstrovuje i na dalším příkladu, kdy se pokoušel ovládnout vztek vůči svým blízkým. „*Kvůli tý Karolíně, se kterou jsem chodil... jsem praštil do takovýho železnýho. Zarazilo se mi ten kloub takhle, museli mi to zdrátovat.... protože mě hrozně vytočila a já jsem nechtěl prostě praštit jako ňák. Jako jí bych vůbec nepraštil, holku... nebo kamaráda jsem nechtěl praštit. Já jsem nervní, tak jsem si to radši vydal na tu zeď. Tam byla nějaká skříňka železná a já jsem praštil do zámku... jsem stál přímo u té zdi, takže jsem se jenom otočil a pif.*“ (Hugo) V rámci schématu MÁM ČERNO PŘED OČIMA to znamená: nedokázal se zcela ovládnout, „*musel si tedy praštit*“. Pokrok však demonstrovuje na skutečnosti, že byl schopen natolik

uvažovat, aby namísto přátel uhodil do zdi. Přesto jsem z něj při rozhovoru cítila, že se mi namísto úspěchem z ovládnutí sebe sama snaží spíše pochlubit, čeho byl dříve běžně schopen. Pohybuje se tedy neustále na hraně. Uvědomuje si, že podle pravidel a hodnot majoritní společnosti, které jsem já součástí, není takové jednání přijatelné (NEPER SE) a už vůbec tedy ne ocenitelné, nicméně je velmi výhodné pro zlepšení reputace bitkaře a posílení maskulinity. „*Styděl bych se před tebou ukázat takovou tu tvář toho magora.*“ (Hugo)

Ač teenageři neustále vyzdvihují svou nespoutanost, okamžiky šílénství (MÁM ČERNO PŘED OČIMA), kdy se nekontrolují, tak v jiných momentech verbalizují jako významný aspekt „rozum“. Často hovoří o tom, kdo a kdy se může bitek účastnit, a kladou důraz na „rozumnost“ a vyspělost svých partáků, protože se o něj v bitce nemusí obávat. „*Může ti být klidně 12 let, 13 let klidně i 15, ale budeš se pořád chovat jako dítě, tak tě tam nevezmu, protože vim, že by se tobě něco stalo... podle toho jak seš vyspělej, jakoby myšlením.*“ (René) Zdá se tedy, že u sebe hodnotí schéma MÁM ČERNO PŘED OČIMA za přípustné, zatímco u ostatních naopak vyžadují rozumný přístup, který jim nebude způsobovat během bitky komplikace a nebude jim přidělovat starosti o své přátele (OCHRAŇUJ SLABŠÍ). Zde je možné vidět ono protičeňení si schémat, nebo různé roviny téhož. Rozdíl je v aktuálním nervu, který umožňuje realizovat všechna klíčová schémata NEUTĚCT, JÍT DO TOHO ZA KAŽDOU CENU, ale mají také zodpovědnost za skupinu, která je přítomna i ve schématu MUSÍŠ SE VŽDY ZASTAT.

3.2.5.3. Musíme si dávat pozor

V diskurzu bitek je stále přítomné varování „*musíme si dávat pozor.*“ Schéma MUSÍME SI DÁVAT POZOR obsahuje opatrnost teenagerů, kde, kdy a s kým se bitka odehraje a také strach, zda za bitku nebudou nijak stíháni. Jsou si vědomi rizika možného postihu a to jak v důsledku fyzického násilí ve veřejném prostoru („*někoho praštíš, policajti hned přijedou a seberou tě.*“ ; Hugo), tak těžkého ublížení na zdraví, ke kterému mohou bitky vést („*šel dokonce sednout na rok, do toho nápravka pro mladistvé...protože mu udělal ňáký, protože tak ho kopl do huby, že mu ňák něco tajdle zarazil.*“ ; Hugo) Dávají si pozor, aby soupeři neublížili a nezpůsobili si tím problémy. Schéma MUSÍME SI DÁVAT POZOR koresponduje se schématem NEPER SE. Je výsledkem propojení schémat o násilí vztažených k vyjednávání pozic ve vrstevnické skupině romských teenagerů a schémat majoritních (reprodukovaných např. školou, ale také rodinou a

lokální skupinou).

Zajímavé je, že je ublížení soupeři tematizováno více v souvislosti s jejich možnými následnými problémy (např. s policií) než protivníkovým zdravotním stavem. Teenageři jsou si však dobře vědomi, že známí, sourozenci, příbuzní, ale i protivníci už jsou za takové prohřešky buď v nápravném zařízení nebo ve vězení, nebo vykonávají jiný trest. Mnozí z nich se nedokázali v bitce ovládnout a způsobili protivníkovi vážnou zdravotní újmu, za kterou je následně zraněný nahlásil policii. Hugo vyprávěl o situaci, kdy se jeho kamarád podle všeho úřední obsílkou dozvěděl až několik let poté, že někomu vážně fyzicky ublížil. Tento konkrétní případ kluci často zmiňují jako odstrašující příklad, co by se jim mohlo přihodit. Svě známé či příbuzné často nemohou a nechťejí žádat o pomoc při plánované bitce, protože se už spousta z nich do takových potíží dostala a mají například podmíněné tresty. Jejich svoboda tak visí na vlásku. „*Vůbec do toho nechci teď míchat bráchu... kamarádi mi říkali, proč si nezapovídám bráchu, ale já do toho bráchu nechci tahat. Sem rád, že má teď kon čistej štít. Prostě, že mu padla amnestie... brácha by přišel a zbil ho a nechci to dělat.*“ (Hugo)

Dodržují i další bezpečnostní pravidla, která je mají chránit před potíží. Důležitá je například volba skrytého místa, kde se bitka odehraje. Většinou zmiňují park, ale může to být jakékoli místo, které je k bitce vhodné. Nemusí se tak obávat svědků a možného přivolání policie. „*V parcích...protože nechodí tam tolik lidí a většinou tam nepřijdou policajti...my je vezmeme tam na to místo, kde nikdo nechodí a oni nás vezmou na místo, kde nikdo nechodí.*“ (René) „*Všude to není jako o parkách, to je o místě.*“ (Viki) Jsou si také dobře vědomi kamerového systému, který jim komplikuje volbu místa. Ron zmiňoval situaci, kdy jeho protivník využil této jejich slabosti a utekl během bitky do prostoru metra, který je pod dohledem kamerového systému. Byl si jist, že tam bitka nemůže pokračovat. „*On je bílej, věděl, že tam jsou kamery a nic se mu nestane, že ho nemůžeme odtáhnout ven, protože by to vypadalo, že dva Romové tahnou gadžu z metra, a po nás by pak šli policajti.*“ (Ron) Tato zkušenost s jednáním Neromů není ojedinělá a prakticky se tato opatření, o nichž hovořím, váží právě převážně k bitkám s Neromy.

3.2.5.4. S gadžama se radši nepereme

Výše zmíněný příklad je ukázkou způsobu nečestného boje, který romské teenagery od

bitek s členy majoritní společnosti odrazuje. „S GADŽAMA SE RADŠI NEPEREME“, říkají teenageři. „S gadžama už to není jako dřív. Dneska tě každý za všechno nahlásí, ale přitom si pořádek začínají.“ (Ron) Bohužel jsem zde nedokázala zjistit, co mínil Ron situací „dříve“. Kromě toho, že teenageři považují neromské party za mnohem agresivnější, nefér, tak se také obávají, že neromští soupeři, pokud budou prohrávat, k bitce přivolají policii, nebo je následně nahlásí se vzniklými zraněními. „Nemyslim to nějak jakože to, ale víš co je v týchle době lepší? Když se třeba... každéj má třeba lepší, když se popere s Cigánem, než s gadžem a víš proč? Protože nikdy se nestane, že by třeba Cigán, málokdy fakt prostě, desetina, málo, aby tě udal.“ (Hugo) Hugo upozorňuje, že je výhodnější, když už se má odehrát bitka s majoritními příslušníky, aby ji vyvolal protivník, což se i povětšinou děje. Mezi romskými skupinami je naopak jasně dané pravidlo, že bitka je jen mezi nimi a nikdo jiný do ní nemusí být zasvěcen, tudíž ohlašování policii není chtěné nikdy ani jednou z part. „My nechceme problémy, ani během, ani po ní. Prostě to je mezi náma a ne mezi lidma.“ (René) Když přijede policie k bitce dvou romských skupin, tak informátoři tvrdí, že bitku popřou. Předstírají, že šlo o zábavu, kondiční trénink atd. Nikdy nevolají na soupeře policii, ani v případě prohry. V následující citaci Hugo popisuje, jak probíhá takové „divadlo“ před policií, když ji chtějí přesvědčit, že se žádná bitka neodehrává. „My sme kamarádi, podáš si s nim ruku, my sme kámoši, my sme jen tak blbli pane policajti. My sme si dělali prdel... a uplně, jako že kamarádi a uplně takovej ten úsměv, jako že úsměv 'já tě chci zabít'. I sme se takhle kolikrát takhle chytli a pak ty policajti odjeli a my zas.“ (Hugo) Zoe zmínila, že ze strachu z policejního vyšetřování často účastníci bitky nechodí se zraněními, která vypadají podezřele, do nemocnice.

Téma vztahu romských teenagerů k policii si tedy zaslouží větší zmínku. Policie i přes právě zmíněné patří ke složce majoritního systému a společnosti, ke které mají teenageři celkem důvěru. Samozřejmě se snaží kontaktu s ní vyvarovat, jelikož nechtějí mít potíže, nicméně ji obecně v rozhovorech staví do pozitivního světla. Tedy, ve chvílích, kdy se ocitají v nekontrolovatelných bitkách s neromskými skupinami se často uchylují k využití pomoci policie. Představuje pro ně něco, co funguje a na co je možné se spoléhat, což neplatí o běžných členech majoritní společnosti, na jejichž fér boj se podle teenagerů spolehnout nelze. Ale i kluci z majority si při bitce s romskými teenagery často volají policii na pomoc. POLICIE JAKO AKTÉR BITKY– policie vyrovnává pozice a ovlivňuje výsledek bitky, zastavuje ji. Také ale může být nástrojem následné msty majority. Nepřátelskou institucí majoritní společnosti,

která je potrestá za jednání v nesouladu se schématem NEPER SE.

Konkrétně Hugo vypráví „... tam bylo asi 30 kluků... mezi nás ti normálně vjelo policejní auto... tady ti vylez policajt k jejich straně a k nám policajtko, hrozně dobrá policajtko, mladá holka... byl sem smířenej s tím, že dostanu a trošku, že jako fakt dobrý, že přijeli ty policajti... to bylo snad poprvý v životě, že když vidíš rád policajty.“ (Hugo) Hugův pozitivní názor na policii pravděpodobně ovlivnilo jednání konkrétního policisty. Ten osočil jejich protivníky za to, že mají přesilu a ještě si nesou zbraně, tedy kladl důraz na férovost boje a tím se shodli ve společných hodnotách, což na Huga zapůsobilo. Toto nebyl jediný případ, kdy romští teenageři zvýznamňovali, že zavolali raději na pomoc policii před nekontrolovatelnými skupinami z majoritní společnosti. Tyto situace jsou sice částečně v rozporu se schématem NEVADÍ MI, ŽE DOSTANU, HLAVNĚ ŽE JSEM SE POSTAVIL, nicméně je to všemi tolerováno. „...tam chodili pořád skini. Jednou tam přijela tuna policajtů, odvezli domu Ciganů, strašně moc jich bylo, protože strachy zavolali policajty.... (Zoe)

Hugo se zmiňuje o policii i v jiné situaci, než kdy jim pomáhali vyváznout živí z bitky proti obrovské převaze. „...deme v Bronxu a tam jako namátková kontrola...takový to velký auto. Asi nákej záťah nebo něco. Tam byl takovej policajt, kterýho nevidíš ani ve filmu. Přes dva metry, takovej, on měl takovouhle nohu [ukazuje tloušťku stehna]. Strašná korba, prostě snad vrestlingař. To nevidíš ani v tv... říkám ‘já nemám občanku’ a on ‘jak to, že nemáš?’... tam stojím před tím autem a von na mě ‘jméno’ uplně tam na mě řval. Ne, říkám, asi se poseru, jako fakt obrovskej a sleduj co sem udělal. Všichni se zasmějou a on ‘měl si ze mě strach?’ říkám ‘néé’, ‘nekecej!’ říká, poklepal mě po zádech, ale jako že on měl takovou sílu, že mě poklepal, říkám ‘uf mě normálně bolí záda’. Málem mi vyrazil dech... dělal si jenom srandu. Uplně řval tam na mě ‘rychle odpovídej nebo půjdeš se mnou do auta!’ Uplně mě tam strašil a já říkám ‘vy ste dobřej!’ pak mě poklepal po zádech a já sem odletěl málem [smích]“ (Hugo) Může se zde jednat o diskurzivní strategii utlačovaných, jak polidštit každodenní formy rezistence (Scott, 1985). Hugo zmiňoval často konkrétní osoby z řad policie, se kterými přišel do kontaktu. Mluvil o nich velmi pozitivně, jako o „fajn lidech“. Z celé atmosféry rozhovoru byl znatelný kladný vztah. Nicméně obecně samozřejmě platí, že policii je třeba se vyhýbat.

3.2.5.5. Dospělí do bitky nejdou

Harlemští teenageři, jak postupně dospívají uvádějí, že chtějí s bitkami skončit. „*Už to není dětský a hlavně už na to i kašlem. Nechceme se moc prát... jak vidíme, že všechny ty kluky kvůli tomu zavíraj, dávaj je do děcáku, tak na to kašlem. Radši se pereme někde v ringu, vymlátíme si to na pytel.*“ (Hugo) Nemají už zapotřebí se neustále obávat rizika postihu – NECHCEME MÍT PROBLÉMY. Hugo uvádí, že je dlouhodobě ve stresu, zda někdy někomu neublížil, aniž by o tom věděl. „*Vždycky, když mě policajti kontrolujou, tak si říkám 'neudělal sem něco, nezbil sem někde někoho?' Nebo třeba jestli sem neudělal někde něco, 'neseberou mě teďko?' Vždycky nevím, někdy si neuvědomuju, jestli sem udělal něco nebo ne.*“ (Hugo)

S těmito obavami, souvisí hranice, kdy se s tímto typem fyzického násilí obvykle končí. Podle teenagerů se s bitkami a společným intenzivním trávením času venku přestává většinou ve chvíli, kdy si kluci najdou stálou přítelkyni či mají dítě, založí rodinu. Pravděpodobně proto, že za ně cítí zodpovědnost a nechtějí je vystavovat nebezpečí násilí mezi partami nebo riziku, že by za toto násilí mohl ten dotyčný jít do vězení a opustit tak rodinu. Hovořím zde především o mužském pohlaví, protože toto téma nebylo mezi dívkami ve vztahu k jejich pohlaví verbalizováno. „*Brácha už ne, brácha už nechodí nikam ven, tohle prostě. Čeká dítě, on už nemůže, on měl hodně problémů.*“ (Hugo) „*Chodili prostě, dokud si neudělali rodinu.*“ (René) „*Ríša ten už taky má holku, tak ten si jede svoje. On nechodí nějak ven, on má holku, plánuje si, taky chce si vzít svůj byt.*“ (Hugo) Způsob trávení času „bitkováním“ se podle teenagerů dědí po sourozencích, bratrancích. I Huga zasvětil jeho starší bratr, který se dnes již bitek neúčastní. „*Tak s nim sem začal, vid'...*“ (Hugo) Zdá se tedy, že násilí a bitky pro teenagery představuje záležitost spadající do období adolescence – v momentě, kdy mají stálou přítelkyni či si založí rodinu, s bitkami končí: **DOSPĚLÍ DO BITKY NEJDOU**. I jejich rodiče se prý „bitkovali“, když byli mladí. „*Když sme byli malý, tak se rodiče taky prali s Bronxem.*“ (Nikol) Nicméně ve vyšším věku s bitkami přestali. „*Naši, ne, to oni už se neperou.*“ (René)

Závěr

Uvažování teenagerů o násilí potvrzuje spletitost schémat, která jsou volně plující metafory, zpracovávající vědění a zkušenosti, které člověk kontinuálně přijímá a následně habituuje. To znamená, že každý disponuje množstvím schémat, která si mohou i protirečit, ale jsou kontextově ukotvena a to jim dává v pohledu jedinců a skupin platnost. Metafory, tedy i vizuální obrazy a pocity, vázané na násilí plují v hlavách a tělech aktérů a vynořují se s ohledem na kontexty, v nichž se aktéři ocitají.

Téma bitek a násilí je v rámci schémat teenagerů propojeno s představou sociálního uspořádání světa a jejich místa v něm. Romští teenageři rozumí násilí jinak v kontextu vlastní party, jinak v kontextu majoritních institucí – autorit jako je škola, policie, ale i další – a také zcela jinak v kontextu majoritní společnosti. Jejich mysl a tělo, tedy kontinuum duše a těla, mají se světem institucí, majoritní společnosti a romské komunity odlišné zkušenosti, a tudíž se s nimi spojují i jiná schémata. A právě to nasvědčuje skutečnosti, že je nevidí příliš spojitě. Teenageři si tak ustanovují obraz autonomního světa Romů, Neromů a institucí.

V jejich představě o světě jsou Romové lidé, kteří nejen drží pospolu a pomáhají si, ale především vědí, co je čest. Bitky uvnitř vlastní skupiny, tedy party i lokální společnosti, pak slouží právě k vyjednávání individuální cti stejně jako maskulinity. Přinášejí respekt a z něho plynoucí pocit uznání. Fyzické násilí teenagerům dodává důstojnost, je zde chápáno jako výraz elitnosti, maskulinity a cti. Není považováno za projev kriminálnosti a sociální patologie právě proto, že jejich rejstříky sebeúcty jsou omezené.

Na násilí jako na nežádoucí jev je nahlíženo v kontextu majoritních institucí. Takovou institucí, která zprostředkovává mainstreamové hodnoty, může být např. škola²⁷ (Gellner, 2003). Pravděpodobně částečně díky ní jsou si teenageři dobře vědomi majoritního schématu NEPER SE, v rámci něhož je násilí zapovězeno. Většinová společnost se tedy prezentuje jako civilizovanější, morálnější, pod čímž se dnes podle Eliase (Elias in Gallant, 2000) skrývá nenásilné řešení konfliktů. Čestný muž je podle něj asertivní, nikoli agresivní. Preferována a ctěna je spíše sebekontrola a násilí se tak stalo nepřijatelným. Pokaždé, když si mne, jakožto účastníka majoritní společnosti, teenageři dobírali a kritizovali můj neadekvátní zájem o

²⁷ Nicméně v dnešní globalizované společnosti nežijeme odděleně ani izolovaně, a škola tedy samozřejmě není jedinou institucí, která tvaruje naše hodnoty a normy. Všichni jsme ovlivňováni mnoha dalšími institucemi, mediálními toky, internetem atd.

násilí, říkali: „To bys nám měla zakazovat.“ Nebo se zastavovali v toku řeči, když mysleli, že o násilí mluví víc, než by měli, nebo když mne podezírali, že bych informace o bitkách mohla prozradit ve škole, rodičům či na policii. Potvrzovali tím, že disponují schématem, které rezonuje s mainstreamovým vztahem k násilí. Jsou si tedy vědomi, že majorita, stejně jako celá euroamerická společnost, násilí neoceňuje a podle schémat romských teenagerů, jako jsou S GADŽEMA SE RADŠI NEPEREME či NEFÉR BOJ S GADŽAMA, ani oni sami netouží po násilných konfliktech právě s majoritou. Nicméně žitou zkušenost mají bohužel jinou, a tudíž školní diskurz, resp. majoritní schémata, nedokáží provázat s těmi, která se jim vynořují na ulici v kontaktu s většinovou společností. Nejsou pro jejich život relevantní. Běžná majoritní společnost pro ně představuje rasisty, před kterými je třeba mít se na pozoru, jelikož na ně bezdůvodně a agresivně útočí a násilí je tak v kontaktu s nimi velmi frekventované.

Bitkám s Neromy lze tedy naopak rozumět jako potvrzení nerovného vztahu. Schémata romských teenagerů podporují distanci mezi oběma skupinami. V propojení se schémata platnými pro vnitroskupinové bitky, jsou pak Neromové nahlíženi jako špatní, nehodní uznání. Bitky s nimi jsou nečekané, agresivní, bez pravidel a proti logice schémat spojených s kontextem světa teenagerů. Spíše, než se schémata cti, respektu a uznání, se pojí s bojem o přežití a sebeobranou. Teenageři se v rámci nich náhle ocitají uprostřed nebezpečí a asociují si s nimi spíše nefér boj, neorganizovanost, absenci pravidel, agresivitu. Neromové jsou pak vnímáni jako jiní lidé a skrze téma bitek se posiluje distance od nich. Schémata platná v boji s majoritou jsou prakticky opakem schémat užívaných v kontextu romských part. V boji s Neromy lze porušovat i jednu z nejvýznamnějších zásad – MUSÍŠ BÝT FÉR. Teenageři vůči Neromům nemusí být féroví, jelikož ani oni nejsou. Platí zde spíše schéma JAK TY NA MĚ, TAK JÁ NA TEBE.

Sebeúcta, kterou bitka, a jistě nejen ona, umí v rámci part teenagerů zprostředkovat, je odpovědí na marginalizovanou pozici Romů v české společnosti. V důsledku nedostatku uznání v rámci majority si teenageři vytvořili vlastní prostor se specifickými pravidly k získávání cti a respektu. Navíc morální problematičnost bitek a obecně fyzického násilí pro majoritu z hlediska oficiálního společenského diskurzu na straně jedné, a vysoká morální hodnota čestného měření sil mezi teenagery na straně druhé, posiluje apel na soudržnost a izolovanost Romů. Posilování distance od majority je způsobené také rozhořčením teenagerů nad nesouladem navenek proklamovaných hodnot a pokryteckého přihlížení agresivním

partám napadajícím romské teenagery. Ataky majority v nich ještě více posilují potřebu se sebezpůsobit jako od ní zcela odlišní. Peteet (1994) píše, že když ozbrojení Izraelci pronásledují a bijí mladé neozbrojené Palestince, Palestinci je v rámci své kultury chápou jako lidi, kterým schází emoční a morální kvality pravých mužů. Vzhledem k tomu, že není možná odplata, není zde ani žádná výzva, jedná se pouze o agresi, kterou Palestinci vidí jako zbabělou a nemorální, ne jako výzvu. Palestinci považují sami sebe za zdvořilé a rezervované, což je v ostrém kontrastu k jejich vnímání Izraelců, které vidí jako nevzdělané, nemorální. Romští teenageři podobně vnímají své nepřátele z řad majority. Ve srovnání s Neromy se považují za lepší a morálnější a konstruují si v opozici k nim svou vlastní identitu. Identita je vyjednávaná, kontextuální a situační. Teenageři neustále hodnotí své jednání ve vztahu k jednání majority. Trvají na striktnějším dodržování pravidel a trestají jednání proti logice schémat. Ukazují, že oni dokáží užívat násilí k vyšším cílům. Demonstrují, že to nejsou oni, kdo by měl být podceňován a odsouván na okraj. Také se považují za ty citlivější, ty, kteří udržují se svými přáteli a rodinou intenzivnější kontakt a více drží při sobě. Zatímco členové majoritní společnosti se naopak nestarají se o své blízké. Mají podle nich „tvrdé srdce,“ v důsledku čehož neprojevují takovou lítost k lidem kolem sebe. Podobně se prezentují i Romové v rámci výzkumu Grilla (2014) ve vesnici Tarkovce, kteří členy majority hodnotí jako emocionálně nevyspělé.

Schémata teenagerů tedy zprostředkovávají představu o nebezpečném světě Neromů a jejich institucích. Jak radikalizovaní jedinci, tak postih institucí, ohrožují život Romů a je třeba se před nimi mít na pozoru. Institucí, která má ve schématech teenagerů dvojí kontextuální význam, je policie. Policisté jsou často AKTÉRY BITKY, kteří mohou být pro teenagery majoritní skupinou nebezpečnou, ale i spolupracující. Dle kontextu se k polici váže metafora „musíme si na ni dávat pozor“, jelikož je to majoritní instituce, která přináší problémy, ale také může v určitém kontextu představovat zachránce. Toho, kdo přeruší bitku a ušetří je zranění. Policie je prostředníkem, který nepatří ani zcela do majoritního světa, ani do světa teenagerů. Je přátelský, stejně jako nebezpečný. S tím souvisí i schema REPRES, tedy kdo se pere, může být autoritou potrestán, resp. když se pereš, můžeš mít problémy. A protože jsou teenageři věrní především schématu MUSÍŠ SE ZASTAT a PARTA A RODINA NADEVŠE, které může v posunuté rovině apelovat na zodpovědnost za své lidi, rodinu, tak se posléze schéma NEPER SE, BUDEŠ MÍT PROBLÉMY stává v určitém věku důvodem, proč teenageři bitek nechávají.

V kontextu konceptů lze tedy konstatovat, že násilí může být odpovědí na podmínky života v exkluzi ve smyslu přežití, o čemž hovoří Anderson (2000), podle kterého tam, kde nelze dostat majoritních hodnot a norem, je každý zodpovědný za svoji bezpečnost, k jejímuž zajištění je užíváno násilí. Walach a Císař (2013) také uvádí, že násilí je užíváno k získání určité míry respektu, který následně slouží k zabezpečení ochrany sobě i svým blízkým. Ale násilí může být také prostředkem k vyjednávání cti a statusu, a to nejen ve vztahu k druhým, ale také sám k sobě. Násilí zde není chápáno jako výraz marginalizace, ale naopak zde může přinést jeho uživatelům exkluzivitu.

V průběhu výzkumu jsem se často zamýšlela nad osobní odpovědnosti teenagerů za jejich chování. Nakolik se zde podílí při tvorbě významu násilí vliv strukturálních omezení, odsouvání majoritou na okraj společnosti, „napadání nácky“. Kde je ta hranice, mezi individuálním a strukturálním vlivem. Ta hranice, která je podle Bourgois (2003) téměř nenaleznutelná. Právě tato hranice a pohnutky užívání násilí se mohou stát podnětem pro další bádání v této oblasti.

„Sociální bytosti, kultury, sociální struktury, myšlenky a ideologie – to vše formuje různé dimenze násilí, tvaruje jak jeho výraz, tak způsoby jeho potlačování“ (Scheper-Hughes, Bourgois, 2003: 4).

Literatura

BITTNEROVÁ, Dana, DOUBEK, David, LEVÍNSKÁ, Markéta. 2011. *Funkce kulturních modelů ve vzdělávání*. Praha: FHS UK.

BOURGOIS, Philippe. 2003. *In Search of Respect. Selling Crack in El Barrio*. Cambridge: Cambridge UP.

CAILLOIS, Roger. 1998. *Hry a lidé. Maska a závrať*. Praha: Nakladatelství studia Ypsilon.

CAMPBELL, Anne, MUNCER, Steven. 1994. „Sex differences in aggression: social representation and social roles.” *British Journal of Social Psychology* [online] 33(2): 233-240 [cit.2.5.2015].<Dostupnéhttp://www.researchgate.net/publication/15153751_Sex_differences_in_aggression_social_representation_and_social_roles >

COONEY, Mark. 2014. „Death by family: Honor violence as punishment.” *Punishment and Society* [online] 16 (4): 406-427 [cit.15.5.2015]. Dostupné z: <http://pun.sagepub.com/search/results?fulltext=Death+by+family%3A+Honor+violence+as+punishment.&x=0&y=0&submit=yes&journal_set=sppun&src=selected&andorexactfulltext=and>

CORSARO, A. William, EDER, Donna. 1990. „Children's Peer Cultures.“ *Annual Review of Sociology* [online] 16: 197-220 [cit. 15.5.2015]. Dostupné z: <<http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.so.16.080190.001213>>

CORSARO, A. William. 2005. *The sociology of childhood*. Los Angeles: Sage/Pine Forge Press.

CRESWELL, W. John. 2007. *Qualitative inquiry and research design. Choosing among five approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.

ČESKÝ HELSINSKÝ VÝBOR. 2012. *Zpráva o stavu lidských práv v České republice za rok 2011* [online] [cit. 20.5.2015]. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/dokumenty/zpravy-SLP/CHV_ZSLP_2011_CZ.pdf>

ČOPJAKOVÁ, Kateřina. 2012. „Ubytovny pro chudé, stále výnosný byznys.“ *Hospodářské noviny* [online] [cit. 13.5.2015] Dostupné <<http://archiv.ihned.cz/c1-56027040-ubytovny-pro-chude-stale-vynosny-byznys>>

ERIKSON, H. Erik. 2002. *Dětství a společnost*. Praha: Argo.

FOTT, Martin. 2015. „Ciganos (Cigáni) ako ‘neformální bankáři’ (Bahia, Brazília).“

- Romistické utopie*. 25. února 2015. Praha: Klub Utopia.
- GABAL, Ivan, VACLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka. 2002. *Migrace v rozšířené Evropě*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- GAC. 2015. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. Praha: MPSV.
- GALLANT, W. Thomas. 2000. „Honor, masculinity, and ritual knife fighting in nineteenth century Greece.“ *American Historical Review* [online] 105(2) 359-382 [cit. 18.5.2015]. Dostupné z: <<http://www.arts.yorku.ca/hist/tgallant/documents/gallantknifefighting.pdf>>
- GELLNER, Ernest. 2003. *Národy a nacionalismus*. Nakladatel: Centrum pro studium demokracie.
- GMELCH, B. Sharon. 1986. „Groups that don't want in. Gypsies and other artisan, trader and entertainer minorities.“ *Annual Review of Anthropology* [online] 15(1): 307–330 [cit. 20.5.2015]. Dostupné z: <<http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.an.15.100186.001515>>
- GRILL, Jan. 2014. „Phares mange! Etnografické reflexe na téma 'těžkosti' a 'křehkosti' sociálního bytí.“ *Romistické utopie*. 3.dubna 2014. Praha: Klub Utopia.
- HAYNIE, L. Dana, SILVER, Eric, TEASDALE, Brent. 2006. „Neighborhood Characteristics, Peer Networks, and Adolescent Violence.“ *Journal of Quantitative Criminology* [online] 22 (2): 147-169 [cit. 5.2015]. Dostupné z:<<http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10940-006-9006-y#page-1>>
- HEJNAL, Ondřej. 2012. „Antropologův den mezi ‚klienty represe‘. Zúčastněné pozorování bezdomovců ve středně velkém městě.“ *Antropowebzin* [online] 3: 141–152. [cit. 15.4.2015] Dostupné z: <zucastnene-pozorovani-bezdomovcu-ve-stredne-velkem-meste>
- HENDL, Jan. 2008. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- HEŘMANSKÝ, Martin. 2012. *Činky, sichry, banánky: Piercing v kultuře pražské středoškolské mládeže*. Nепublikovaná disertační práce. Praha: Fakulta humanitních studií UK.
- JACOBS, Curtis Jackson. 2004. „Taking a beating: The narrative gratifications of fighting as an underdog.“ In Jeff Ferrell, Keith Hayward (ed.). *Cultural criminology unleashed*. Routledge-Cavendish. s. 231-244.
- JAMES, Allison. 2007. „Giving voice to children's voices: Practices and problems, pitfalls and potentials.“ *American Anthropologist* [online] 109(2): 261-272 [cit. 8.5.2015]. Dostupné z:

<<http://www.aaanet.org/sitesearch.cfm>>

JOSEPHY, Michal. 2013. „Důvěra ve společnosti nedůvěry.“ *Antropologie v praxi* [online] [cit. 13.5.2015]. Dostupné z <<http://www.josephy.cz/duvera-ve-spolecnosti-neduvery/>>

KOUKOLÍK, František, DRTILOVÁ, Jana. 2006. *Vzpouza deprivantů. Nestvůry, nástroje, obrana*. Vydavatelství: Galén.

KUČERA, Miloš. 2008. *Formy citů, Lacanovská teorie*. Praha: Karolinum.

LAKOFF, George. 2006. *Ženy, oheň a nebezpečné věci: co kategorie vypovídají o naší mysli*. Praha: Triáda.

MAČKALOVÁ, Kateřina. 2014. *Vyjednávání vztahů teenagerů ve vrstevnické skupině Sklepná 2013-14*. Nepublikovaná bakalářská práce. Praha: Fakulta humanitních studií UK.

MAREŠ, Miroslav, SMOLÍK, Josef, SUCHÁNEK, Marek. 2004. *Fotbaloví chuligáni*. Brno: Barrister & Principal.

MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ, Andrea. 2003. *Mládež a delikvence. Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál.

MORAVCOVÁ, Eva. 2012. „Jak definovat a měřit členství v gangu: Česká republika v evropském kontextu.“ *Data a výzkum – SDA Info* [online] 6(2): 151-171 [cit. 1.6.2015]. Dostupné z: <http://dav.soc.cas.cz/uploads/7429da3f1095190bc7e2e0bad2ea47f0a7d6bfc2_DaV12_2_p151-171_Moravcova.pdf>

MOUSSOVÁ HADJ, Zuzana. 2009. „Teoretický pohled na problematiku sociokulturně znevýhodněných žáků.“ In Dana Bittnerovská (ed.). *Vzdělávací potřeby sociokulturně znevýhodněných*. Praha: Ermat. s. 24-69.

NADACE OPEN SOCIETY FUND. 2014. *Prohlášení k zahájení řízení Evropské komise proti ČR kvůli diskriminaci romských dětí*. [online] [cit. 3.5.2015] Dostupné z: <<http://www.osf.cz/novinky/prohlaseni-k-zahajeni-rizeni-evropske-komise-proti-cr-kvuli-diskriminaci-romskych-deti>>

PETEET, Julie. 1994. „Male gender and rituals of resistance in the palestinian "intifada": A cultural politics of violence.“ *American Ethnologist* [online] 21(1): 31-49 [cit. 23.4.2015]. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1525/ae.1994.21.1.0_2a00020/abstract>

PHILLIPS, A. Susan. 1999. *Wallbanging' Graffiti and Gangs in L.A.* Chicago: University of Chicago Press.

- POLK, Kenneth. 1999. „Males and honor contest violence.“ *Homicide Studies* [online] 3(1): 6-29 [cit. 25.5.2015]. Dostupné z: <<http://hsx.sagepub.com/content/3/1/6.abstract>>
- PROUT, Alan, JAMES, Allison. 1997. *Theorizing Childhood*. Oxford: Blackwells.
- RABOCH, Jiří, ZVOLSKÝ, Petr. 2001. *Psychiatrie*. Praha: Galén.
- RADA VLÁDY PRO NÁRODNOSTNÍ MENŠINY. 2009. *Vláda české republiky*. [online] [cit. 8.5.2015] Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=1428>>
- RŮŽIČKA, Michal. 2009. „Od „sociologie těla“ k „tělesné sociologii“.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online] 10 (2): 68-71 [cit. 18.5.2015]. Dostupné z: <<http://www.genderonline.cz/cs/issue/12-rocnik-10-cislo-2-2009-feminismus-a-politika-rovnosti/185>>
- ŘÍČAN, Pavel. 1998. *S romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál.
- SAMPSON, J. Robert, WILSON, William Julius. 1995. „Toward a theory of race, crime, and urban inequality.” In John Hagan, Ruth Peterson (ed.). *Crime and Inequality*. Stanford, CA: Stanford University Press. s. 37-56.
- SCHEPER-HUGHES, Nancy. 1993. *Death Without Weeping: The Violence of Everyday Life in Brazil*. Ewing, NJ: University of California Press.
- SCHEPER-HUGHES, Nancy, BOURGOIS, Philippe (eds.). 2003. *Violence in war and peace: An anthology*. Wiley: Blackwell Publishing.
- SCOTT, C. James. 1985. *Weapons of the Weak. Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven and London, Yale University Press.
- SLEPIČKA, Pavel a kol. 2011. *Psychologie sportu*. Praha: Karolinum.
- SMOLÍK, Josef. 2006. „Extremismus subkultur mládeže“. *Rexter* [online] 5(1) [cit. 25.5.2015]. Dostupné z: <<http://www.rexter.cz/extremismus-subkultur-mladeze/2006/05/01/>>
- SMOLÍK, Josef. 2008. *Fotbalové chuligánství. Historie, teorie a politizace fenoménu*. Karlovy Vary: Zdeněk Plachý.
- SOCIOKLUB. 2008. *Zmapování a analýza sociální situace romské komunity na území hlavního města Prahy* [online]. Praha: Centrum sociálních služeb Praha [cit. 1.5.2015]. Dostupné z: <<http://www.praha7.cz/files/%3D46009/>>
- SPIERENBURG, Pieter. 2013. *Violence and Punishment. Civilizing the Body through Time*. Oxford: Polity Press.
- SPURNÝ, Joža. 1996. *Psychologie násilí*. Praha: Eurounion.

- SPURNÝ, Joža, ČERVENÝ, Viktor. 2007. *Násilí z pohledu společenských věd: sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Praha: PA ČR.
- SUTHERLAND, Anne. 2014. *Romové neviditelní Američané*. Praha: Romano Džaniben.
- VAVROCH, Michal. 2014. „Pilotní výzkum v etnografii – bariéry v interakci mezi Romy a majoritou“. *Lidé města* 16(1): 99-124. Praha: Fakulta humanitních studií UK.
- VEČEŘA, Miloš, URBANOVÁ, Martina. 2011. *Sociologie práva*. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- VIGIL, James Diego. 2003. „Urban violence and street gangs.“ *Annual Review of Anthropology* [online] 32:225–42 [cit. 4.4.2015]. Dostupné z: http://www.researchgate.net/profile/James_Vigil/publication/249558408_Urban_Violence_and_Street_Gangs/links/53fb92530cf22f21c2f337f6.pdf
- VOLKA, Jiří. 2015. „Hooligans“. [video] *Kmeny* [online]. ČT1. [2.6.2015] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10727240820-kmeny/214562260850012-hooligans/>
- WACQUANT, Loic. 2006. *Body & Soul: Notebooks of an Apprentice Boxer*. New York: Oxford University Press.
- WALACH, Václav, CÍSAŘ, Ondřej. 2013. „`Jako ghetto – ty ublížíš mně, já ublížím tobě.` Bezpečnost a pouliční násilí v sociálně vyloučené lokalitě.“ *Lidé města* 15(3): 391-417. Praha: Fakulta humanitních studií UK.
- WHYTE, William Foote. 1993. *Street Corner Society. The social structure of an italian slum*. Chicago: The University of Chicago press.

Webové stránky:

<https://www.facebook.com/help/203805466323736>

Příloha

Seznam fotografií

- č.1 – plakát prezentující harlemskou čtvrť, rozpixelované slovo je jméno čtvrti
- č.2 – Zuzana Trachtová na tréninku v boxerském klubu
- č.3 – parta z Bronxu „při lovu v Brooklinu“
- č.4 – Hugo na exhibičním zápasu
- č.5 – Hugo se zlomenou rukou z bitky
- č.6 – kluci z Bronxu
- č.7 – harlemská parta se vrací z tréninku boxu
- č.8 – harlemská parta v parku
- č.9 – kluci z Harlemu
- č.10 – Hugo s partou z Bronxu, na Facebooku byla tato fotka sdílena se statusem: „lamači kostí“
- č. 11 – Hugo s partou v Bronxu, rozpixelovaný nápis v horní části fotografie je název pražské čtvrti, do které teenageři patří
- č. 12 - Hugo s partou v Bronxu, rozpixelovaný nápis v horní části fotografie je název pražské čtvrti, do které teenageři patří
- č. 13 – Hugo při cvičení v parku
- č. 14 - Hugo s kamarádem z Bronxu při cvičení v parku
- č. 15 - Hugo s partou z Bronxu v posilovně
- č. 16 – kluci z Bronxu
- č. 17 – kluci z Bronxu
- č. 18 - Eminem